

Brottsvinster och oförklarade tillgångar

Även om penningbeslag

Rättslig vägledning 2024:7
Utvecklingscentrum
Ekobrottsmyndigheten
Oktober 2024

Ekobrottsmyndigheten
Swedish Economic Crime Authority

ÅKLAGARMYNDIGHETEN

Innehållsförteckning

1	RäV:en i ett nötskal	7
2	Vägledningens huvuddrag.....	8
2.1	Bakgrund	8
2.2	Vad RäV:en handlar om.....	9
2.2.1	Vissa begrepp m.m.	9
2.2.2	RäV:ens disposition och innehåll	9
2.2.3	Avgränsning	10

Block I – Grunderna

3	2024 års nyheter	12
3.1	Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser	13
4	Förverkande av brottsvinster och oförklarade tillgångar.....	15
4.1	Brottsvinster och kostnadsersättning	15
4.2	Oförklarade tillgångar (utvidgat förverkande och självständigt förverkande).....	15
4.3	Åskådliggörande av olika former av förverkande	16
4.4	Exempel – olika typsituationer av förverkande.....	17
4.4.1	Har gärningspersonen tjänat något på brottet?.....	17
4.4.2	Har gärningspersonen eller annan person oförklarade tillgångar?.....	17
5	Allmänna utgångspunkter.....	18
5.1	Brottsbalkens regler om förverkande är generellt tillämplbara.....	18
5.1.1	Förverkanderegler i specialstraffrätten	18
5.2	Begreppet egendom.....	19
5.3	Sak- och värdeförverkande	20
5.3.1	Sakförverkande	20
5.3.2	Värdeförverkande	21
5.4	Förverkande ska ske från egendomens ägare.....	22
5.4.1	Huvudregel.....	22
5.4.2	Äganderättspresumtion.....	23
5.4.3	Den som har lös egendom i sin besittning presumeras äga den	24
5.4.4	Gemensam besittning med make/maka m.fl.....	25
5.4.5	Gemensam besittning med annan än make/maka m.fl.....	25
5.4.6	Särskilt om fordon	26
5.4.7	Medel på bankkonto tillhör normalt kontohavaren.....	26
5.4.8	En fastighet tillhör normalt den som har lagfart.....	26
5.4.9	En bostadsrätt tillhör normalt den som står som ägare hos föreningen.....	26
5.4.10	Förverkande från okänd ägare	27
5.5	Penningmedel – förverkande från innehavaren.....	27

5.6	Kopplingen mellan förverkandesvaranden och brott	28
5.7	Fullgörelseförverkande	29
5.7.1	Beneficium.....	31
5.7.2	Strafföreläggande	33
5.7.3	Övergångsbestämmelser	33
5.8	Skälighetsbedömning.....	33

Block II – Formerna för förverkande

6	Förverkande av brottsvinster och kostnadsersättning	34
6.1	Utökade möjligheter.....	34
6.2	Begreppet brottsvinster	35
6.3	Vad kan förverkas?	36
6.3.1	Förverkande av egendom som utgjort vinst från ett brott	36
6.3.2	Förverkande av beräknad vinst och ekonomisk fördel.....	38
6.4	Beräkning av brottsvinstens storlek	39
6.4.1	Beräkning av abstrakt vinst	39
6.4.2	Värdet av ekonomisk fördel	40
6.5	Uppskattning av vinsten till ett skäligt belopp.....	40
6.6	Förverkande av kostnadsersättning	41
6.7	Hos vem kan förverkande ske?	41
6.7.1	Förverkande från den som har gjort vinst till följd av brottet ...	41
6.7.2	Förverkande från den som senare har förvärvat egendomen	42
6.7.3	Förverkande av kostnadsersättning eller dess värde.....	42
6.8	Förverkande ska normalt inte ske solidariskt	42
6.9	Talan om förverkande av brottsvinster och kostnadsersättning	43
6.9.1	Talan mot den som åtalas för det förverkandeutlösande brottet.....	43
6.9.2	Talan mot den som senare har förvärvat egendom.....	43
6.9.3	Förverkande utan fällande brottmålsdom.....	43
6.10	Skälighetsbedömning	44
6.11	Övergångsbestämmelser	45
7	Utvidgat förverkande	46
7.1	Sänkt beviskrav för utvidgat förverkande	46
7.2	Vinster från brottslig verksamhet	46
7.3	Förverkandeutlösande brott.....	47
7.3.1	Brott med viss straffskala och vissa särskilt angivna brott.....	47
7.3.2	Brottet ska vara av beskaffenhet att kunna ge vinst.....	48
7.3.3	Även osjälvständiga brottsformer omfattas	49
7.3.4	Särskilt om grov penningtvättsbrottslighet och grovt bokföringsbrott	49
7.4	Förverkande av egendom eller av dess värde	50
7.4.1	Förverkande av egendom (sakförverkande).....	50
7.4.2	Förverkande av egendomens värde (värdeförverkande)	51

7.5	... som med övervägande sannolikhet härrör från brottslig verksamhet.....	52
7.5.1	Beviskravet "övervägande sannolikt"	53
7.6	Hos vem kan förverkande ske?	53
7.6.1	Förverkande från den som förvärvat egendomen	54
7.7	Skälighetsbedömning.....	55
7.8	Talan om utvidgat förverkande	55
7.8.1	Mot den som åtalas för det förverkandeutlösande brottet.....	55
7.8.2	Mot annan fysisk eller juridisk person.....	55
7.9	Utvidgat förverkande och rättskraft.....	56
7.10	Övergångsbestämmelser	56
8	Självständigt förverkande.....	57
8.1	En helt ny möjlighet att förverka vinster från brottslig verksamhet.....	57
8.2	Förverkande av egendom eller dess värde.....	58
8.2.1	Förverkande av egendom (sakförverkande).....	58
8.2.2	Förverkande av egendomens värde (värdeförverkande)	58
8.3	... klart mera sannolikt härrör från brottslig verksamhet än att så inte är fallet.....	59
8.3.1	Beviskravet – "klart mera sannolikt"	59
8.4	Hos vem kan förverkande ske?	60
8.4.1	Från den som egendomen tillhör.....	60
8.4.2	Från den som har förvärvat egendomen	60
8.4.3	Från okänd.....	61
8.5	Utredningen om självständigt förverkande	61
8.5.1	Beslut att inleda en utredning om självständigt förverkande	62
8.5.2	Vem inleder och vem leder en utredning?	64
8.5.3	Beslut att lägga ned en utredning om självständigt förverkande.....	65
8.5.4	Flera av reglerna i rättegångsbalken kan tillämpas i utredningen.....	65
8.5.5	Förfarandeförordningen	65
8.5.6	Förhöret.....	66
8.5.7	Inhämtande av uppgifter från banker m.fl. institut	66
8.5.8	Inhämtande av uppgifter från Skatteverket.....	66
8.5.9	Tillgångar i utlandet.....	67
8.6	Sekretess.....	67
8.7	Juridiskt biträde.....	68
8.7.1	Juridiskt biträde bara vid tydligt behov.....	68
8.8	Tvångsmedel	69
8.8.1	Hämtning till förhör, m.m.	70
8.8.2	Beslag och penningbeslag.....	70
8.8.3	Kopiering och biometrisk autentisering	70
8.8.4	Husrannsakan, kroppsvisitation och genomsökning på distans.71	
8.8.5	Förvar och kvarstad.....	72
8.8.6	Ettårsfristen	72

8.9	Talan om självständigt förverkande	73
8.9.1	Väckande av talan om självständigt förverkande.....	73
8.9.2	Stämningsansökan.....	74
8.9.3	Talan mot annan som förvärvat egendomen	75
8.10	Kort om processen.....	75
8.11	Parallella utredningar	75
8.12	Självständigt förverkande eller utmätning.....	76
8.13	Självständigt förverkande eller brott	77
8.14	Rättskraften – en olöst fråga	78
8.15	Övergångsbestämmelser	79
9	Självständigt förverkande mot barn och unga	80
9.1	Utredning mot barn och unga	80
9.1.1	Unga som inte har fyllt 21 år	80
9.1.2	Barn och unga som inte har fyllt 18 år	80
9.1.3	Barn som inte har fyllt 15 år	81
9.1.4	Vårdnadshavares ställning	82
9.2	Tvångsmedel mot barn och unga.....	83
9.2.1	Barn och unga som har fyllt 15 år	83
9.2.2	Barn som inte har fyllt 15 år	83
9.3	Talan mot barn och unga	84
10	Egendom som har varit föremål för penningtvättsbrottslighet	85
10.1	Förvar enligt stöldgodslagen	86
10.2	Hos vem kan förverkande ske.....	87
10.3	Förverkande utan fällande brottmålsdom	87
10.4	Övergångsbestämmelser	88

Block III – Särskilda frågor

11	Både förverkande och enskilda anspråk?.....	89
11.1	Enskilda anspråk ska normalt inte hindra förverkande	89
11.2	Anspraak om bättre rätt till egendom.....	91
11.3	Prövningen vid konkurrens mellan förverkande och enskilda anspråk	91
11.4	Målsäganden kan i vissa fall få ersättning från staten efter förverkande	94
11.5	Vad gäller om återkrav har beslutats av brottsvinsten?	94
11.6	Straffreläggande.....	95
11.7	Övergångsbestämmelser	95
12	Utredningen – spåra, söka och säkra egendom.....	96
12.1	Säkra värdefull egendom direkt	96
12.2	Spåra och söka tillgångar	97
12.2.1	Finansiell utredning – grunduppgift	97
12.2.2	Finansiell utredning.....	98
12.3	Den fortsatta utredningen.....	98
12.3.1	Sedvanliga utredningsåtgärder.....	98
12.3.2	Finansiell utredning.....	99

12.3.3	Metodstöd för finansiella utredningar	100
12.4	Tvångsmedel för att säkra egendom och bevisning i frågan om förverkande	100
12.4.1	Beslag	101
12.4.2	Penningbeslag.....	102
12.4.3	Husrannsakan.....	102
12.4.4	Kroppsvisitation	103
12.4.5	Genomsökning på distans.....	103
12.4.6	Kopiering och biometrisk autentisering.....	104
12.4.7	Förvar och kvarstad	104
12.4.8	Anhållande och häktning	105
12.5	Tillgångar i utlandet.....	105
12.5.1	Spåra och söka tillgångar i utlandet.....	105
12.5.2	ARO och CARIN kan användas för att bl.a. spåra och söka tillgångar utomlands	106
12.5.3	Utredning om tillgångar i utlandet	107
12.5.4	Säkran­de av tillgångar i utlandet	108
12.5.5	Frysning.....	108
12.5.6	Rättslig hjälp	109
12.5.7	Verkställighet av förverkande­beslut i utlandet eller begäran om översändande av säkrad egendom	109
12.6	Underrättelse till Kronofogdemyndigheten.....	109
12.6.1	Något om prövningen mot generalklausulen	110
13	Penningbeslag	111
13.1	Bestämmelserna om penningbeslag är generellt tillämpliga.....	111
13.2	Förutsättningar för penningbeslag	111
13.2.1	Vilken egendom kan tas i penningbeslag?	111
13.2.2	Vem beslutar om penningbeslag	112
13.2.3	Förbudsmeddelande vid penningbeslag	112
13.3	Bestämmelser om beslag i övrigt	113
13.4	Har målsäganden bättre rätt till kontomedlen?	114
13.5	Utlämnande av kontomedel enligt 27 kap. 4 a § rättegångsbalken.....	114
13.5.1	Förtida utlämnande förutsätter uppenbara fall.....	114
13.6	Praktisk hantering av penningbeslag	115
13.7	Övergångsbestämmelser	115
14	Tredje mans deltagande i en rättegång om förverkande.....	116
14.1	Juridiskt biträde för tredje man	117
15	Kortfattat om äldre regler om förverkande	118
15.1	Specialstraffrätt	118
15.2	Förverkande av brottsutbyte.....	118
15.3	Utvidgat förverkande.....	118
15.4	Penningtvättsbrott.....	118

1 Räv:en i ett nötskal

Åklagare har två huvuduppdrag: att utreda och lagföra brott och att återta brottsvinster. Genom ny lagstiftning får vi nu betydligt bättre förutsättningar att begränsa vinsterna av brott och brottslig verksamhet. Det finns mycket högt ställda förväntningar på att vi tar de möjligheterna till vara.

Den här vägledningen är omfattande och detaljrik. Det är lätt att bli överväldigad. Men det här gäller för snart sagt alla brottstyper och grader av brott och därmed för alla operativt verksamma åklagare och åklagarrevisorer.

Som en första introduktion kommer här några grundläggande saker, varav en del känns igen från det gamla regelverket:

- Om någon döms för *brott som har gett vinst* ska domstolen på åklagarens yrkande förverka vinsten, vilket normalt sker genom att den dömda förpliktas betala beloppet till staten. Detta gäller oavsett om det finns en målsägande som har anspråk på skadestånd eller inte.
- För att säkerställa att beloppet blir betalat kan i princip vilken egendom som helst tas "i pant" under utredningen. På åklagarens yrkande kan den tilltalades bankkonto, klocka, etc. förverkas av domstolen ("*fullgörelseförverkande*"). Om det vid försäljning skulle bli pengar över får den dömda tillbaka dem.
- Om brottsvinsten svarar mot ett anspråk från en målsägande, exempelvis någon som har frånlurats pengar, ska domstolen förklara att de pengar som flyter in vid verkställighet av förverkandet ska tillfalla målsäganden.
- I de fall som brottsvinsten kan återställas till ägaren – t.ex. den stulna cykeln eller de frånlurade smyckena – ska inget förverkande ske utan egendomen ska istället lämnas tillbaka till målsäganden.
- Om någon döms för ett *förverkandeutlösande brott* kan egendom som tillhör honom eller henne – eller med hjälp av presumptionsregler anses ägas av denne – i samma rättegång förverkas om det är övervägande sannolikt att egendomen härrör från brottslig verksamhet.
- Utan koppling till ett konkret brott kan, efter en helt fristående talan om *självständigt förverkande*, egendom förverkas om det är klart mera sannolikt att den härrör från brottslig verksamhet än att så inte är fallet.
- Eftersom *penningbeslag* är ett generellt tillämpligt tvångsmedel är det nu enklare att tidigt säkra egendom som kan antas bli förverkad.

Du kan läsa mer om nyheterna i 2024 års lagstiftning i kapitel 3.

2 Vägledningens huvuddrag

2.1 Bakgrund

Den här rättsliga vägledningen ersätter den rättsliga vägledningen 2021:9 Brottsutbyte, förvar och kvarstad och utgår från den nya förverkandelagstiftningen (från den 8 november 2024). Vägledningen har tagits fram av Utvecklingscentrum och Ekobrottsmyndigheten i samverkan.

De viktigaste nyheterna i lagstiftningen framgår av kapitel 3 där det även finns information om ikraftträdande- och övergångsregler. För en kort sammanfattning av äldre regler hänvisas till kapitel 15.

I kapitel 13 behandlas reglerna om penningbeslag. Kapitlet har, i bearbetad form, förts över från RÄV 2021:20 Penningtvätt (tidigare Penningtvätt och penningbeslag).

En ny rättslig vägledning har tagits fram för åklagarens hantering av förvar och kvarstad, RÄV 2024:8 Förvar och kvarstad.¹

Ekonomisk vinning är en av de största drivkrafterna för organiserad brottslighet. Genom att slå mot möjligheterna att berika sig ekonomiskt på kriminalitet kan samhället minska incitamenten att ägna sig åt brottslighet och motverka att brottsvinster används för att bygga upp ännu starkare och mer välorganiserade kriminella verksamheter.² Brottslighet ska inte löna sig. Återtagande av brottsvinster är därför en mycket viktig del i arbetet med att bekämpa organiserad brottslighet.

Åklagaren har inte bara ett ansvar att utreda och lagföra brott, utan ska också se till att brottsvinster angrips och att tillgångar säkras. Detta gäller vid *alla* typer av brott. Brottsutredningen ska alltså inte längre bara vara konventionellt inriktad på att lösa brott utan även tillgångsinriktad. För att arbetet ska få önskad effekt förutsätts att förverkandelagstiftningen nyttjas på ett effektivt sätt. Den nya förverkandelagstiftningen ger åklagaren långt bättre möjligheter än tidigare att återta förtjänster från brott och brottslig verksamhet och det är viktigt att dessa möjligheter nyttjas fullt ut, bland annat genom att egendom säkras så tidigt som möjligt i utredningen. Genom nya regler har åklagaren också getts möjlighet att begära egendom förverkad utan att det finns misstanke om brott (självständigt förverkande).

¹ Upphävda RÄV:ar finns i högerspalt på Rånet under verksamhetsstöd/ledningsinformation/interna styrdokument/RÄV – rättslig vägledning.

² Se Regeringens skrivelse 2023/24:67 Motståndskraft och handlingskraft – en nationell strategi mot organiserad brottslighet.

2.2 Vad RÄV:en handlar om

I denna rättsliga vägledning beskrivs åklagarens möjligheter att spåra, söka, säkra, utreda och förverka tillgångar och förtjänster från brott och brottslig verksamhet. Vägledningen behandlar den nya förverkandelagstiftningen (från den 8 november 2024). Vissa av de nya reglerna kan tillämpas redan vid ikraftträdandet. När ett förverkande är kopplat till ett brott ska de nya förverkandebestämmelserna bara tillämpas om brottet har begåtts efter ikraftträdandet. Läs mer om ikraftträdande- och övergångsbestämmelser i avsnitt 3.1.

2.2.1 Vissa begrepp m.m.

När det i den rättsliga vägledningen anges att något är *vår uppfattning* syftar det på den uppfattning som Utvecklingscentrum och Ekobrottsmyndigheten har i frågan.

När begreppet *förverkandesvarande* används menar vi såväl den som utredningen om förverkande riktar sig mot som den mot vilken talan om förverkande förs i domstol.

Begreppet *fullgörelseförverkande* är nytt och avser förverkande av egendom i syfte att säkerställa fullgörelse av en betalningsskyldighet.³ Läs mer om detta i avsnitt 5.7.

2.2.2 RÄV:ens disposition och innehåll

Block I – Grunderna för det nya systemet för förverkande

I [kapitel 3](#) finns en kortfattad beskrivning av de största förändringarna i förverkandelagstiftningen och vad som gäller övergångsvis.

I [kapitel 4](#) beskrivs skillnaderna mellan de två i huvudsak viktigaste formerna av förverkande, nämligen förverkande av brottsvinster och förverkande av oförklarade tillgångar. Där beskrivs även skillnaden mellan utvidgat förverkande och självständigt förverkande, som båda utgör olika sätt att förverka oförklarade tillgångar.

I [kapitel 5](#) presenteras några generella utgångspunkter och centrala begrepp. Där finns närmare beskrivet två av de viktigare nyheterna i den nya förverkandelagstiftningen, nämligen att förverkande ska ske från den som egendomen tillhör eller den som ska anses vara egendomens ägare (äganderättspresumtionen) och att förverkande kan ske av i princip vilken egendom som helst. En annan viktig nyhet är att förverkandereglererna i 36 kap. brottsbalken numera i princip är generellt tillämpliga och därmed omfattar stora delar av specialstraffrätten.

³ Begreppet fullgörelseförverkande förekommer dock inte i lagtext eller förarbeten.

Block II – Formerna för förverkande av förtjänster från brott

I [kapitel 6](#) behandlas regelverket om förverkande av brottsvinster och kostnadsersättning. En viktig nyhet är att begreppet brottsvinst nu är vidare än tidigare och att brottsvinster normalt ska förverkas även om det finns ett skadeståndsanspråk. Bestämmelserna i övrigt grundar sig i huvudsak på tidigare regler om förverkande av brottsutbyte.

I [kapitel 7](#) beskrivs regelverket kring utvidgat förverkande. En viktig nyhet är att det numera är tillräckligt att åklagaren kan bevisa att det är övervägande sannolikt att egendomen härrör från brottslig verksamhet.

I [kapitel 8](#) finns en redogörelse för regelverket om självständigt förverkande, förverkande utan misstanke om brott. Frågan om förverkande utreds utanför en förundersökning. Kapitlet innehåller därför en mer utförlig beskrivning av det särskilda förfarandet.

I [kapitel 9](#) behandlas frågor om självständigt förverkande mot barn och unga.

I [kapitel 10](#) finns en beskrivning av möjligheten att i vissa fall angripa förtjänster från brott genom förverkande av det som har varit föremål för penningtvättsbrottslighet. En viktig nyhet är att det numera är möjligt att förverka även det som har varit föremål för näringspenningtvättsbrottslighet.

Block III – Särskilda frågor om förverkande av förtjänster av brott

I [Kapitel 11](#) behandlas konkurrensfrågan mellan förverkande och enskilda anspråk och hur den ska hanteras i åtal. Där framgår även att strafföreläggande inte kan utfärdas i konkurrenssituationer.

I [kapitel 12](#) finns en genomgång av de åtgärder som finns för att spåra, söka och säkra egendom, även tillgångar utomlands. Ett huvudbudskap är att säkra egendom så tidigt som möjligt i en utredning.

I [kapitel 13](#) behandlas den närmare innebörden av att penningbeslag har gjorts till ett generellt tillämpligt tvångsmedel.

Emellanåt kan tredje man vilja göra anspråk på den egendom som är aktuell att förverkas. Frågor om det behandlas i [kapitel 14](#).

Slutligen finns i [kapitel 15](#) en översiktlig redogörelse för äldre regler om förverkande som, eftersom de bygger på att ett brott har begåtts, kommer att vara tillämpliga under en lång tid framöver.

2.2.3 Avgränsning

Denna rättsliga vägledning fokuserar främst på förverkande av brottsvinster och oförklarade tillgångar. Det innebär att andra nyheter i förverkandelagstiftningen endast i begränsad utsträckning behandlas i vägledningen. Sådana ändringar avser bl.a. utökade möjligheter till förverkande av särskilda

brottsverktyg⁴, ändringar i bestämmelserna om åklagarens möjlighet att själv fatta beslut om förverkande, en skyldighet för åklagaren att i vissa fall själv förverka egendom som uppenbart saknar legalt användningsområde (bl.a. viss narkotika) samt vissa förtydliganden i reglerna om förfarandet vid åläggande av företagsbot.⁵

Vägledningen innehåller inte heller någon närmare redogörelse för förverkande av egendom som *har varit föremål* för andra brott än penningtvättsbrottslighet, såsom exempelvis egendom som har varit föremål för narkotika- och/eller smuglingsbrottslighet.⁶

⁴ 36 kap. 12 § första stycket 3.

⁵ Lagen (2024:782) om förfarandet vid förverkande av egendom och åläggande av företagsbot och förordningen (2024:902) om förfarandet vid förverkande av egendom och åläggande av företagsbot.

⁶ För egendom som har varit föremål för brott ska förverkande normalt ske enligt 36 kap. 10 § brottsbalken, men i vissa fall finns reglerna kvar i specialstraffrätten.

3 2024 års nyheter

För att synliggöra att förverkande ska ske från den som gjort en förtjänst på brottslighet, oavsett om han eller hon varit inblandad i brott eller kan göras straffrättsligt ansvarig, har från den 8 november 2024 införts nya möjligheter att förverka förtjänster från brottslighet. Denna vägledning tar sin utgångspunkt i de nya reglerna.⁷

De nya bestämmelserna innebär i korthet:

- Det har införts ett nytt 36 kapitel i brottsbalken.
- Förverkanderegleringen i 36 kap. brottsbalken är numera generellt tillämplig och omfattar därmed även stora delar av specialstraffrätten.
- Det har införts en ny förverkandeform – självständigt förverkande – som gör det möjligt att utan misstanke om brott förverka egendom som inte står i rimlig proportion till en persons legitima förvärvskällor (kapitel 8).
- Självständigt förverkande kan riktas även mot barn och unga, särskilda regler gäller för detta (kapitel 9).
- Penningbeslag har utvidgats till att bli ett generellt tillämpligt tvångsmedel som gör det möjligt att på ett enkelt sätt säkra egendom, t.ex. banktillgodohavanden som kommer från ett internetbedrägeri (kapitel 13).
- Det införs en presumtion om att den som har lös egendom i sin besittning ska anses vara ägare till egendomen (avsnitt 5.4).
- Beviskravet vid utvidgat förverkande sänks till att det ska vara övervägande sannolikt att egendomen härrör från brottslig verksamhet (avsnitt 7.5).
- Förverkande av brottsvinster, kostnadsersättning eller oförklarade tillgångar får, med vissa begränsningar, även avse annan egendom än den som kan knytas till brottet (avsnitt 5.7).
- Förverkade ska i flera fall gå före ett enskilt anspråk (kapitel 11). En målsägande som för talan om skadestånd ska istället ha rätt till betalning ur det som förverkats.
- Det införs en ny lag – lag (2024:782) om förfarandet vid förverkande av egendom och åläggande av företagsbot (förfarandelagen) – som reglerar

⁷ Prop. 2023/24:144 En ny förverkandelagstiftning och prop. 2024/25:31 Kompletterande förslag med anledning av en ny förverkandelagstiftning. Se även Promemoria Ju2023/01598 Sekretess vid självständigt förverkande och Promemoria Ju2024/01517 Kompletterande förslag med anledning av en ny förverkandelagstiftning.

rättegången vid förverkande av egendom och företagsbot. I den nya lagen finns de grundläggande reglerna om utredning om självständigt förverkande och om de tvångsmedel som får användas under en sådan utredning. Det införs också en förordning – förordning (2024:902) om förfarandet vid förverkande av egendom och åläggande av företagsbot (förverkandeförordningen) (kapitel 8).

De nya reglerna innehåller även andra förändringar som inte närmare beskrivs i denna vägledning.⁸

3.1 Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

Bestämmelserna om *självständigt förverkande* kan endast tillämpas i förhållande till egendom som tillhör eller, som med tillämpning av presumtionsregler ska anses ägas av förverkandesvaranden efter ikraftträdandet den 8 november 2024.

Nya bestämmelser som bygger på att ett brott har begåtts, exempelvis vid utvidgat förverkande, ska tillämpas när det förverkandeutlösande brottet har begåtts den 8 november 2024 eller senare.

Nya straffprocessuella regler ska tillämpas direkt vid ikraftträdandet. Tänk på att det även ska vara möjligt att – i de fall det är aktuellt – fullfölja ett tvångsmedel med ett förverkandeyrkande.

Den nya *förfarandelagen* ska tillämpas från den 8 november 2024.

De nya reglerna träder i kraft den 8 november 2024. Bestämmelserna om *självständigt förverkande* tillämpas endast i förhållande till egendom som tillhör eller ska anses ägas av förverkandesvaranden efter ikraftträdandet.⁹ Det spelar alltså ingen roll när egendomen förvärvades så länge som den tillhörde – eller med stöd av presumtionsreglerna ska anses ägas av – förverkandesvaranden när de nya reglerna trädde i kraft. Givetvis kan reglerna också tillämpas beträffande egendom som förvärvats därefter och som fortfarande tillhör – eller anses ägas av – förverkandesvaranden när en talan om självständigt förverkande väcks.

Bestämmelser om att straffbestämmelser inte får ges retroaktiv tillämpning omfattar inte bara brottspåföljd utan även förverkande. Av retroaktivitetsförbudet följer också att förverkandebestämmelser, om de leder till mer ingripande resultat, inte ska tillämpas på gärningar som begåtts före ikraftträdandet. De nya reglerna innebär i flera avseenden att förverkande-

⁸ Se underavsnitt 2.2.3 "Avgränsning".

⁹ Övergångsbestämmelser till ändringarna i brottsbalken. Motsvarande övergångsbestämmelser gäller även för förverkande av särskilda brottsverktyg, se 36 kap. 12 § brottsbalken.

sanktionerna skärps. De bestämmelser som *bygger på att ett brott har begåtts* kan därför bara tillämpas om det aktuella brottet har begåtts efter ikraftträdandet. Vid utvidgat förverkande kan däremot – precis som vid självständigt förverkande – den bakomliggande brottsligheten som ofta består i en inte närmare preciserad brottslig verksamhet, ligga i tiden före ikraftträdandet så länge det förverkandeutlösande brottet har begåtts i tiden därefter.

Straffprocessrättsliga regler som t.ex. möjligheten att använda penningbeslag för att säkra återställande och förverkande vid alla typer av brott gäller däremot direkt. Det är dock viktigt att säkerställa att syftet med tvångsmedlet, dvs. det tänkta förverkandet, också är möjligt att genomföra med de nya reglerna.

Den nya *förfarandelagen* träder i kraft den 8 november 2024 och ska tillämpas från detta datum. Samtidigt upphävs lagen (1986:1009) om förfarandet i vissa fall vid förverkande m.m. och lagen (2008:369) om förfarandet vid förverkande av utbyte av brottslig verksamhet i vissa fall, som då alltså inte längre ska tillämpas.

4 Förverkande av brottsvinster och oförklarade tillgångar

I de nya förverkandereglerne har två nya grundläggande begrepp införts: *förverkande av brottsvinster* och *förverkande av oförklarade tillgångar*.

Dessa två förverkandeformer utgör två helt olika sätt att angripa förtjänster av brottslighet.

Förverkande av oförklarade tillgångar kan ske genom utvidgat förverkande eller genom *självständigt förverkande*. I det senare fallet behövs ingen misstanke om brott.

4.1 Brottsvinster och kostnadsersättning

Begreppet ”brottsvinst” tar sin utgångspunkt i ett begånget brott och förverkandet tar sikte på den förtjänst som brottet har gett upphov till. Det ska alltså finnas en koppling mellan brottsvinsten från ett konkret brott och förverkandet (kopplingskrav).

Begreppet brottsvinst ersätter de tidigare uttrycken ”utbyte av brott” och ”ekonomiska fördelar som uppkommit i utövningen av näringsverksamhet”. Det som ska förverkas är brottsvinster med utgångspunkt från vad som kan bevisas om vinsten från ett konkret brott. Vinsten fastställs ofta genom en abstrakt beräkning. Det saknar därför normalt betydelse om egendom har påträffats eller inte. Givetvis kan brottsvinsten i vissa fall även manifesteras i viss egendom.

Även egendom som någon har tagit emot som ersättning för kostnader i samband med ett brott (kostnadsersättning) kan förverkas om mottagandet utgör brott (sakförverkande). Istället för egendom som utgör kostnadsersättning får dess värde förverkas (värdeförverkande).

4.2 Oförklarade tillgångar (utvidgat förverkande och självständigt förverkande)

Begreppet ”oförklarade tillgångar” är nytt och ett förverkande av oförklarade tillgångar tar sikte på viss egendom som direkt eller indirekt härrör från en inte närmare preciserad brottslig verksamhet. Egendomen behöver inte knytas till något konkret brott eller någon abstrakt vinst, utan det som avses är istället egendom som inte kan förklaras med legitima förvärvskällor eller förmögenhetsförhållanden i övrigt. Förverkande av oförklarade tillgångar

förutsätter som huvudregel att egendomen har påträffats och säkrats (sakförverkande), men det är även möjligt att, istället för egendomen, förverka dess värde (värdeförverkande).

Begreppet oförklarade tillgångar omfattar både utvidgat förverkande och självständigt förverkande.¹⁰

Utvidgat förverkande förutsätter att det finns ett förverkandeutlösande brott som ”låser upp” antagandet att egendomen härrör från brottslig verksamhet; det är en särskild rättsverkan av det förverkandeutlösande brottet. Vid självständigt förverkande behövs det inte något brott. Beviskraven för förverkandeformerna skiljer sig åt och det är för utvidgat förverkande numera tillräckligt att det är övervägande sannolikt att egendomen härrör från brottslig verksamhet. För självständigt förverkande krävs att det är klart mer sannolikt att egendomen härrör från brottslig verksamhet än att så inte är fallet.

4.3 Åskådliggörande av olika former av förverkande

Tabellen åskådliggör huvuddragen för de två grundläggande förverkandeformerna – förverkande av brottsvinster och förverkande av oförklarade tillgångar (utvidgat förverkande och självständigt förverkande).

Tabell 1 Huvuddragen i de olika formerna för förverkande

BROTTSVINSTER	OFÖRKLARADE TILLGÅNGAR	
Förverkande av brottsvinster	Utvidgat förverkande	Självständigt förverkande
Styrkt	Övervägande sannolikt	Klart mer sannolikt
Konkret brott	Abstrakt brottslig verksamhet	Abstrakt brottslig verksamhet
Oftast abstrakt beräkning (ibland konkret egendom)	Konkret egendom	Konkret egendom
Utgångspunkt i ett brott	Utgångspunkt i viss egendom	Utgångspunkt i viss egendom
Ej krav på fällande dom, utan på att brottet är styrkt	Krav på fällande dom för ett förverkandeutlösande brott	Inget krav på fällande dom

¹⁰ 36 kap. 5–6 §§ brottsbalken.

4.4 Exempel – olika typsituationer av förverkande

4.4.1 Har gärningspersonen tjänat något på brottet?

Om ja – förverkande kan ske av förtjänsten genom ett yrkande om förverkande av brottsvinsten (36 kap. 3 § brottsbalken). Utredningen bör ta sikte på att beräkna vinsten och om det finns tillgångar som kan säkras.

Talan om förverkande sker vanligen genom värdeförverkande, dvs. genom en förpliktelse att till staten utge ett visst penningbelopp. Förverkande kan därför ske oavsett om tillgångar har säkrats eller inte. För att säkra den framtida betalningsförpliktelsen kan egendom säkras genom bl.a. förvar och kvarstad men numera även genom beslag eller penningbeslag av vilken egendom som helst så länge det inte strider mot reglerna om beneficium. Läs mer om förverkande av brottsvinster i kapitel 6.

Om nej – förverkande kan i vissa fall ske av oförklarade tillgångar. Läs mer om förverkande av oförklarade tillgångar i kapitel 7–9.

4.4.2 Har gärningspersonen eller annan person oförklarade tillgångar?

Om ja – förverkande kan i vissa fall ske genom utvidgat förverkande (36 kap. 6 § brottsbalken). Detta förutsätter att gärningspersonen döms för ett s.k. förverkandeutlösande brott som varit sådant att det skulle kunna ge vinst. Egendomen behöver inte knytas till ett visst konkret brott. Utredningen bör därför istället ta sikte på egendomen och om det framstår som övervägande sannolikt att egendomen härrör från brottslig verksamhet. Av särskild betydelse får bl.a. egendomens beskaffenhet och de omständigheter under vilka den påträffats samt hur detta förhåller sig till gärningspersonens personliga och ekonomiska förhållanden. Läs mer om utvidgat förverkande i kapitel 7.

Förverkande kan i vissa fall även ske genom självständigt förverkande (36 kap. 5 § brottsbalken). Det krävs då inte att någon döms för brott utan det är tillräckligt att åklagaren kan visa att det är klart mer sannolikt att egendomen härrör från brottslig verksamhet än att så inte är fallet. Läs mer om självständigt förverkande i kapitel 8.

Vid oförklarade tillgångar sker talan om förverkande vanligen genom sakförverkande, dvs. förverkande av viss i beslag (eller i penningbeslag) tagen egendom. Det är även möjligt att, istället för egendomen, i vissa fall förverka egendomens värde.¹¹

¹¹ Notera att det i dagsläget inte finns möjlighet att säkra exempelvis fastigheter och bostadsrätter genom beslag. I dessa fall får förverkandet i stället ske genom ett värdeförverkande som kan säkras genom förvar och kvarstad.

5 Allmänna utgångspunkter

5.1 Brottsbalkens regler om förverkande är generellt tillämplbara

Förverkanderegleringen i 36 kap. brottsbalken är numera generellt tillämplig och omfattar därmed även stora delar av specialstraffrätten. Detta gäller oavsett brottets allvar.¹² En lång rad specialstraffrättsliga förverkanderegler har upphävts, men de som finns kvar har företräde framför brottsbalkens förverkanderegler. För att undvika luckor är dock brottsbalkens bestämmelser subsidiärt tillämpliga.¹³

Detta innebär bl.a. att vinster från specialstraffrättsliga brott och det som varit föremål för brott – eller dess värde – normalt ska förverkas enligt brottsbalken. Konsekvensen av detta är att bl.a. vinster från penningtvättsbrottslighet och egendom som varit föremål för sådan brottslighet numera ska förverkas enligt brottsbalken och inte enligt lagen (2014:307) om straff för penningtvättsbrott.

5.1.1 Förverkanderegler i specialstraffrätten

Vissa förverkanderegler i specialstraffrätten har ansetts så speciella att de lämnats kvar i specialstraffrätten. Exempel på förverkandebestämmelser som lämnats kvar i specialstraffrätten finns i *miljöbalken* och *fiskelagen* (1993:787).¹⁴

Kvar i specialstraffrätten finns även bl.a. bestämmelser i *alkohollagen* (2010:1622) om förverkande av bl.a. av sprit, alkoholdrycker och alkoholhaltiga preparat m.fl. föremål som har varit föremål för brott, eller dess värde, och vinster från sådant brott.¹⁵ Även i *vapenlagen* (1996:67) finns kvar bestämmelser om förverkande av vapen och vissa andra föremål som har varit föremål för brott, eller dess värde, samt om utbyte från brott.¹⁶

I specialstraffrätten finns i vissa fall också kvar kompletterande bestämmelser om från vem förverkande kan ske. Sådana bestämmelser finns bl.a. i 33 § lagen (2000:1225) om straff för smuggling (*smugglingslagen*), 6 § fjärde stycket *narkotikastrafflagen* (1968:64), 20 kap. 11 § *utlänningslagen*

¹² Detta innebär bl.a. att förverkande nu kan ske vid brott som inte tidigare kunde leda till förverkande, exempelvis brott mot taxitrafiklagen (2012:211), se prop. 2023/24:144 s. 216–217.

¹³ 36 kap. 2 § brottsbalken.

¹⁴ Prop. 2023/24:144 s. 220.

¹⁵ 12 kap. alkohollagen.

¹⁶ 9 kap. 5 § vapenlagen.

(2005:716), 11 § andra stycket andra meningen *lagen om straff för penningtvättsbrott* och 13 § tredje stycket andra meningen *terroristbrottslagen* (2022:666).

I specialstraffrätten finns även kvar bestämmelser som möjliggör förverkande från ägaren utan krav på att ägaren ska ha någon koppling till brottet eller liknande. Sådana bestämmelser finns i 16 § andra stycket andra meningen smugglingslagen och 23 § andra stycket andra meningen *lagen* (2000:1064) om kontroll av produkter med dubbla användningsområden och av tekniskt bistånd.

Specialstraffrättsliga bestämmelser har företräde framför brottsbalkens förverkanderegler.¹⁷

Precis som tidigare är vinster från *skattebrottslighet* i princip undantagna från reglerna om förverkande av brottsvinster.¹⁸

5.2 Begreppet egendom

Begreppet egendom har framförallt betydelse vid förverkande av oförklarade tillgångar, dvs. vid utvidgat förverkande och självständigt förverkande, men även vid bl.a. förverkande av brottsföremål och fullgörselförverkande.

Med *egendom* avses alla former av egendom, däribland nyttjanderätt till fast egendom, immateriella rättigheter såsom exempelvis domännamn, fordringsrätter och fast egendom.¹⁹ Det ska exempelvis inte möta något hinder att förverka en nyttjanderätt till fast egendom från den som är innehavare av nyttjanderätten även om fastigheten i sig tillhör någon annan. Omvänt bör det vara möjligt att förverka fast egendom som är förenad med nyttjanderätt.²⁰

Egendomen behöver inte ha något värde. Det som krävs är att egendomen är av beskaffenhet att kunna tillhöra någon.²¹

Begreppet egendom ska inte förväxlas med begreppet *föremål*, som avser flyttbar egendom i fysisk form. Föremål är en form av egendom.

Vissa regler gäller vid förverkande av *penningmedel*. Penningmedel är en form av egendom. Med penningmedel avses såväl banktillgodohavanden som

¹⁷ Se 36 kap. 2 § brottsbalken.

¹⁸ Enligt 13 a § skattebrottslagen (1971:69) ska bestämmelserna om brottsvinstförverkande i 36 kap. brottsbalken inte tillämpas i fråga om brott enligt skattebrottslagen. Detta gäller dock inte brottsvinster av förberedelse till grovt skattebrott eller vad som därvid har tagits emot som ersättning för kostnader i samband med ett sådant brott.

¹⁹ Prop. 2023/24:144 s. 431 och "Domännamnsförverkandet" NJA 2017 s. 1070.

²⁰ Särskild rätt till förverkad egendom består om inte även den särskilda rätten förklaras förverkad, se 36 kap. 17 § brottsbalken.

²¹ Se t.ex. "Swishöverföringarna" NJA 2021 s. 263 p. 7.

kontanter, oavsett valuta. I vissa situationer, exempelvis vid tillämpning av 36 kap. 22 § brottsbalken, omfattas även betalningsförpliktelser (värdeförverkande) av begreppet penningmedel.²²

5.3 Sak- och värdeförverkande

Förverkande kan ske genom sakförverkande och värdeförverkande.

Ofta, men inte alltid, styrs förverkandeformen av vilket tvångsmedel som använts för att säkra egendomen eller betalningsförpliktelsen.

I valet mellan sak- och värdeförverkande finns ingen prioritetsordning.

5.3.1 Sakförverkande

Sakförverkande innebär att viss utpekad egendom förklaras förverkad, dvs. att ägaren eller rättighetsinnehavaren förlorar sin rätt till den aktuella egendomen som istället tillfaller staten.

Ett sakförverkande förutsätter som huvudregel att egendomen påträffas, men det är inte uteslutet att det kan ske också i annat fall om egendomen ändå kan identifieras.²³

Egendom som ska sakförverkas har normalt säkrats genom beslag eller penningbeslag. Eftersom endast föremål kan tas i beslag behöver egendom som exempelvis fastigheter och bostadsrätter istället säkras genom förvar och kvarstad. I dessa fall får förverkande av egendomen istället ske i form av en betalningsförpliktelse till staten motsvarande egendomens värde (värdeförverkande).

Även förverkande av i penningbeslag tagen kontohållning får *enligt vår uppfattning* i flera sammanhang anses vara ett sakförverkande. Detta eftersom det är fråga om en säkrad definierad egendoms massa.

Förverkande av i penningbeslag tagen kontobehållning kan ske vid förverkande av oförklarade tillgångar och när förverkande sker som en fullgörelse av en betalningsskyldighet (fullgörelseförverkande), exempelvis vid förverkande av brottsvinster. Kontobehållning som tagits i penningbeslag kan även förverkas när det står klart att kontobehållningen utgör vinsten av ett konkret brott (förverkande av brottsvinst). Om det är uppenbart att en målsägande har bättre rätt till det som har tagits i penningbeslag får åklagaren – istället för att framställa ett yrkande om förverkande – normalt besluta om förtida utlämnande av kontobehållningen.

²² Prop. 2023/24:144 s. 441.

²³ "Swishöverföringarna" NJA 2021 s. 263 p. 12.

För att åklagaren ska slippa ta ställning till frågan om det finns tillräcklig identitet mellan brottsvinsten och den kontobehållning som tagits i penningbeslag eller om målsäganden har separationsrätt till pengarna *rekommenderar vi* att åklagaren normalt säkrar kontobehållning i syfte att förverka kontobehållningen som fullgörelse av en abstrakt beräknad brottsvinst. Detta fungerar dock inte vid förverkande av det som har varit föremål för brott.²⁴

Exempel

A har blivit lurad att föra över 100 000 kronor till B. Pengarna säkras på ett bankkonto tillhörigt B. På kontot finns sedan tidigare en mindre summa pengar. 100 000 kronor säkras genom penningbeslag. Målsäganden vill i första hand ha pengarna som säkrats på B:s konto, men vill i andra hand ha ett skadestånd om 100 000 kronor.

Åklagaren framställer yrkande enligt följande.

Enskilt anspråk

A yrkar att han eller hon har bättre rätt än B till de i penningbeslag tagna pengarna (beslagsnummer).

A yrkar i andra hand att B till honom eller henne ska betala 100 000 kronor avseende tillgripna pengar, jämte ränta enligt 6 § räntelagen från [datum] till dess betalning sker.

Förverkande och beslag

Om rätten inte anser att A har bättre rätt än B till de i penningbeslag tagna pengarna yrkas det att:

- 1) A som förverkad brottsvinst ska förpliktas att betala 100 000 kronor till staten (36 kap. 3 § brottsbalken) och att
- 2) i penningbeslag tagna kontomedel (100 000 kr) ska förverkas till fullgörelse av betalningsskyldigheten enligt ovan (beslagsnummer).

Enligt förarbetena är det tillräckligt att rätten i ett fall som ovan anser att ett av målsägandens anspråk ska bifallas. Om rätten t.ex. anser att målsäganden i vart fall har rätt till skadestånd eller annan ersättning, behöver den inte ta ställning till om egendomen har hållits avskild på ett sådant sätt att målsäganden skulle ha bättre rätt till egendomen.²⁵

5.3.2 Värdeförverkande

Värdeförverkande innebär att förverkandeförklaringen avser värdet av viss egendom eller förtjänster, exempelvis en beräknad vinst. Ett värdeförverkande har i princip alltid formen av en förpliktelse för den enskilde att till

²⁴ Läs mer om detta i avsnitt 5.7 och kapitel 10.

²⁵ Prop. 2023/24:144 s. 442.

staten betala ett angivet belopp. Värdeförverkande kan ske oavsett om egendom har säkrats eller inte.

En kommande betalningsförpliktelse kan säkras genom förvar och kvarstad. Genom de nya reglerna kan en kommande betalningsförpliktelse även säkras genom beslag eller penningbeslag av i princip vilken egendom som helst av värde (ungefär som då Kronofogdemyndigheten utmäter egendom hos en gäldenär). Egendomen kan sedan förverkas som en fullgörelse av betalningsskyldigheten (fullgörelseförverkande). Läs mer om det i avsnitt 5.7.

5.4 Förverkande ska ske från egendomens ägare

Egendom får normalt förverkas endast från den som egendomen tillhör eller som med tillämpning av den s.k. äganderättspresumtionen ska anses vara ägare till egendomen (äganderättskrav). Denna begränsning hindrar dock inte att förverkande sker av *penningmedel* hos den som innehar dem.²⁶

Egendomen ska tillhöra eller anses ägas av förverkandesvarande vid domstidpunkten.

För de former av förverkande som grundas på ett brott finns utöver äganderättskravet även ett krav på *koppling* mellan förverkandesvaranden och det brott som förverkandet grundar sig på (kopplingskrav), läs mer om detta i avsnitt 5.6.

5.4.1 Huvudregel

Utgångspunkten är att förverkande bara kan ske från den som egendomen *tillhör*. Här gäller vanliga bevisregler. Som bevisning för att en bil tillhör förverkandesvaranden kan exempelvis uppgifter om vem som normalt brukar bilen, var den parkeras, vem som betalar skatter och försäkringar etc. vara av betydelse.

Begreppet "tillhör" träffar inte bara egendom som kan vara föremål för äganderätt, t.ex. ett fordon eller ett verktyg, utan alla former av egendom, däribland immaterialrätter och säkerhetsrätter.²⁷

Egendomen ska tillhöra förverkandesvaranden vid domstidpunkten för att den ska kunna förverkas. Om förverkandesvaranden påstår sig ha överlåtit exempelvis ett brottsföremål inför en rättegång kan invändningen behöva utredas. Här måste beaktas såväl kravet på besittningsövergång (tradition) som betydelsen av besittning som presumtion för äganderätt (se nedan). Traditionskravet för att förverkande från överlåtaren ska vara uteslutet bör förstås som en självständig straffrättslig regel. Om tradition har skett kan

²⁶ 36 kap. 13–15 §§ brottsbalken. Se även avsnitt 5.5.

²⁷ Prop. 2023/24:144 s. 431.

talans föras mot senare förvärvare enligt de förutsättningar som gäller för detta.²⁸

Notera att det i specialstraffrätten kan finnas bestämmelser som möjliggör förverkande från annan än ägaren, exempelvis i 11 § lagen om straff för penningtvättsbrott.

5.4.2 Äganderättspresumtion

Genom den nya förverkandelagstiftningen har införts presumtionsregler som innebär att den som har lös egendom i sin besittning kan *anses vara ägare* till egendomen (*äganderättspresumtion*).²⁹ Reglerna innebär en bevislättning för åklagaren vad gäller kravet på äganderätt vid förverkande av viss egendom. Om åklagaren kan styrka att förverkandesvaranden har lös egendom i sin besittning ska denne anses vara ägare till egendomen om presumtionen för äganderätt inte bryts. Äganderättspresumtionen ser olika ut beroende på om förverkandesvaranden ensamt har egendomen i sin besittning eller om besittningen är gemensam med annan.

Presumtionsreglerna är utformade med utsökningsbalkens regler som förebild.³⁰ Utsökningsbalken behandlar bl.a. situationer när utmätning sker hos en gäldenär och vilken egendom som gäldenären ska presumeras äga och som då kan utmätas hos denne. Det finns en omfattande praxis som rör äganderättspresumtionen i utsökningsrätten som kan ge vägledning vid tolkningen av de nya bestämmelserna. Frågan om vad som krävs för att äganderättspresumtionen ska brytas i brottmål får ytterst avgöras av rättstillämpningen. *Vi rekommenderar* åklagarna att så långt möjligt åberopa äganderättspresumtionen för att få till stånd en enhetlig praxis.³¹

Vid tillämpning av presumtionsreglerna är *besittningsbegreppet* centralt. Att vara i besittning av något innebär att man har saken under omedelbar kontroll. I många fall är det relativt oproblematiskt att avgöra om ett föremål är i någons besittning. Kläder och smycken som man bär på sig har man i besittning, liksom saker man har i sin bostad eller det rum man disponerar i en bostad. Föremål som tagits i beslag från en person anses vara i den personens besittning.³²

²⁸ Prop. 2023/24:144 s. 431. Se mer om förverkande från förvärvare i de särskilda avsnitten om de olika förverkandeformerna.

²⁹ Lös egendom definieras negativt vilket betyder att allt som inte är fast egendom är lös egendom.

³⁰ 4 kap. 18–19 §§ utsökningsbalken.

³¹ Mer information om utsökningsrätten och bl.a. förhållandet till tredje man finns i Kronofogdemyndighetens handbok Utmätning (se www.kronofogden.se).

³² NJA 1986 s 409. Läs mer om det i avsnitt 5.4.

Besittning kan även vara medelbar. Det innebär att föremål som tillhör förverkandesvaranden kan finnas t.ex. hos en myndighet men ändå anses vara i dennes besittning, exempelvis vid beslag.³³

En klocka som förvarades i mittkonsolen i en bil har ansetts vara i förarens besittning på det sätt som krävs för tillämpning av äganderättspresumtionen.³⁴

5.4.3 Den som har lös egendom i sin besittning presumeras äga den

Den som har lös egendom i sin besittning ska anses vara ägare till egendomen, om det inte framgår att den tillhör någon annan.³⁵

Den som har lös egendom i sin besittning ska anses vara ägare till egendomen, om det inte framgår att den tillhör någon annan. För att presumtionen ska kunna brytas ska det *framgå* att egendomen tillhör annan. Det krävs att det är utrett att egendomen tillhör annan än förverkandesvaranden. Det är alltså inte tillräckligt att det gjorts sannolikt eller annars framstår som möjligt att egendomen tillhör annan.³⁶ Så om egendom i förverkandesvarandens besittning har tagits i beslag, och han eller någon annan (s.k. tredje man) invänder att egendomen tillhör någon annan och bara har lånats eller hyrts av förverkandesvaranden, då behöver de presentera ett övertygande underlag för att äganderättspresumtionen ska brytas. Detsamma gäller givetvis om invändningen är att förverkandesvaranden vid något tidigare tillfälle har överlåtit egendomen till någon annan.

Kravet för att bryta äganderättspresumtionen är högt ställt och motsvarar i princip vad som gäller för att något ska vara styrkt i tvistemål. Vid påstående om att egendom som någon har i sin besittning har sålts till annan ska även beaktas att det i utsködningsrätten, om det inte är fråga om konsumentköp, i regel krävs att egendomen har traderats.³⁷

Som tidigare har nämnts hänvisar förarbetena till den praxis som har utvecklats i utsködningsrätten. Lagstiftaren har alldeles uppenbart velat skapa goda praktiska förutsättningar för att kunna förverka egendom som kan kopplas till brottslighet, och i den andan också göra det svårt att undgå förverkande av sådant som personer förfogar över. Frågan får avgöras av domstolarna.

³³ Se NJA 1984 s. 244 och NJA 1986 s. 443 II (beslagtagna pengar förvarade hos Polismyndigheten).

³⁴ "Klockan i mittkonsolen" NJA 2023 s. 570.

³⁵ 36 kap. 14 § första stycket brottsbalken. I fråga om ett registrerat skepp eller ett registrerat luftfartyg gäller dock att egendomen ska anses tillhöra den som är inskriven ägare, om det inte framgår att den tillhör någon annan, se 36 kap. 14 § andra stycket brottsbalken.

³⁶ Prop. 2023/24:144 s. 434.

³⁷ Se även lag (1845:50 s.1) om handel med lösören, som köparen låter i säljarens vård kvarbliva.

5.4.4 Gemensam besittning med make/maka m.fl.

Om förverkandesvaranden varaktigt sammanbor med sin make/maka och de har lös egendom i sin gemensamma besittning ska förverkandesvaranden anses äga egendomen

- a) om det inte *görs sannolikt* att de är samägare till egendomen eller
- b) om det inte *framgår* att egendomen tillhör den andre personen eller någon annan.

Detsamma gäller när förverkandesvaranden varaktigt sammanbor med någon annan under äktenskapsliknande förhållanden, dvs. är sambo.³⁸

Om förverkandesvaranden eller tredje man lyckas göra det *sannolikt* att förverkandesvaranden *och* maken/makan eller sambon är samägare till egendomen eller att det av utredningen *framgår* att egendomen tillhör den andre eller någon annan bryts presumtionen.

Av praxis inom utskökningsrätten framgår att det inte räcker med ett påstående om samäganderätt, utan det krävs någon ytterligare omständighet som talar för att samäganderätt föreligger. En sådan omständighet kan vara en faktura där båda personer anges som köpare till egendomen eller att ett belopp som motsvarar köpesumman tagits ut från konto som disponerades av båda.³⁹ Eftersom det kan vara svårt att presentera bevisning för att man äger något ensam trots att man bor tillsammans med någon har det i praxis inom utskökningsrätten ansetts motiverat att uppställa ett lägre beviskrav för att bryta presumtionen.⁴⁰

5.4.5 Gemensam besittning med annan än make/maka m.fl.

Om förverkandesvaranden har lös egendom i gemensam besittning med någon annan än make/maka/sambo föreligger det ingen presumtion om att förverkandesvaranden äger egendomen eller ens en andel i egendom. Det betyder att egendomen eller andelen bara kan förverkas om det *framgår* att den tillhör honom.⁴¹

Som rutan återger föreligger det ingen presumtionsregel om äganderätt vid sambesittning mellan andra än gifta och motsvarande. Bevisbördan på att egendomen tillhör förverkandesvaranden ligger därför på åklagaren.⁴²

³⁸ 36 kap. 15 § första stycket brottsbalken.

³⁹ Se Morgell, Utskökningsbalk (1981:774) 4 kap. 19 §, Lexino 2024-01-01 (JUNO).

⁴⁰ NJA 1987 s. 500.

⁴¹ 36 kap. 15 § andra stycket brottsbalken.

⁴² Se prop. 2023/24:144 s. 435.

5.4.6 Särskilt om fordon

Fordon omfattas av äganderättspresumtionen och en person som kör en bil vid ett fordonsstopp presumeras äga bilen. Detsamma gäller när ett fordon anträffas på allmän gatumark och personen har bilnycklarna på sig. Detta gäller oavsett vem som är registrerad som ägare i vägtrafikregistret. Det får till följd att en bil som är registrerad på en annan person presumeras ägas av personen som kör bilen vid fordonstoppet. En bil som står i ett garage eller på en parkeringsplats som förverkandesvaranden disponerar anses vara i dennes besittning. Av praxis inom utsökningsrätten framgår att det ställs höga krav på bevisning som åberopas till stöd för att annan än den som har en bil i besittning äger den.⁴³

5.4.7 Medel på bankkonto tillhör normalt kontohavaren

Bevislätnadsreglerna utgår från utsökningsrättens besittningsbegrepp, där banktillgodohavande *inte* kan vara föremål för besittning. Medel på ett bankkonto omfattas därför inte av äganderättspresumtionen.⁴⁴ Detta spelar mindre roll eftersom förverkande av penningmedel kan förverkas hos den som innehar medlen, oavsett om penningmedlen tillhör innehavaren eller kan anses vara dess ägare. Läs mer om detta i avsnitt 5.5.

5.4.8 En fastighet tillhör normalt den som har lagfart

Fast egendom omfattats *inte* av äganderättspresumtionen. Det förhållandet att en person är lagfaren ägare till en fastighet innebär att man kan utgå från att fastigheten också tillhör denne. Vid utmätning får fast egendom utmätas om gäldenären har lagfart på egendomen, om det inte framgår att egendomen tillhör annan.⁴⁵ Presumtionen kan brytas om tredje man åberopar en överlåtelse (köp eller gåva) från gäldenären och kan visa upp en handling som uppfyller formkraven, såvida det inte finns anledning att misstänka att det rör sig om en skenöverlåtelse.⁴⁶

5.4.9 En bostadsrätt tillhör normalt den som står som ägare hos föreningen

En bostadsrätt är sådan lös egendom som *inte* kan vara föremål för besittning. En bostadsrätt omfattas därför inte heller av äganderättspresumtionen. Vid förvärv av en bostadsrätt får köparen, till skillnad från vid fastighetsöver-

⁴³ Enligt praxis inom utsökningsrätten krävs att den som lånar ut sin bil använder sig av en skriftlig handling eller på annat sätt på förhand ordnar med handlingar som kan bevisa ägande. En sådan handling kan vara ett på förhand upprättat nyttjanderättsavtal där det framgår att förverkandesvaranden har rätt att använda bilen i viss utsträckning. Det ställs relativt höga krav på hur ett sådant avtal ska vara utformat för att presumtionen ska brytas, se "Bättre rätt till fordon I–III" NJA 2019 s. 765.

⁴⁴ Prop. 2023/24:144 s. 433 f.

⁴⁵ 4 kap. 24 § utsökningsbalken.

⁴⁶ Se Morgell, Utsökningsbalken 4 kap. 24 §, Karnov (JUNO) (besökt 2024-07-09).

låtelse, skydd mot säljarens borgenärer först när bostadsrättsföreningen har underrättats om överlåtelsen. Det förhållandet att en person är registrerad som ägare i bostadsrättsföreningens lägenhetsregister talar därför starkt för att bostadsrätten tillhör denne.⁴⁷ Om invändning görs om att någon annan är ägare till bostadsrätten eller om det finns misstankar om dold äganderätt kan frågan behöva utredas vidare.

5.4.10 Förverkande från okänd ägare

Om rätten finner att det varken med stöd av huvudregeln (krav på att egendomen ska tillhöra förverkandesubjektet) eller presumptionsregeln (den som har egendom i sin besittning ska anses vara ägare till den) går att knyta egendomen till förverkandesvaranden, ska förverkandeyrkandet ogillas. Det kan naturligtvis tänkas att det även i fortsättningen kan uppkomma situationer där det bedöms som oklart vem egendomen tillhör men att det likväl finns behov av att förverka egendomen. För dessa fall är det, liksom i dag, möjligt att rikta en förverkandetalan mot okänd.⁴⁸

Inte heller vid självständigt förverkande krävs att någon känd person kan utpekas som ägare till egendomen. Om egendom påträffas under sådana förhållanden att det finns anledning att anta att den härrör från brottslig verksamhet kan en utredning inledas mot en okänd person. Det kan t.ex. handla om att en stor summa kontanter påträffas på allmän plats eller i en bil med flera personer utan att någon gör anspråk på pengarna.⁴⁹

Om talan om förverkande riktats mot okänd krävs att åklagaren redovisar vilka åtgärder som har vidtagits för att utröna vem som skulle vara rätt svarande och att omfattningen av dessa åtgärder med hänsyn till vad saken gäller framstår som rimliga.⁵⁰

5.5 Penningmedel – förverkande från innehavaren

Enligt huvudregeln får förverkande av egendom endast ske från den som egendomen tillhör eller från den som ska anses äga egendomen. Detta gäller inte vid förverkande av penningmedel där förverkande numera kan riktas även mot den som innehar medlen – oavsett om denne är eller kan anses vara ägare till medlen. På så sätt kan penningmedel förverkas hos innehavaren utan att det behöver klargöras vem som är ägare till egendomen.⁵¹

Om en målsägande t.ex. har blivit utsatt för ett bedrägeri och vilseletts att betala ut pengar från sitt konto till gärningsmannens konto har gärnings-

⁴⁷ "Bostadsrätten i Brf Tallen" NJA 2020 s. 384 p. 14 och NJA 2013 s. 242.

⁴⁸ Prop. 2023/24:144 s. 229.

⁴⁹ Prop. 2023/24:144 s. 338.

⁵⁰ Prop. 2023/24:144 s. 403.

⁵¹ 36 kap. 13 § brottsbalken.

mannen ofta blivit ägare till de mottagna pengarna genom att dessa har sammanblandats med andra medel på kontot. Det kan dock tänkas att medlen är fortsatt identifierbara hos gärningsmannen på ett sådant sätt att målsäganden har bättre rätt till dessa, men även att medlen finns hos någon annan än gärningsmannen, t.ex. en penningtvättare, på ett sådant sätt att penningtvättaren saknar äganderätt till medlen. *Oavsett* hur det förhåller sig med det är målsägandens intresse att få tillbaka motsvarande belopp, inte de individuella medlen. Förverkande av penningmedel får därför ske från förverkandesvaranden även om penningmedlen varken tillhör eller ska antas ägas av förverkandesvaranden.⁵² Målsägandens intresse av att kompenseras tillgodoses istället genom en rätt till ersättning eller betalning ur de medel som flyter in till staten genom förverkandebeslutet.

Genom att penningmedel alltid kan förverkas från den som innehar dem har lagstiftaren löst ut den ofta rättsligt besvärliga frågan om vem som fortfarande är/har blivit ägare till pengarna. Notera dock att åklagaren i vissa särskilda situationer har möjlighet att besluta om ett förtida utlämnande av pengar till målsäganden om det är uppenbart att målsäganden har bättre rätt till pengarna.⁵³

5.6 Kopplingen mellan förverkandesvaranden och brott

För de förverkandeformer som grundas på ett brott måste det, utöver att egendomen ska tillhöra eller anses ägas av förverkandesvaranden (ägar- rättskravet) även finnas en koppling mellan förverkandesvaranden och det brott som förverkandet grundar sig på (kopplingskravet).

De flesta förverkandeformer kräver någon form av koppling till ett konkret brott. Undantag gäller för förverkande av särskilda brottsverktyg och självständigt förverkande.

Kopplingen till brott beskrivs närmare i respektive kapitel för respektive form av förverkande. Reglerna kan sammanfattas enligt följande.

En *brottsvinst* får förverkas från den som har gjort vinst till följd av *brottet* och, under vissa förutsättningar, från den som senare har förvärvat egendomen (se avsnitt 6.7).

Kostnadsersättning eller dess värde får förverkas från den som har tagit emot eller senare fått ersättning för kostnader i samband med *brottet* (se avsnitt 6.7).

⁵² Prop. 2023/24:144 s. 432–433.

⁵³ 27 kap. 4 a § rättegångsbalken och prop. 2023/24:144 s. 281.

Utvidgat förverkande eller dess värde får ske från den som döms för ett *förverkandeutlösande brott* och, under vissa förutsättningar, från den som har förvärvat egendomen (se avsnitt 7.6).

Förverkande av det som varit *föremål för brott* eller dess värden får ske från gärningsmannen, någon annan som har medverkat till brottet eller den i vars ställe någon av dessa har varit och, under vissa förutsättningar, från den som har förvärvat egendomen (se avsnitt 10.2).

5.7 Fullgörelseförverkande

Vid förverkande av brottsvinster, kostnadsersättning eller oförklarade tillgångar som innefattar betalningsskyldighet får även annan egendom förverkas, dock endast under förutsättning att egendomen skulle kunna utmätas utan att det strider mot reglerna om beneficium i 5 kap. utsköningsbalken. Förverkandet sker för att fullgöra en betalningsskyldighet. Vi har valt att kalla denna möjlighet till förverkande för fullgörelseförverkande.

Fullgörelseförverkande kan ske av i princip vilken egendom som helst och egendomen behöver således inte knytas till en brottsvinst eller oförklarade tillgångar.

Det innebär i praktiken att brottsutredande myndigheter tidigt kan säkra en kommande fullgörelse av en betalningsskyldighet istället för att detta arbete senare ska göras av Kronofogdemyndigheten.

Genom de nya förverkandereglererna kan sakförverkande ske i betydligt större utsträckning än tidigare. Sakförverkande kan nu ske av även annan egendom än den som utgjort exempelvis brottsvinsten när förverkande ska ske som en fullgörelse av en betalningsskyldighet till staten (fullgörelseförverkande).

Fullgörelseförverkande kan användas för att säkerställa fullgörelse av en betalningsskyldighet till följd av ett beslut om förverkande av brottsvinster, kostnadsersättning eller oförklarade tillgångar.⁵⁴ Fullgörelseförverkande kan däremot inte användas för fullgörelse av betalningsskyldighet till följd av andra förverkanden, såsom exempelvis förverkande av värdet av det som har varit föremål för brott (brottsföremål).

Denna förverkandeform kan aktualiseras bland annat när egendom från tillgreppsbrott inte påträffas. Förverkandeyrkandet får då framställas som en betalningsskyldighet till staten (värdeförverkande) som kan fullgöras genom förverkande av annan egendom (sakförverkande).

⁵⁴ 36 kap. 8 § brottsbalken.

Exempel

En person är misstänkt för bedrägeri där målsäganden har blivit av med 300 000 kronor. Vid husrannsakan hos den misstänkte påträffas flera värdefulla tavlor som helt saknar koppling till bedrägeriet. Tavlorna tas i beslag för att säkra fullgörelse av en kommande betalningsskyldighet till följd av åklagarens yrkande om förverkande av brottsvinsten (300 000 kronor).

I praktiken utgör detta en möjlighet för brottsutredande myndigheter att tidigt säkerställa fullgörelse av en betalningsskyldighet till staten, istället för att detta senare ska ske genom Kronofogdemyndigheten. En praktiskt viktig skillnad mot vad som gäller för tvångsmedlen förvar och kvarstad är att det inte krävs att det finns en undandraganderisk.⁵⁵

Förverkandet kan ske av vilken egendom som helst under förutsättning att egendomen skulle kunnat utmätas utan hinder av reglerna om beneficium.⁵⁶ Det finns typiskt sett inget hinder att förverka egendom i de fall förverkandesvaranden endast äger ett fåtal men mycket värdefulla saker.

När värdet av egendom som förverkas överstiger betalningsförpliktelsen ska överskottet vid försäljning tillgodoräknas förverkandesvaranden. Denna hantering sker av Polismyndigheten.⁵⁷ Om däremot egendomen inbringar ett lägre värde än betalningsskyldigheten kan ytterligare verkställighetsåtgärder vidtas för restfordringen.

Förverkandet av egendom säkras, precis som vid andra sakförverkanden, normalt genom beslag eller penningbeslag. Detta innebär i praktiken en påtaglig förskjutning från förvar och kvarstad till beslag och penningbeslag.

Vid initiala beslut om att säkra egendom för ett eventuellt förverkande kan det inte begäras, lika lite som vid utmätning, att polis och åklagare ska göra någon grundligare utredning om förverkandesvarandens rätt eller behov av viss egendom. I valet mellan egendom som ungefär motsvarar värdet som ska förverkas och egendom med ett väsentligt högre värde bör den förstnämnda egendomen väljas. Om viss egendom har ett särskilt stort affektionsvärde för den enskilde eller om egendomen har betydelse för andra än förverkandesvaranden och det finns annan lämplig egendom tillgänglig för sakförverkande bör sådan annan egendom normalt väljas i första hand. Förverkandet

⁵⁵ För förvar och kvarstad krävs, enligt 26 kap. 1 § rättegångsbalken, att det skäligen kan befaras att den misstänkte genom att avvika eller genom att undanskaffa egendom eller annorledes undandrar sig att betala bl.a. värdet av förverkad egendom, företagsbot eller skadestånd.

⁵⁶ 5 kap. 1 § utsökningsbalken. Ser mer om detta nedan i underavsnitt 5.7.1.

⁵⁷ Om det finns anledning att anta att överskottet kan utmätas ska Polismyndigheten normalt kontakta Kronofogdemyndigheten, läs mer om detta i avsnitt 12.6.

ska inte i onödan inkräkta på andra intressen. Ytterst begränsas möjligheten till förverkande av bestämmelsen om oskälighet.⁵⁸

Vilken egendom som bör säkras beror på omständigheterna. Ibland kan det vara enklast att säkra kontobehållning och andra gånger kan det istället finnas skäl att säkra lösa föremål som exempelvis klockor och smycken. Åklagaren behöver inte göra någon exakt värdering av egendomen, men värdet bör så långt möjligt motsvara den kommande betalningsförpliktelsen, se ovan. Resultatet av den preliminära värderingen kan fås först vid försäljning av egendomen.

Exempel på yrkande och domslut vid fullgörelseförverkande

Åklagarens yrkande

1. Det yrkas att A ska som förverkad brottsvinst till staten betala 100 000 kr.
2. Till fullgörelse av betalningsförpliktelsen enligt p. 1 yrkas att i beslag tagen bil med ett uppskattat värde om xx kronor ska förverkas (beslagsnummer).

Domslut

1. A ska som förverkad brottsvinst till staten betala 100 000 kr.
2. I beslag tagen bil förverkas (beslagsnummer). Beslaget ska bestå.
3. Vad som flyter in till staten till följd av beslutet i p. 2 ska tillgodoräknas A som betalning enligt punkten 1. Eventuellt överskott ska tillgodoräknas A.

5.7.1 Beneficium

Pengar och annan egendom som behövs för gäldenärens och hans eller hennes familjs försörjning undantas från utmätning (beneficium). Samma egendom undantas från förverkande av annan egendom när förverkandet innefattar en betalningsskyldighet.

Från utmätning undantas följande egendom.⁵⁹

- Kläder och andra föremål som tjänar uteslutande till gäldenärens personliga bruk, till skäligt värde. Föremål med lyxkaraktär såsom pälsar och dyrare smycken omfattas inte.
- Möbler, husgeråd och annan utrustning, i den mån egendomen är nödvändig för ett hem och dess skötsel. Hemelektronik och datorer som inte

⁵⁸ Prop. 2023/24:144 s. 426 f.

⁵⁹ 5 kap. 1 § utsökningsbalken. Mer information om bl.a. beneficium finns i Kronofogdemyndighetens handbok Utmätning (se www.kronofogden.se).

har ett betydande marknadsvärde räknas som beneficieegendom.⁶⁰ Däremot är bilar i princip inte skyddade enligt denna punkt, men kan vara det som arbetsredskap enligt nedan.

- Arbetsredskap och annan utrustning som behövs för gäldenärens förvärvsverksamhet eller yrkesutbildning samt djur, foder och sådant som i övrigt behövs för hans försörjning, allt till skäligt värde. Även en bil som gäldenären använder för att ta sig till och från jobbet kan utgöra beneficium.
- Föremål med sådant övervägande personligt värde för gäldenären att det måste anses uppenbart obilligt att ta egendomen i anspråk.
- Hyresrätt till lägenhet som tjänar gäldenären till stadigvarande bostad eller behövs för hans förvärvsverksamhet, även om hyresrätten får överlåtas.
- Bostadsrätt till lägenhet som tjänar gäldenären till stadigvarande bostad, om inte gäldenären vid förvärv av bostadsrätten har åsidosatt tillbörlig hänsyn mot sina borgenärer eller det med hänsyn till gäldenärens behov och bostadsrättens värde är oskäligt att bostadsrätten undantas från utmätning.⁶¹
- Pengar, banktillgodohavande, annan fordran och förnödenheter, i den mån annat ej är föreskrivet och tillgången skäligen fordras för underhåll åt gäldenären till dess inkomst som täcker behovet är att vänta, dock ej utan synnerliga skäl för längre tid än en månad.⁶²

När gäldenären har familj bestäms vad som får undantas som beneficium med skälig hänsyn även till vad familjen brukar eller behöver.⁶³ Barnperspektivet ska beaktas.⁶⁴

⁶⁰ Det går inte att ange någon exakt gräns för vad som är ett begränsat värde. Viss vägledning kan ges genom en jämförelse med kostnaden för nyinköp av en standardmodell.

⁶¹ Högsta domstolen har flera gånger prövat hur högt värde en bostadsrätt kan ha och ändå undantas från utmätning. Den praxis som nu (oktober 2024) gäller finns i referatet NJA 2004 s. 373 I-II, som innehåller två olika avgöranden. I det ena avgörandet, som gällde utmätning av en bostad som användes av en familj med barn, angav Högsta domstolen att utmätningsskydd ska gälla för bostadsrätter som är avsedda som familjebostäder och för vilkas värde inte i väsentlig mån överstiger 300 000 kronor. I det andra avgörandet, som gällde en bostad för en person, ansåg Högsta domstolen att 265 000 kronor var ett för högt värde, men uttalade sig inte om vilket värde som skulle godtas för att bostadsrätten skulle vara skyddad mot utmätning.

⁶² Enligt "Beneficiet och årsarvodet" NJA 2022 s. 409 har bankmedel som löpande reserverats för att kunna betala årsarvode till en god man och förvaltare ansetts kunna undantas som beneficium vid utmätning.

⁶³ 5 kap. 2 § utsökningsbalken. Regler om utmätning hos dödsbo finns i 5 kap. 3 § utsökningsbalken.

⁶⁴ Se bl.a. "Barnets bostad" NJA 2021 s. 1065.

5.7.2 Strafföreläggande

Det är enligt *vår uppfattning* inte praktiskt möjligt att utfärda strafföreläggande vid fullgörelseförverkande av egendom som behöver säljas. Detta beror bl.a. på att egendomens värde blir fastställt först vid försäljningen. Enligt *vår uppfattning* är det för närvarande inte heller rättsligt eller praktiskt möjligt att utfärda strafföreläggande vid fullgörelseförverkande av penningmedel.

Som framgår nedan är *vår uppfattning* även att det inte är möjligt att utfärda strafföreläggen i de situationer det finns ett skadestånd som svarar mot förverkandet. Läs mer om detta i avsnitt 11.6.

5.7.3 Övergångsbestämmelser

Fullgörelseförverkande ger möjlighet till förverkande av annan egendom till fullgörelse av förverkanden som innefattar betalningsförpliktelser kopplade till brott (förverkande av brottsvinster, kostnadsersättningar och utvidgat förverkande) och betalningsförpliktelser vid självständigt förverkande.

Reglerna om självständigt förverkande träder i kraft den 8 november 2024. Fullgörelseförverkande för en betalningsförpliktelse för sådant förverkande kan därför ske tidigast den 8 november 2024. Detsamma gäller vid fullgörelseförverkande av betalningsförpliktelser för förverkanden kopplade till brott som har begåtts före den 8 november 2024 eftersom de nya reglerna innebär en mer ingripande straffrättslig reaktion än vad om gällde tidigare.⁶⁵

5.8 Skälighetsbedömning

Förverkande ska inte ske om det är uppenbart oskäligt.⁶⁶ Bestämmelsen är generell och gäller i förhållande till alla förverkandeformer. Bedömningen av om ett förverkande är uppenbart oskäligt måste göras med beaktande av vilket slags förverkande det är fråga om i det enskilda fallet.

Syftet är att kunna undvika förverkande i fall där det föreligger speciella och ömmande omständigheter kopplade till förverkandesvaranden. Bestämmelsen möjliggör även en vidare prövning av och om i vilken utsträckning förverkande är motiverat i ett visst fall. Vid prövningen ska skälen för förverkande vägas mot andra motstående intressen.

Läs mer om skälighetsbedömningen i avsnitten avseende de olika förverkandeformerna.

⁶⁵ Prop. 2023/24:144 s. 375.

⁶⁶ 36 kap. 20 § brottsbalken.

6 Förverkande av brottsvinster och kostnadsersättning

Vinster från brott ska förverkas om det inte är uppenbart oskäligt. Reglerna bygger på tanken att brott inte ska löna sig.

Förverkande av brottsvinster förutsätter att det med det sedvanliga beviskravet i brottmål är bevisat att någon har begått ett brott, att detta har gett upphov till vinst och att vinsten har uppkommit hos förverkandesvaranden.

Förverkande ska även ske av det som någon har tagit emot som ersättning för kostnader i samband med ett brott, om mottagandet utgör brott (kostnadsersättning). Istället för egendom som utgör kostnadsersättning får dess värde förverkas.

6.1 Utökade möjligheter

I de nya förverkandereglererna används begreppet vinst istället för det tidigare begreppet utbyte.

Förverkande av brottsvinst kan avse egendom som någon kommit över genom brott, men även ett i penningbelopp beräknat värde av vad någon tjänat på brott. I begreppet vinst innefattas numera även sådana mera medelbara vinster som tidigare enligt 36 kap. 4 § brottsbalken träffades av begreppet ekonomiska fördelar.

Förverkande av brottsvinst ska numera normalt gå före enskilda anspråk. Det innebär bl.a. att enskilda anspråk inte längre uttryckligen ska beaktas vid bedömningen av om ett förverkande är uppenbart oskäligt.

Som tidigare nämnts är det nu möjligt att – vid förverkande som innefattar en betalningsskyldighet – förverka även annan egendom än den som kan knytas till ett visst brott, dvs. fullgörelseförverkande. Det innebär i praktiken en förskjutning från säkrande genom förvar och kvarstad till säkrande genom beslag och penningbeslag.

Det är numera uttryckligen angivet att förverkande av en brottsvinst som har gjorts av flera gemensamt i första hand ska bestämmas för varje person, men att det – om det finns särskilda skäl – kan beslutas om solidariskt ansvar för en samlad brottsvinst.⁶⁷

⁶⁷ 36 kap. 4 § tredje stycket brottsbalken.

Genom att förverkande av ekonomiska fördelar av brott numera ingår i begreppet brottsvinst har utrymmet för sådant förverkande utökats, eftersom den tidigare bestämmelsen om oskälighet har slopats till förmån för den nu generella bestämmelsen om att förverkande får beslutas om det inte är uppenbart oskäligt.

Precis som tidigare är vinster från skattebrottslighet i princip undantagna från reglerna om förverkande av brottsvinster.⁶⁸

6.2 Begreppet brottsvinster

Förverkande av brottsvinster kan ske genom förverkande av egendom (sakförverkande) eller av en beräknad vinst (värdeförverkande).

Förverkande ska ske av vinster från brott (brottsvinst) och av det som någon har tagit emot som ersättning för kostnader i samband med ett brott (kostnadsersättning). Istället för egendom som utgör kostnadsersättning får dess värde förverkas.

Begreppet brottsvinst avser dels konkret egendom som någon kommit över genom brott (det som tidigare kallades brottsutbyte), dels den till ett visst penningbelopp uppskattade vinningen som en gärningsman haft av brottet (det som tidigare var värdet av brottsutbytet). Begreppet omfattar numera även sådana mera medelbara vinster som tidigare 36 kap. 4 § brottsbalken träffats av begreppet ekonomiska fördelar.⁶⁹

Alla vinster från brott kan förverkas. Förverkande kan därför ske av vinster från olika former av förmögenhetsbrott, men även från brott som exempelvis olaga taxitrafik. Även vinster från en narkotikaförsäljning bestående i smycken eller guld, virke som avverkats på ett sätt som innebär brott mot skogsvårdslagen (1979:429) eller penningmedel från ett bedrägeri kan förverkas.⁷⁰ Även betalning för utförande av exempelvis ett mord är en brottsvinst som kan förverkas.⁷¹

⁶⁸ Enligt 13 a § skattebrottslagen (1971:69) ska bestämmelserna om förverkande i 36 kap. 1 § brottsbalken inte tillämpas i fråga om brott enligt skattebrottslagen. Detta gäller dock inte brottsvinster av förberedelse till grovt skattebrott eller vad som därvid har tagits emot som ersättning för kostnader i samband med ett sådant brott.

⁶⁹ Se prop. 2023/24: 144 s. 416.

⁷⁰ Se prop. 2023/24:144 s. 416.

⁷¹ Undantag finns för skattebrottslighet som enligt huvudregeln i stället ska neutraliseras genom skatteförfarandet. Förverkande kan dock av brottsvinster från förberedelse till grovt skattebrott eller vad som därvid har tagits emot som ersättning för kostnader, se 13 a § skattebrottslagen (1971:69).

6.3 Vad kan förverkas?

Förverkande av brottsvinster kan precis som tidigare ske dels av egendom som kan knytas till ett brott (sakförverkande), dels genom en förpliktelse att till staten prestera egendom av viss sort och mängd, i princip alltid en betalningsförpliktelse (värdeförverkande). Åklagarens gärningsbeskrivning ska omfatta de omständigheter som har medfört att förverkandesvaranden har gjort en brottsvinst.

I valet mellan sak- och värdeförverkande finns ingen prioritetsordning.⁷²

6.3.1 Förverkande av egendom som utgjort vinst från ett brott

Förverkande kan avse egendom som utgjort vinst från ett brott (sakförverkande).

Egendom som frånhänts annan genom brott, exempelvis genom ett stöldbrott, ska däremot som utgångspunkt *inte förverkas* utan istället återställas till den rätta ägaren (bättre rätt) eller, om denne inte är känd eller inte gör anspråk på egendomen, tas i förvar enligt lagen (1974:1065) om visst stöldgods (stöldgodslagen). I dessa fall tillhör inte den tillgripna egendomen gärningspersonen och det finns inte heller anledning att rikta ett yrkande om sakförverkande mot denne.

Vid förverkande av *penningmedel*, exempelvis när en fordran (konto-behållning) har tagits i penningbeslag, spelar det numera ingen roll om innehavaren ska anses äga pengarna eller om målsäganden fortfarande har bättre rätt till dem. Oavsett vilket kan beloppet förverkas hos innehavaren.

Sakförverkande kan avse egendom som utgör vinst från ett brott. Med egendom som utgör vinst från ett brott avses inte bara sådan egendom som vinsten har manifesterats i, utan också egendom som den senare har ersatts av (surrogat) eller lämnat avkastning i (avkastning), liksom avkastning av surrogat. Om exempelvis den som begått en stöld säljer stöldgodset och köper en cykel för den erhållna köpeskillingen, kan cykeln förklaras förverkad. Även egendom som ersatt något som i sin tur har trätt istället för det ursprungliga brottsutbytet kan bli föremål för sakförverkande. Att egendomen omvandlats i flera led hindrar alltså inte ett förverkande, men det krävs att åklagaren kan visa ett otvetydigt samband mellan egendomen och det ursprungliga utbytet och att egendomen i sin helhet "trätt istället" för det ursprungliga utbytet.⁷³

Egendom som frånhänts annan genom brott, exempelvis genom ett stöldbrott, ska däremot som utgångspunkt *inte förverkas* utan istället återställas till

⁷² Prop. 2023/24:144 s. 416.

⁷³ Prop. 2023/24:144 s. 247 f.

den rätta ägaren (bättre rätt) eller, om denne inte är känd eller inte gör anspråk på egendomen, tas i förvar enligt stöldgodslagen. I dessa fall tillhör inte den tillgripna egendomen gärningspersonen och det finns inte heller anledning att rikta ett yrkande om sakförverkande mot denne.

Brottsvinster i form av *penningmedel* kan förverkas från innehavaren, oavsett om denne är ägare till pengarna eller inte.⁷⁴ Läs mer om detta i avsnitt 5.5. Om åklagaren kan bevisa sambandet mellan det ursprungliga brottsutbytet och annan egendom som har trätt istället för denna kan sakförverkande ske av surrogatet (brottsvinsten). Bedragaren kanske har köpt aktier, kryptovaluta eller en motorcykel för pengarna eller stöldgods kan ha omvandlats till pengar. Genom de nya möjligheterna till fullgörelseförverkande är det dock inte längre lika viktigt att kunna bevisa ett sådant samband eftersom det misstänkta surrogatet istället kan förverkas till fullgörande av en betalningsförpliktelse till staten motsvarande den ursprungliga egendomens värde. Läs mer om detta i avsnitt 5.7.

Värdeförändringar av säkrad egendom

Om vinsten har manifesterats i viss egendom, t.ex. en tavla eller ett antal aktier, är det inte denna egendoms värde vid brottet som står i fokus utan själva egendomen. Egendom kan därför förverkas i sin helhet även om värdet på egendomen – på grund av värdestegring – överstiger den ursprungliga brottsvinsten. Så gäller även för egendom som har trätt istället för det ursprungliga brottsutbytet. Gärningspersonen ska nämligen inte kunna spekulera i eller på annat sätt tillgodogöra sig brottsvinsten. Värdestegring på grund av arbetsinsatser kan däremot inte bli föremål för förverkande.⁷⁵

Om egendom som har utgjort vinsten från ett brott har sjunkit i värde gäller samma princip; det är den säkrade egendomen som ska förverkas. Om egendomen utgör surrogat för ett ursprungligt brottsutbyte bör åklagaren kunna framställa ett kompletterande yrkande om en betalningsförpliktelse till staten motsvarande mellanskillnaden mellan egendomens värde vid domen och vad som mottagits i ersättning för det ursprungliga brottsutbytet, om denna varit marknadsmässig. Gärningspersonen bör nämligen som huvudregel få bära risken av att egendom sjunker i värde efter gärningstillfället.

Samma principer bör gälla när kryptovaluta säkrats genom penningbeslag.

⁷⁴ 36 kap. 13 § andra meningen brottsbalken.

⁷⁵ Exempel på detta kan vara en konstnär som stjal färg och duk och därefter framställer ett konstverk vars värde överstiger det ursprungliga produktionsmaterialet.

6.3.2 Förverkande av beräknad vinst och ekonomisk fördel

Förverkande av en beräknad brottsvinst sker genom fastställande av en betalningsförpliktelse till staten (värdeförverkande).

Brottsvinsten utgörs ofta av en abstrakt beräknad vinst.

Brottsvinstens storlek är ofta förhållandevis enkel att fastställa. Om egendom som kan knytas till ett visst brott, exempelvis visst stöldgods, inte har påträffats kan brottsvinsten som utgångspunkt fastställas till värdet av det som stulits. Likaså kan brottsvinsten vid exempelvis bedrägeri ofta fastställas till vinningen av brottet.

Vid andra brott, såsom exempelvis narkotikabrott genom försäljning av narkotika, måste vinsten beräknas. Beräkningen ska utgå från förverkandesvarandens förtjänst av brottsligheten, dvs. nettovinsten. Se mer om beräkningen nedan.

Vid ytterligare andra brott kan det istället bli aktuellt att beräkna den mer medelbara vinsten av gärningen, dvs. att beräkna det som i tidigare lagstiftning träffades av begreppet ekonomiska fördelar.⁷⁶ Härmed avses både rena förtjänster och besparingar. Praktiskt viktiga fall är framför allt sådana då näringsidkare har underlåtit att fullgöra straffsanktionerade skyldigheter av olika slag, exempelvis vid miljöbrottslighet.⁷⁷ Anledningen till detta kan vara just det förhållande att näringsidkaren vill spara in den kostnad som ett fullgörande av skyldigheten skulle medföra, exempelvis investering i eller användande av kostsam utrustning.

Värdeförändringar

När beräkningen av brottsvinsten ska utgå från viss egendom som finns i behåll men av någon anledning inte är åtkomlig för säkrande genom beslag eller penningbeslag, exempelvis en fastighet, är utgångspunkten att egendomens värde ska bestämmas utifrån dagen för domen. Om den ursprungligt mottagna egendomen däremot inte finns i behåll måste bedömas vad som trätt istället. Förverkandesvaranden kan dock inte sägas ha gjort en mindre brottsvinst än det ursprungligen mottagna.

Vid värdeförverkande av vinst som skett i kryptovaluta gäller särskilda principer.

⁷⁶ Se 36 kap. 4 § brottsbalken i sin lydelse före den 8 november 2024.

⁷⁷ RH 2004:54.

6.4 Beräkning av brottsvinstens storlek

Beräkningen av brottsvinstens storlek ska ta sin utgångspunkt i förverkandebestämmelsens syfte, nämligen att neutralisera brottslighetens förtjänster.

Neutraliseringstanken innebär att en brottsvinst inte ska förverkas två gånger. Exempelvis bör en brottsvinst inte förverkas hos en bedragare om han eller hon har fört vinsten vidare till en penningtvättare och vinsten förverkas hos denne.⁷⁸ Förverkandelagstiftningen ger inte den som begår brott något skydd mot att drabbas av ekonomisk skada. Effekter kan följaktligen uppstå som vid första anblick kan framstå som ett dubbelförverkande. Exempelvis är det inget som utesluter att vederlag för narkotika förverkas hos säljaren samtidigt som narkotikan förverkas hos köparen. Liknande effekter kan uppstå genom att vissa kostnader, exempelvis ersättning till en medhjälpare, inte beaktas vid beräkningen av vinsten samtidigt som ersättningen förverkas hos medhjälparen.⁷⁹

6.4.1 Beräkning av abstrakt vinst

Vid många brott, exempelvis där det finns vinster från försäljning av narkotika, måste vinstens storlek beräknas. Neutraliseringstanken tar sikte på vinsten från ett specifikt brott snarare än dess omsättning. Huvudregeln är alltså att förverkande ska ske av den vinst som gärningspersonen har gjort på brottet snarare än av alla de summor som passerar gärningspersonen och som på något sätt kan kopplas till brottsligheten.⁸⁰

Åklagaren bör kunna redovisa hur vinsten har räknats fram och vilka utgångspunkterna varit för beräkningen. Åklagaren kan med fördel ta hjälp av en åklagarrevisor eller – om det behövs närmare utredning i frågan – en finansiell utredare hos den brottsutredande myndigheten.

Frågan om vilka kostnader som inte ska beaktas har tagits upp i några äldre lagstiftningsärenden, men i huvudsak har frågan överlämnats till rättspraxis. Mutor, ersättningar till medbrottslingar eller andra utgifter som strider mot lag eller god sed ska normalt inte beaktas. Inte heller ska kostnader för vapen

⁷⁸ Prop. 2023/24:144 s. 417. Det som har varit föremål för penningtvättsbrottslighet kan förverkas hos gärningsmannen eller den som har medverkat till brottet även om egendomen tillhör någon annan, se 11 § lagen (2014:307) om straff för penningtvättsbrott. Vid andra brott, såsom exempelvis stöld och häleri, gäller de allmänna reglerna om att egendomen ska tillhöra eller anses tillhöra förverkandesvaranden.

⁷⁹ Prop. 2023/24:144 s. 239.

⁸⁰ Prop. 2023/24:144 s. 239. Se även NJA 2016 s. 202 där Högsta domstolen uttalade att det vid bestämmandet av värdet som ska förverkas som utbyte vid överlåtelse av narkotika normalt ska göras avdrag från vederlaget för inköpskostnader för narkotikan. Utgifter och kostnader för försäljningen därutöver bör däremot inte beaktas i vidare mån än att de kan motivera en viss avrundning nedåt av det belopp som förklaras förverkat (p. 20).

eller andra hjälpmedel vid stöld eller rån beaktas.⁸¹ Som framgått ovan bör, vid förverkande vid försäljning av narkotika, utgifter och kostnader utöver anskaffningskostnaden normalt inte beaktas i vidare mån än att de kan motivera en viss avrundning nedåt av det belopp som förklaras förverkat.⁸²

Det ligger i sakens natur att det mer sällan finns några tillförlitliga uppgifter om vilka kostnader som varit förknippade med en viss brottslig verksamhet. Det kan därför inte anses stå i strid med neutraliseringstanken att – i linje med hittillsvarande praxis – låta bedömningen av hur stor vinsten från ett brott kan anses ha varit i vissa fall bygga på en uppskattning, dvs. att låta möjligheten till avdrag bero på närmast skönsmässiga överväganden.⁸³

För att få ett så bra beslutsunderlag som möjligt är det viktigt att uppgifter om eventuella kostnader utreds under ett tidigt stadie av förundersökningen. Ytterst är det en fråga för domstolen att avgöra vilka kostnader som ska beaktas vid beräkningen. Det är därför viktigt att åklagaren tydligt redovisar hur beräkningen har gjorts och underlaget för detta.

6.4.2 Värdet av ekonomisk fördel

Värdet av en ekonomisk fördel erhålls i princip genom en jämförelse mellan det ekonomiska utfallet efter det brottsliga förfarandet och den situation som skulle ha förelegat om något brott inte kommit till stånd.

Det kan många gånger stå klart att någon haft en ekonomisk fördel samtidigt som det kan vara mycket svårt att utan en mycket omfattande utredning beräkna beloppet exakt. I sådana situationer räcker det om värdet uppskattas till ett med hänsyn till omständigheterna skäligt belopp. Beräkningen måste dock göras med försiktighet och med beaktande av rättssäkerhetskrav och måste bygga på en realistisk bedömning av värdet av de ekonomiska fördelar som kan ha uppkommit till följd av brottet. Vid tveksamhet måste beloppet fastställas med viss säkerhetsmarginal.⁸⁴

6.5 Uppskattning av vinsten till ett skäligt belopp

Utgångspunkten är att det är åklagaren som ska bevisa brottsvinstens storlek.

Om bevisning om brottsvinstens storlek eller egendomens värde inte alls eller endast med svårighet kan föras, får rätten uppskatta vinsten eller värdet till ett skäligt belopp.⁸⁵ Exempelvis kan åklagaren använda sig av polisens listor

⁸¹ Prop. 2004/05:135 s. 80 ff.

⁸² NJA 2016 s. 202 p. 20.

⁸³ Prop. 2023/24:144 s. 239.

⁸⁴ Prop. 1981/82:142 om ändring i brottsbalken (ekonomiska sanktioner vid brott i näringsverksamhet), s. 17–18, som gäller den tidigare bestämmelsen i 36 kap. 4 § brottsbalken om förverkande av ekonomisk fördel i näringsverksamhet.

⁸⁵ 36 kap. 18 § brottsbalken.

för gatu- och grossistpriser för narkotika eller rapporter från CAN (centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning) om narkotikautvecklingen i Sverige.⁸⁶

6.6 Förverkande av kostnadsersättning

Förverkande av kostnadsersättning får avse egendom som någon har tagit emot som ersättning för kostnader i samband med ett brott. Med detta avses, precis som beträffande brottsvinster, såväl den direkt mottagna egendomen som surrogat, avkastning och avkastning av surrogat. Även motsvarande värde kan förverkas.⁸⁷

6.7 Hos vem kan förverkande ske?

Förverkande av brottsvinst kan ske från den som har gjort vinst till följd av brottet och, i vissa fall, från den som senare har förvärvat egendomen. Det ska alltså finnas en koppling mellan vinsten från ett konkret brott och förverkandesvaranden.⁸⁸

Kostnadsersättning kan förverkas från den som har tagit emot eller senare har fått ersättningen.⁸⁹

Förverkande av egendom får som en allmän utgångspunkt bara ske från den som egendomen tillhör eller ska anses vara ägare till egendomen. Detta gäller dock inte förverkande av penningmedel, som alltid kan förverkas från innehavaren.⁹⁰

6.7.1 Förverkande från den som har gjort vinst till följd av brottet

En brottsvinst får förverkas från den som gjort vinst till följd av brottet. Har vinsten från gärningsmannens brott direkt tillfallit någon annan, t.ex. en juridisk person, ska vinsten förverkas från denne.⁹¹

Om det inte finns konkreta indikationer på annat, bör man vid vinningsbrott kunna utgå från att det är gärningsmannen och eventuella andra medverkande som gjort vinst. Även om den huvudsakliga vinsten från brottet har tillfallit någon annan än gärningspersonen kan denne på annat sätt ha belönats eller ersatts för sitt brott vilket i så fall möjliggör förverkande av ersätt-

⁸⁶ CAN har sedan 1980-talet regelbundet samlat in information om gatu- och grossistpriser för olika narkotikasorter i Sverige. Informationen redovisas i årliga rapporter.

⁸⁷ 36 kap. 3 § brottsbalken.

⁸⁸ 36 kap. 4 § brottsbalken.

⁸⁹ 36 kap. 4 § brottsbalken.

⁹⁰ Läs mer om detta i avsnitt 5.4 och 5.5.

⁹¹ Se prop. 2023/24:144 s. 418–419.

ningen. Förverkande får även ske från den som senare förvärvat egendomen. Det krävs att brottsvinsten helt eller delvis förts över till förvärvaren för att förverkande hos denne ska vara möjligt.

6.7.2 Förverkande från den som senare har förvärvat egendomen

Förverkande kan även ske från den som senare har förvärvat egendomen, exempelvis genom arv eller gåva.

Det bör dock endast undantagsvis bli aktuellt att förverka en brottsvinst från någon som betalat skälig ersättning för förvärvet. Förverkande kan då bara ske om förvärvaren insåg eller borde ha insett egendomens samband med brott (ond tro). Det är inte så att en viss egendom blir "smittad" på grund av brottet utan det är brottsvinsten man vill åt. I den mån endast delar av brottsvinsten har förts vidare får förverkande från respektive subjekt inte omfatta mer än den vinst som vardera parten gjort.

Om en person som fått en muta i form av en värdefull tavla säljer denna tavla vidare till marknadsmässig ersättning finns brottsvinsten kvar hos säljaren och kan förverkas från denne. Om det finns grund att misstänka att det rör sig om en överlåtelse som syftar till att undgå förverkande och där brottsvinsten i realiteten har förts vidare till någon annan bör tavlan kunna förverkas från köparen om denne insett eller bort inse tavlans samband med brott.⁹²

6.7.3 Förverkande av kostnadsersättning eller dess värde

Förverkande av ersättning för kostnader av brott får ske från den som mottagit kostnadsersättningen eller från den som senare har fått ersättningen.⁹³

6.8 Förverkande ska normalt inte ske solidariskt

Om en brottsvinst har gjorts av flera gemensamt, ska förverkande bestämmas för varje person för sig, om det inte finns särskilda skäl att besluta om solidariskt ansvar för en samlad brottsvinst.⁹⁴

Huvudregeln är alltså att förverkande ska bestämmas för varje person för sig. Solidariskt förverkande skulle nämligen kunna innebära att en person får betala ett större belopp än den egna vinsten medan någon annan får behålla en del av sin vinst. Eftersom syftet är att neutralisera vinster är utgångspunkten att solidariskt förverkande inte ska komma i fråga när det gäller relationen mellan fysiska personer.

⁹² Prop. 2023/24:144 s. 419.

⁹³ 36 kap. 4 § andra stycket brottsbalken.

⁹⁴ 36 kap. 4 § tredje stycket brottsbalken.

Det kan ofta vara svårt att bevisa hur en brottsvinst fördelats mellan flera medverkande. Som utgångspunkt bör man då, såsom sedan tidigare följer av praxis, kunna förverka vinsten efter antalet förverkandesvarande. Detta innebär – om brottsvinsten har gjorts av tre gärningspersoner – att förverkandeyrkandet normalt kan fördelas med en tredjedel per person.⁹⁵

När en brottsvinst har uppkommit med inblandning av juridiska personer är utrymmet för solidariskt förverkande större. Vid en situation där det civilrättsligt skulle kunna bli aktuellt med ansvarsgenombrott, dvs. när det inte finns skäl att upprätthålla gränserna mellan t.ex. en fysisk person och en juridisk person, skulle det som exempel kunna anses föreligga särskilda skäl att besluta om solidariskt ansvar för en samlad brottsvinst för dessa två. I praktiken torde det här ofta röra sig om bulvansituationer eller situationer där aktiebolaget som verksamhetsform missbrukas för att kringgå ansvar för förpliktelser.⁹⁶

6.9 Talan om förverkande av brottsvinster och kostnadsersättning

6.9.1 Talan mot den som åtalas för det förverkandeutlösande brottet

En talan om brottsvinstförverkande mot den som åtalas för brott ska alltid hanteras i samband med åtalet för det brottet. En sådan talan kan inte avskiljas för handläggning i särskild ordning.

6.9.2 Talan mot den som senare har förvärvat egendom

En talan om förverkande mot annan än den som åtalas för det brottet kan föras i samma rättegång som prövningen av åtalet för brottet. En förutsättning för bifall till förverkandeyrkandet är då att åtalet bifalls. Talan mot annan än gärningsmannen kan även föras i särskild ordning.⁹⁷

6.9.3 Förverkande utan fällande brottmålsdom

Brottsvinster kan i vissa fall förverkas utan en fällande brottmålsdom. Om det på grund av gärningspersonens död eller åtalspreskription står klart att det inte längre är möjligt att döma till ansvar för brott kan en talan om

⁹⁵ Prop. 2023/24:144 s. 420. Se även NJA 2004 s. 204. I flera smugglingsärenden avseende omfattande alkoholsmuggling där alkohol inte tagits i beslag har åklagare yrkat och fått bifall för solidariska värdeförverkanden avseende alkoholens värde, dvs. värdet av det som varit *föremål för brott*, inte brottsvinst (jfr Hovrättens över Skåne och Blekinge dom den 1 oktober 2019 i mål B 2437–19). Förverkande sker i de fallen med stöd av 16 § smugglingslagen. Det finns också äldre exempel på att domstol har beslutat om solidariskt förverkande av brottsutbyte, se Hovrättens över Skåne och Blekinge dom 2016-06-30 i mål B 3004–15.

⁹⁶ Prop. 2023/24:144 s. 420.

⁹⁷ 4 kap. 3 § första stycket förfarandelagen.

förverkande av brottsvinster ske om stämning i brottmålet har delgetts inom fem år från det att brottet begicks eller inom ett år från dödsfallet eller den tidpunkten då åtalspreskription inträtt. En sådan talan får dock väckas av åklagare endast om det är påkallat från allmän synpunkt.⁹⁸

6.10 Skälighetsbedömning

Det finns en presumtion för att brottsvinster ska förverkas. Åtgärden ska dock inte ske om det är uppenbart oskäligt.⁹⁹

Enligt tidigare reglering skulle hänsyn tas till om det fanns skadestånd som motsvarade utbytet av brottet. I sådana fall skulle skadeståndsyrkande framställas i första hand och förverkandeyrkande framställas endast som ett andrahandsyrkande. Enligt nuvarande reglering ska förverkande av brottsvinster ske oavsett om det finns skadeståndsyrkanden eller inte. Att förverkandeyrkandet svarar mot ett enskilt anspråk medför alltså inte längre att ett förverkande är uppenbart oskäligt. Avsikten är istället att målsäganden i dessa fall ska ha rätt till ersättning från staten intill värdet av det som staten får in till följd av förverkandebeslutet.

Den omständigheten att förverkandesvaranden samtidigt åläggs annan betalningsskyldighet, såsom skadestånd för kränkning, böter eller företagsbot bör inte annat än i rena undantagsfall medföra att förverkande skulle vara uppenbart oskäligt. Likaså bör endast sådana omständigheter som är klarlagda kunna ligga till grund för bedömningen om oskälighet.¹⁰⁰

Vid brottsvinstförverkande bör det förhållandet att det rör sig om ett stort belopp eller värde i relation till brottslighetens allvar endast undantagsvis ha betydelse. Detsamma gäller det förhållandet att brottsvinsten inte längre finns i behåll.¹⁰¹

När det gäller skäl mot förverkande kan det ofta finnas anledning att fästa särskilt avseende vid vem det är som förverkandeyrkandet riktas mot. Gäller det förverkande mot gärningspersonen eller annan medverkande framstår det ofta som mindre problematiskt med förverkande än mot en person som inte alls har varit delaktig i brottet eller ens känt till egendomens koppling till brott. Det bör exempelvis kunna vara uppenbart oskäligt att förverka en brottsvinst hos den som i god tro har ärvt brottsvinsten och inrättat sig efter arvet i god tro.¹⁰²

⁹⁸ 36 kap. 30 § brottsbalken.

⁹⁹ 36 kap. 20 § brottsbalken.

¹⁰⁰ Prop. 2023/24:144 s. 439.

¹⁰¹ Prop. 2023/24:144 s. 437. Se även NJA 2016 s. 641 som gäller förutsättningar för utvidgat förverkande av sedlar som har påträffats i samband med narkotikainnehav.

¹⁰² Prop. 2023/24:144 s. 437.

6.11 Övergångsbestämmelser

Eftersom de nya reglerna innebär en mer ingripande straffrättslig reaktion än vad som gällde tidigare ska de nya reglerna, när det gäller förverkande kopplat till ett visst brott, inte tillämpas på gärningar som har begåtts före ikraftträdandet.¹⁰³ De nya reglerna ska alltså tillämpas på förverkande av brottsvinster där brottet har begåtts den 8 november 2024 eller senare.

¹⁰³ Prop. 2023/24:144 s. 375.

7 Utvidgat förverkande

Utvidgat förverkande utgår från identifierad egendom istället för från ett visst brott.

Utvidgat förverkande förutsätter att någon har dömts för ett förverkandeutlösande brott som "låser upp" möjligheten att förverka viss egendom.

Åklagaren ska bevisa att det är övervägande sannolikt att egendomen härrör från brottslig verksamhet.

Utvidgat förverkande kan – enligt ett annat sätt att uttrycka det – ske av *oförklarade tillgångar* hos gärningspersonen eller annan som har förvärvat egendomen.

Förverkande får inte beslutas om det är uppenbart oskäligt.

7.1 Sänkt beviskrav för utvidgat förverkande

För brott som har begåtts den 8 november 2024 eller senare kan utvidgat förverkande ske om det är *övervägande sannolikt* att egendomen härrör från brottslig verksamhet. Detta är ett lägre beviskrav än vad som gällde tidigare. Dessutom har den tidigare bestämmelsen om oskälighet ersatts av den generellt tillämpliga bestämmelsen om att förverkande inte får beslutas om det är uppenbart oskäligt.

Bestämmelsen i övrigt motsvarar vad som gällde tidigare.

7.2 Vinster från brottslig verksamhet

Regleringen om utvidgat förverkande bygger på tanken att vissa brott – förverkandeutlösande brott – är sådana att de kan ligga till grund för ett antagande om inblandning också i annan vinstbringande kriminalitet. Ett förverkandeutlösande brott kan beskrivas som en "nyckel" som låser upp möjligheten till förverkande av tillgångar som härrör från brottslig verksamhet och som annars inte är åtkomliga för förverkande eftersom de inte kan knytas till ett konkret brott. Istället för egendom får dess värde förverkas.

Utvidgat förverkande är en särskild rättsverkan av brott och förutsätter att någon döms för ett förverkandeutlösande brott. Det krävs däremot inte att den dömda har varit delaktig i eller haft kännedom om den brottsliga verksamhet som egendomen kan antas härröra från.¹⁰⁴ Regleringen tar istället

¹⁰⁴ Se prop. 2007/08:68 s. 63.

sikte på *oförklarade tillgångar* där egendomsinnehavet inte står i proportion till den enskildes legitima förvärvsmöjligheter eller förmögenhetsförhållanden i övrigt. Det behöver därför inte föreligga någon koppling mellan det som ska förverkas och utbytet av den brottsliga verksamheten.

7.3 Förverkandeutlösande brott

Förverkandeutlösande brott:

Brott för vilket är föreskrivet fängelse i fyra år eller mer eller särskilt angivna brott (s.k. listbrott) *och* brottet är av beskaffenhet att kunna ge vinst.

7.3.1 Brott med viss straffskala och vissa särskilt angivna brott

Förverkande av utbyte av brottslig verksamhet kan ske när någon döms för ett brott för vilket är föreskrivet *fängelse i fyra år eller mer*.¹⁰⁵

Därutöver kan förverkandeformen användas när någon döms för följande brott (listbrotten).

- Dataintrång enligt 4 kap. 9 c § första stycket brottsbalken
- Utnyttjande av barn för sexuell posering enligt 6 kap. 8 § första eller andra stycket brottsbalken
- Tagande av muta och givande av muta enligt 10 kap. 5 a § resp. 5 b § brottsbalken
- Barnpornografibrott enligt 16 kap. 10 a § första stycket 1–4 brottsbalken
- Narkotikabrott enligt 1 § narkotikastrafflagen
- Olovlig befattning med narkotikaprekursorer enligt 3 b § första stycket narkotikastrafflagen
- Dopningsbrott enligt 3 § första stycket lagen (1991:1969) om förbud mot vissa dopningsmedel
- Narkotikasmuggling enligt 6 § första stycket smugglingslagen
- Människosmuggling enligt 20 kap. 8 § första stycket utlänningslagen (2005:716)
- Organiserande av människosmuggling enligt 20 kap. 9 § första stycket utlänningslagen
- Annat brott för vilket det är föreskrivet fängelse i två år eller mer som har utgjort ett led i en brottslighet som utövats i organiserad form.

¹⁰⁵ Notera att reglerna om vilka brott som kan utlösa utvidgat förverkande ändrades den 1 juli 2016. Se mer om övergångsbestämmelserna i avsnitt 7.10.

Brottslighet som utövats i organiserad form

Som framgått omfattas även brott för vilket det är föreskrivet fängelse i två år eller mer som ett förverkandeutlösande brott om brottet har utgjort led i en brottslighet som utövats i organiserad form. Det innebär att även brott som stöld, bedrägeri, skattebrott och penningtvättsbrott kan bli förverkandeutlösande, dock under förutsättning att brottet har varit av beskaffenhet att kunna ge vinst.

Med brottslighet som utövats i organiserad form avses, precis som i 29 kap. 2 § 6 brottsbalken, brottslighet som har begåtts inom ramen för en struktur där flera personer samverkat under en inte helt obetydlig tidsperiod för att begå brott. Det är alltså inte tillräckligt att det aktuella brottet har skett i samverkan. Personerna ska ha ingått i en sammanslutning eller ett nätverk av viss kontinuitet vars syfte att begå brott sträckt sig längre än till enbart det aktuella brottet.

Att brottet ska ha utgjort ett led i en brottslighet som utövats i organiserad form innebär vidare att brottet ska ha haft ett naturligt samband med denna brottslighet, dock krävs inte att brottet begåtts av den som organiserat brottsligheten. För utvidgat förverkande enligt sjätte punkten krävs slutligen att gärningspersonens uppsåt täcker att brottet har utgjort led i en brottslighet som utövats i organiserad form.¹⁰⁶

7.3.2 Brottet ska vara av beskaffenhet att kunna ge vinst

Det förverkandeutlösande brottet ska ha varit sådant att det kunnat ge vinst. Det gäller oavsett om brottet har minst fyra års fängelse i straffskalan eller är ett av listbrotten.

Alla brott som omfattas av bestämmelsen är alltså inte med automatik sådana att de är av beskaffenhet att kunna ge vinst. Exempelvis är ett narkotikabrott som endast består av innehav av narkotika inte alltid av sådan beskaffenhet att det kunnat ge vinst. Om narkotikan däremot, i vart fall delvis, varit avsedd att säljas är brottet sådant att det kan ge vinst. *Det rekommenderas* att det av gärningsbeskrivningen framgår att brottet har varit av beskaffenhet att ge vinst.

Genom kravet på att brottet ska vara av beskaffenhet att ge vinst träffas följande brott.

- Brott som har vinningsrekvisit, dvs. brott där vinning är en förutsättning för straffansvar, t.ex. grovt bedrägeri eller grov förskingring.
- Brott utan vinningsrekvisit men som i det enskilda fallet har gett eller haft förutsättningar att ge vinst. För att ett brott ska hänföras till denna kategori krävs att åklagaren kan visa att brottet, t.ex. ett brott enligt

¹⁰⁶ Se prop. 2015/16:155 Utökade möjligheter till förverkande, s. 40.

3 kap. brottsbalken, har begåtts i vinstsyfte. I den frågan gäller inte det sänkta beviskravet.

- Brott utan vinningsrekvisit men som till sin karaktär är sådana att de kan ge vinst. Till denna kategori torde kunna hänföras t.ex. smuggling, narkotikabrottslighet som består i överlåtelse, försäljning eller befattning i övrigt med narkotika som är avsedd att säljas samt grovt skattebrott. Åklagaren behöver inte visa att det förverkandeutlösande brottet har gett vinst i det enskilda fallet. Inte heller krävs att en eventuell vinst har kommit gärningspersonen till del. Det är tillräckligt att brottet varit sådant att det kunnat ge vinst.

7.3.3 Även osjälvständiga brottsformer omfattas

Utvidgat förverkande kan också beslutas vid försök, förberedelse och stämpling till ett förverkandeutlösande brott.

7.3.4 Särskilt om grov penningtvättsbrottslighet och grovt bokföringsbrott

Vid frågan om utvidgat förverkande vid grov penningtvättsbrottslighet och grovt bokföringsbrott är det viktigt att åklagaren överväger bevisning och argument för att det konkreta brottet har varit sådant att det skulle kunna ge vinst. Åklagaren måste även vara beredd att argumentera för detta i rätten.

Grov penningtvättsbrott, näringspenningtvätt, grovt brott, och grovt bokföringsbrott är brottstyper som endast i speciella fall – exempelvis när någon har fått betalt för att utföra brottet – anses vara av beskaffenhet att kunna ge vinst.¹⁰⁷

Om åklagaren kan bevisa att det enskilda brottet har gett vinst eller haft förutsättningar att ge vinst är brottet förverkandeutlösande. Detta gäller precis som vid exempelvis mord även vid grov penningtvättsbrottslighet och vid grovt bokföringsbrott. I den frågan gäller det vanliga beviskravet.

Enligt vår uppfattning bör grov penningtvättsbrottslighet i vissa situationer även kunna anses vara brott av sådan karaktär att de kan ge vinst, exempelvis vid brottsupplägg innefattande större verksamhet under en längre tid.¹⁰⁸

¹⁰⁷ SOU 2021:100 s. 247 ff. Svea hovrätt ansåg i ett mål angående näringspenningtvätt, grovt brott, att brottet inte var förverkandeutlösande när det inte lagts fram någon bevisning om att gärningen haft förutsättningar att ge utbyte. Enligt hovrätten är näringspenningtvätt, grovt brott, inte ett brott av sådan karaktär att det kan ge vinst, se Svea hovrätts dom 2022-06-17 i mål B 2246–21.

¹⁰⁸ Svea hovrätt har i ett annat mål avseende näringspenningtvätt, grovt brott, ansett att brottet varit av beskaffenhet att ge utbyte. I målet hade den tilltalade deltagit i en omfattande verksamhet som pågått under en inte obetydlig tid där stora belopp förts utomlands, se Svea hovrätts dom 2022-10-28 i mål B 10512–22.

7.4 Förverkande av egendom eller av dess värde

Utvidgat förverkande kan ske av *egendom* som påträffas eller som kan identifieras (sakförverkande).

Utvidgat förverkande kan i vissa fall även ske av *egendomens värde* (värdeförverkande).

I valet mellan sak- och värdeförverkande finns ingen prioritetsordning.

7.4.1 Förverkande av egendom (sakförverkande)

Utvidgat förverkande kan ske av viss *egendom*, exempelvis en bil, penningmedel i form av kontanter eller kontobehållning eller en fastighet. Det krävs inte, till skillnad mot vad som gäller vid förverkande av brottsvinster, att egendomen kan knytas till ett visst konkret brott. Utvidgat förverkande kan istället ske av egendom som härrör från en inte närmare preciserad brottslig verksamhet och som inte kan förklaras av t.ex. en legitim förvärvsinkomst, snarare än på att i detalj peka ut att viss egendom utgör vinst från ett specifikt brott.

Utvidgat förverkande sker i de allra flesta fall genom sakförverkande och förutsätter normalt att egendomen påträffas. Det är emellertid inte uteslutet att det kan ske också i annat fall om egendomen ändå kan identifieras.¹⁰⁹

När det inte är möjligt att säkra den egendom som ska förverkas genom beslag eller penningbeslag, exempelvis för att identifierad egendom inte har påträffats eller när egendomen är sådan att den inte går att säkra genom beslag eller penningbeslag, kan åklagaren istället använda förvar och kvarstad eller framställa ett yrkande om förverkande av egendomens värde genom en betalningsförpliktelse till staten. Fullgörelse av ett sådan betalningsskyldighet kan säkras genom beslag eller penningbeslag av vilken annan egendom som helst av värde, lämpligen av egendom som inte kan ligga till grund för ett yrkande om utvidgat förverkande.¹¹⁰

Även i andra fall, exempelvis när den misstänkte endast äger en del av egendomen, kan yrkandet av förverkande av egendomen utformas som ett värdeförverkande.

¹⁰⁹ "Swishöverföringarna" NJA 2021 s. 263 p. 12. I målet konstaterade Högsta domstolen att ett utvidgat förverkande förutsätter – både vid förverkande av egendom och förverkande av egendomens värde – att egendomen påträffas eller ändå kan identifieras och att den kan knytas till gärningsmannen samt att beräknade brottsvinster utan någon koppling till viss egendom kan inte bli föremål för utvidgat förverkande.

¹¹⁰ Läs mer om fullgörelseförverkande i avsnitt 5.7.

7.4.2 Förverkande av egendomens värde (värdeförverkande)

Bestämmelserna om utvidgat förverkande medger även förverkande av *egendomens värde*. Detta torde främst bli aktuell i situationer där egendomen inte kan säkras genom beslag eller penningbeslag.¹¹¹ Det kan även finnas situationer när det inte är lämpligt att förverka egendomen, exempelvis om det skulle riskera att leda till stora kostnader för det allmänna eller till onödig värdeminskning.¹¹²

Som framgått ovan finns ett visst utrymme för ett utvidgat förverkande av värdet av egendom som inte har påträffats. Så kan enligt Högsta domstolen exempelvis vara fallet om det kan styrkas att det hos gärningsmannen kort före ingripandet fanns egendom som inte längre finns tillgänglig men som ändå kan identifieras och knytas till denne.¹¹³ Högsta domstolen utvecklar inte vad som kan menas med ”kort före” eller under vilka andra förhållanden som utvidgat förverkande kan ske av inte tillgänglig egendom.

Det kan finnas anledning att i rättspraxis ytterligare klargöra under vilka förutsättningar ett utvidgat förverkande kan ske av värdet av egendom som är identifierbar och kan knytas till gärningsmannen, men inte längre är tillgänglig. Klargöranden behövs särskilt vad gäller förverkande av en kontobehållning och på vilket sätt tidsaspekten påverkar möjligheten att förverka egendomen.¹¹⁴

Enligt vår uppfattning bör åklagaren kunna hävda att egendom som varit i beslag eller penningbeslag vid tingsrättens prövning men som hävts av tingsrätten, exempelvis för att det inte gått att styrka att brottet varit av beskaffenhet att kunna ge vinst, är tillräckligt identifierad och knuten till den person som beslaget tidigare tagits ifrån. En annan tillämpning skulle i princip göra det omöjligt för åklagaren att vid ett ogillat förverkandeyrkande komma igen i hovrätten.¹¹⁵

¹¹¹ Se underavsnitt 7.4.1 ovan.

¹¹² ”Swishöverföringarna” NJA 2021 s. 263 p. 13.

¹¹³ ”Swishöverföringarna” NJA 2021 s. 263 p. 13.

¹¹⁴ Frågan har prövats in en dom från Göta hovrätt, se Göta hovrätts dom 2024-06-20 i mål B 1920–24. Målet gällde bl.a. utvidgat förverkande enligt tidigare lagstiftning. I målet hade säkrats knappt hälften av en summa som satts in på ett bankkonto drygt en månad tidigare. Med hänsyn till att resterande medel av insättningen på kontot kunde identifieras och knytas till gärningspersonen samt att de fanns tillgängliga på hans konto relativt kort före ingripandet ansåg hovrätten att förverkande även kan ske avseende värdet av dessa (jfr NJA 2021 s. 263 p. 13).

¹¹⁵ Se även Svea hovrätts dom 2012-02-17 i mål B 160–12 där hovrätten förverkade värdet av kontanter som tidigare varit i beslag.

Utvidgat förverkande kan inte ske av en beräknad vinst.¹¹⁶ I dessa situationer blir det istället aktuellt att tillämpa reglerna om förverkande av brottsvinst.¹¹⁷

Utgångspunkten är att det är åklagaren som ska bevisa egendomens värde. Om bevisning om egendomens värde inte alls eller endast med svårighet kan föras, får rätten uppskatta värdet till ett skäligt belopp.¹¹⁸

Värdoförändringar

Eftersom utvidgat förverkande tar sikte på förverkande av viss egendom – exempelvis en fastighet – är det viktigt att ett yrkande om värdoförverkande utformas så att beloppet motsvarar egendomens värde vid tidpunkten för domstolens prövning.

Vid utvidgat förverkande av värdet av kryptovaluta gäller särskilda principer.

7.5 ... som med övervägande sannolikhet härrör från brottslig verksamhet

Utvidgat förverkande kan ske när det är *övervägande sannolikt* att egendomen härrör från brottslig verksamhet.

Beviskravet för att egendomen härrör från *brottslig verksamhet* är således lägre ställt än vad som gäller för penningtvättsbrott.

Det är åklagaren som har bevisbördan för att egendomen härrör från brottslig verksamhet. Sambandet mellan egendomen och den brottsliga verksamheten behöver inte styrkas fullt ut. För utvidgat förverkande vid brott som har begåtts den 8 november 2024 eller senare är det tillräckligt att det framstår som övervägande sannolikt att egendomen härrör från brottslig verksamhet. Vad som allmänt leder till slutsatsen att viss egendom härrör från brottslig verksamhet är att tillgångarna inte står i rimlig proportion till innehavarens legitima förvärvskällor eller förmögenhetsförhållanden i övrigt. Det som förverkas är alltså i praktiken *oförklarade tillgångar*.

Det faktum att en person döms för ett allvarligt brott som är ägnat att skapa brottsvinster gör det alltså rimligt att misstänka att egendom som han eller hon förfogar över har sin bakgrund i brottslig verksamhet. Men åklagaren behöver inte ange eller bevisa från vilket eller vilka enskilda brott som egendomen härrör eller på annat sätt precisera vad den brottsliga verksamheten har bestått av. Detta är en skillnad mot vad åklagaren ska

¹¹⁶ "Swishöverföringarna" NJA 2021 s. 263 p. 16.

¹¹⁷ Se kapitel 6.

¹¹⁸ 36 kap. 18 § brottsbalken.

bevisa för att egendom härrör från brott eller brottslig verksamhet vid penningtvättsbrottslighet.¹¹⁹

Dyra kapitalvaror eller lyxartiklar som påträffats hos någon som saknar eller har en begränsad legitim förvärvsinkomst är i sig en omständighet som kan tyda på att egendomen inte åtkommit på laglig väg. Omständigheterna under vilka egendomen påträffas har också betydelse för bedömningen. Exempelvis kan den omständigheten att en stor summa kontanter förvaras i en bostad, i bagageluckan på en bil eller i en lagerlokal, eller där kriminell verksamhet bedrivs, indikera att det rör sig om kontanter med brottsligt ursprung. Förverkandesvarandens ålder, levnadsvillkor och familjeförhållanden är andra faktorer som kan få betydelse för bedömningen. Frågan om viss egendom härrör från brottslig verksamhet måste alltid göras utifrån en helhetsbedömning av omständigheterna i den enskilda fallet.¹²⁰

7.5.1 Beviskravet ”övervägande sannolikt”

Beviskravet ”övervägande sannolikt” är nytt inom straffrätten och det saknas därför praxis avseende detta. Beviskravet innebär att det ska vara mera sannolikt att egendomen härrör från brottslig verksamhet än att så inte är fallet.¹²¹ Det är ett lägre beviskrav än ”klart mera sannolikt”, men ett högre beviskrav än ”skälig misstanke”. Läs mer om beviskravet ”klart mera sannolikt” i avsnitt 8.3.

Det är viktigt att understryka att det inte läggs någon bevisbörda på den tilltalade, men att man på motsvarande sätt som för beviskravet ”klart mera sannolikt” kan ålägga förverkandesvaranden en förklaringsbörda. Notera också att även om övriga förklaringar skulle framstå som helt osannolika, måste det i sig – sett isolerat – framstå som sannolikt att egendomen härrör från brottslig verksamhet.

7.6 Hos vem kan förverkande ske?

Utvidgat förverkande kan ske från:

- Den som döms för det förverkandeutlösande brottet.
- Den som har förvärvat egendomen i vissa fall.

Förverkande av egendom får som en allmän utgångspunkt bara ske från den som egendomen tillhör eller som ska anses vara ägare till egendomen. Det gäller dock inte vid förverkande av penningmedel.¹²²

¹¹⁹ Se bl.a. ”Banköverföringarna” NJA 2024 s. 255 p. 17

¹²⁰ Prop. 2023/24:144 s. 421. Se även prop. 2007/08:68 s. 95–96.

¹²¹ Prop. 2023/24:144 s. 424.

¹²² Läs mer om detta i avsnitt 5.4 och 5.5.

Precis som vid förverkande i övrigt får utvidgat förverkande av egendom som inte utgör penningmedel endast ske från den egendomen tillhör eller som ska anses vara ägare till egendomen.

Utvidgat förverkande får ske från den som döms för det förverkandeutlösande brottet eller, i vissa fall, från den som förvärvat egendomen.¹²³ Förverkandet är alltså kopplat till ett förverkandeutlösande brott (kopplingskravet).

Förverkande kan ske från såväl fysiska som juridiska personer. Förverkande kan även ske från okänd person.

7.6.1 Förverkande från den som förvärvat egendomen

Utvidgat förverkande kan ske även om egendomen har överlåtits. Om förvärvaren har betalat skälig ersättning för egendomen får förverkande bara ske från förvärvaren om denne insåg eller borde ha insett egendomens samband med brottslig verksamhet (ond tro).¹²⁴

Om förvärvaren däremot inte har betalat skälig ersättning för egendomen, t.ex. för att det rör sig om överlåtelse till underpris, gåva, arv eller liknande, får förverkande ske oberoende av vad förförvärvaren insåg eller borde ha insett om att egendomen härrör från brottslig verksamhet.

Har förvärvaren betalat skälig ersättning för egendomen krävs däremot att denne insåg eller borde ha insett egendomens samband med brottslig verksamhet, t.ex. om överlåtaren saknade förmåga att bygga upp och bibehålla en förmögenhet på det sätt som skulle krävas för att kunna skaffa sig egendomen. Precis som vid förverkande av brottsvinster hos senare förvarare bör dock förverkande inte ske hos förvärvaren om det inte finns indikationer på att överlåtelsen har skett för att undvika förverkande eftersom själva egendomen i sig är inte att betrakta som "smittad".

Till skillnad från vad som gäller vid förverkande av brottsvinster är det inte nödvändigt att förvärvet har skett "senare". Det kan alltså tänkas att egendomen har förvärvats innan någon har dömts för det förverkandeutlösande brottet, eftersom det här inte handlar om att knyta egendomen till något konkret brott utan till en inte närmare preciserad brottslig verksamhet.¹²⁵

Exempel

Den som tar emot leasingavgifter för en dyrbar bil från en person som helt saknar lagliga förvärvskällor har mottagit egendom som härrör från brottslig verksamhet. Leasingavgiften kan i ett sådant fall förverkas hos leasinggivaren. Utgångspunkten är alltså att förverkande är möjligt även från t.ex. en betalningsmottagare. Eftersom det här inte är fråga om straffansvar blir frågan när mottagaren är en juridisk person vilken kun-

¹²³ 36 kap. 7 § brottsbalken.

¹²⁴ 36 kap. 7 § brottsbalken.

¹²⁵ Prop. 2023/24:144 s. 425.

skap som mottagaren som helhet hade eller borde ha haft. Vilken typ av verksamhet det rör och vilken kundkännedom man har eller borde ha får beaktas i sammanhanget.¹²⁶

7.7 Skälighetsbedömning

Den generella bestämmelsen om att förverkande inte får ske om det är uppenbart oskäligt gäller numera även för utvidgat förverkande. Om domstolens bedömning utmynnar i att förverkande är uppenbart oskäligt kan den, allt efter omständigheterna, välja att antingen helt underlåta eller besluta om partiellt förverkande.

Vid skälighetsbedömningen har det i allmänhet inte någon betydelse, när det gäller förverkande som endast innebär ett ianspråktagande av utbyte av brottslig verksamhet och som sker hos gärningspersonen, att straffvärdet för det förverkandeutlösande brottet är lågt.¹²⁷

Den omständigheten att förverkandesvaranden samtidigt ska betala skadestånd för kränkning, böter eller företagsbot bör inte annat än i rena undantagsfall medföra att förverkande skulle vara uppenbart oskäligt. Likaså bör endast sådana omständigheter som är klarlagda kunna ligga till grund för bedömningen om oskälighet.¹²⁸

7.8 Talan om utvidgat förverkande

7.8.1 Mot den som åtalas för det förverkandeutlösande brottet

En talan om utvidgat förverkande mot den som åtalas för det förverkandeutlösande brottet ska alltid hanteras i samband med åtalet för det brottet. En sådan talan kan inte avskiljas för handläggning i särskild ordning.¹²⁹ Det är en konsekvens av att utvidgat förverkande är en särskild rättsverkan¹³⁰ av det förverkandeutlösande brottet och alltså helt kopplat till det.

7.8.2 Mot annan fysisk eller juridisk person

En talan om utvidgat förverkande mot annan än den som åtalas för det förverkandeutlösande brottet kan numera föras i samma rättegång som pröv-

¹²⁶ Prop. 2023/24:144 s. 423.

¹²⁷ Se NJA 2016 s. 641 p. 16. I målet dömdes den tilltalade för främst narkotikabrottslighet till fängelse i tre månader. Förverkande av 7 900 kronor i sedlar ansågs i detta fall inte vara oskäligt. Notera att vid tidpunkten för domen skulle ett utvidgat förverkande inte beslutas om det var oskäligt (jfr numera *uppenbart* oskäligt).

¹²⁸ Se prop. 2023/24:144 s. 438.

¹²⁹ 4 kap. 1 § förfarandelagen.

¹³⁰ Jfr 1 kap. 8 § brottsbalken.

ningen av åtalet för brottet. En förutsättning för bifall till förverkandeyrkandet är då att åtalet bifalls.

Talan mot annan än gärningsmannen kan även föras i särskild ordning. Talan får då inte väckas förrän det föreligger ett lagakraftvunnet avgörande i målet om det förverkandeutlösande brottet. En talan ska väckas inom ett år från det att domen i det aktuella brottmålet vann laga kraft.¹³¹ Närmare bestämmelser om utredningen och handläggningen i domstol finns i förfarandelagen.

7.9 Utvidgat förverkande och rättskraft

Vid utvidgat förverkande utgår rättskraften från det förverkandeutlösande brottet och inte från egendomen. Det saknar därför betydelse om en talan om utvidgat förverkande av samma egendom tidigare har prövats med anledning av ett annat förverkandeutlösande brott.¹³²

7.10 Övergångsbestämmelser

Det är tidpunkten för det förverkandeutlösande brottet som avgör om de nya eller de äldre reglerna om utvidgat förverkande ska tillämpas. Däremot saknar det betydelse när i tiden den inte närmare preciserade brottsligheten som egendomen härrör från kan ha ägt rum.¹³³

Om det förverkandeutlösande brottet har begåtts den 8 november 2024 eller senare ska de nya reglerna tillämpas. Om brottet har begåtts tidigare ska den tidigare lydelsen av bestämmelsen tillämpas.

För brott begångna fram till den 1 juli 2016 ska en äldre lydelse av bestämmelsen tillämpas.¹³⁴ Om det förverkandeutlösande brottet har begåtts före den 1 juli 2008 kan utvidgat förverkande inte ske eftersom bestämmelsen om utvidgat förverkande infördes den 1 juli 2008.

¹³¹ 4 kap. 3 § andra stycket förfarandelagen.

¹³² "Guldänken" NJA 2023 s. 352 där Högsta domstolen klargjorde att det förhållandet att utvidgat förverkande av en guldänk ogillades för ett visst brott inte hindrade att guldänken sedan kan förverkas för ett nytt annat brott.

¹³³ Jfr prop. 2015/16:155 s. 36–37 med hänvisning till prop. 2007/08:68 s. 91.

¹³⁴ Före den 1 juli 2016 krävdes för brott som inte var s.k. listbrott att det för det förverkandeutlösande brottet skulle vara föreskrivet fängelse i sex år eller mer, dataintrång och övriga numera i punkten 1 uppräknade brott fanns inte med bland de s.k. listbrotten och det fanns inte heller den regel som numera finns i punkten 6 som sänker kravet på straffskala för brott som utgjort led i en brottslighet som utövats i organiserad form. Se även SFS 2011:115 och prop. 2015/16:155 s. 36–37.

8 Självtändigt förverkande

Utgångspunkten för självtändigt förverkande är att förverkande kan ske utan att det finns misstankar om brott.

Åklagaren ska bevisa att det är klart mera sannolikt att egendomen härrör från brottslig verksamhet än att så inte är fallet.

Självtändigt förverkande kan – enligt ett annat sätt att uttrycka det – ske av *oförklarade tillgångar*. Egendom med ringa värde kan ofta förklaras och blir därför normalt inte föremål för självtändigt förverkande.

Förverkande får inte beslutas om det är uppenbart oskäligt.

Särskilda regler gäller för utredningen och processen i domstol. Detsamma gäller vilka tvångsmedel som får användas i en utredning om självtändigt förverkande.

8.1 En helt ny möjlighet att förverka vinster från brottslig verksamhet

En av de större förändringarna i 2024 års förverkandereform är införandet av en helt ny förverkandereform – självtändigt förverkande. Den nya förverkandereformen gör det möjligt att förverka tillgångar med brottsligt ursprung oavsett om det kan bevisas att någon har begått ett konkret brott. Det är en ny förverkandesanktion som utgår i från ett egendomsinnehav och det uppställs inga krav på att egendomen kan kopplas till enskilda brott eller att någon döms för ett förverkandeutlösande brott. Det betyder dock inte att den egendom som förverkas saknar koppling till brottslighet. Syftet med den nya rättsfiguren är att förtjänster från brottslighet ska neutraliseras.

Egendom får förverkas oberoende av när i tiden den brottsliga verksamheten ägt rum. Till skillnad från vad som gäller vid utvidgat förverkande, förutsätts inte att det finns ett förverkandeutlösande brott.

Det saknar betydelse vilken roll eller delaktighet den enskilde haft i den brottsliga verksamheten. Det som är relevant är att någon vid en viss tidpunkt påträffas med tillgångar som inte står i rimlig proportion till personens legitima förvärvskällor.

Självtändigt förverkande är inte en särskild rättsverkan av brott.

8.2 Förverkande av egendom eller dess värde

Självständigt förverkande kan ske av egendom som påträffas eller som kan identifieras (sakförverkande).

Självständigt förverkande kan i vissa fall ske även av egendomens värde (värdeförverkande).

8.2.1 Förverkande av egendom (sakförverkande)

Självständigt förverkande kan precis som vid utvidgat förverkande ske av viss *egendom*, exempelvis en klocka, penningmedel i form av kontanter eller kontobehållning eller en bil. Detta förutsätter att egendomen härrör från en inte närmare preciserad brottslig verksamhet och inte kan förklaras av t.ex. en legitim förvärvsinkomst. Ett sakförverkande förutsätter som huvudregel att egendomen påträffas. Det är emellertid inte uteslutet att det kan ske också i annat fall om egendomen ändå kan identifieras.¹³⁵

Även om det inte finns någon nedre beloppsgräns för vilka tillgångar som kan förverkas enligt den nya förverkandeformen ligger det i sakens natur att självständigt förverkande normalt inte lär komma i fråga i syfte att förverka egendom med ett obetydligt värde. Sådan egendom kan ofta förklaras.

Läs mer om förverkande av egendom (sakförverkande) i avsnittet om utvidgat förverkande, underavsnitt 7.4.1.

8.2.2 Förverkande av egendomens värde (värdeförverkande)

Bestämmelserna om självständigt förverkande medger även förverkande av egendomens *värde*. Detta torde främst bli aktuell i situationer där egendomen inte kan säkras genom beslag eller penningbeslag.

Notera att en dom om självständigt förverkande genom en betalningsförpliktelse till staten inte kan verkställas förrän tidigast den 1 januari 2025.¹³⁶ Läs mer om förverkande av egendomens värde (värdeförverkande) i avsnittet om utvidgat förverkande, underavsnitt 7.4.2.

¹³⁵ "Swishöverföringarna" NJA 2021 s. 263 p. 12. I avgörandet konstaterade Högsta domstolen att ett utvidgat förverkande förutsätter – både vid förverkande av egendom och förverkande av egendomens värde – att egendomen påträffas eller ändå kan identifieras och att den kan knytas till gärningsmannen samt att beräknade brottsvinster utan någon koppling till viss egendom kan inte bli föremål för utvidgat förverkande.

¹³⁶ Detta beror på att ändringar i bötesverkställighetslagen (1979:189) förväntas träda i kraft först den 1 januari 2025, se prop. 2024/25:31.

8.3 ... klart mera sannolikt härrör från brottslig verksamhet än att så inte är fallet

Precis som vid utvidgat förverkande är det åklagaren som har bevisbördan för att egendomen härrör från brottslig verksamhet. Sambandet mellan egendomen och den brottsliga verksamheten behöver inte styrkas fullt ut. För självständigt förverkande är det tillräckligt att det är klart mera sannolikt att egendomen härrör från brottslig verksamhet än att så inte är fallet. Vad som allmänt leder till slutsatsen att viss egendom härrör från brottslig verksamhet är att tillgångarna inte står i rimlig proportion till innehavarens legitima förvärvskällor eller förmögenhetsförhållanden i övrigt. Det som förverkas är alltså i praktiken *oförklarade tillgångar*.

Läs mer om egendom som härrör från brottslig verksamhet i avsnittet om utvidgat förverkande, avsnitt 7.5.

8.3.1 Beviskravet – ”klart mera sannolikt”

Beviskravet ”klart mera sannolikt” innebär att åklagarens påstående måste vara sannolikt i sig och att sannolikheten för påståendet på ett tydligt sätt överträffar sannolikheten för att det förhåller sig på motsatt sätt. Samma beviskrav – att det är klart mera sannolikt att egendomen härrör från brottslig verksamhet än att så inte är fallet – gällde förut vid utvidgat förverkande. Det har därför hunnit utvecklas en praxis om innebörden av beviskravet.

Högsta domstolen har med hänvisning till förarbetena¹³⁷ uttalat:

”Swishöverföringarna” NJA 2021 s. 263 p. 8: Det uppställda beviskravet klart mera sannolikt ligger mellan ”sannolikt” och ”ställt utom rimligt tvivel”. Vid en helhetsbedömning av om det framstår som klart mera sannolikt att egendomen utgör utbyte av brottslig verksamhet än att så inte är fallet får bl.a. egendomens beskaffenhet och de omständigheter under vilka den påträffats samt hur detta förhåller sig till vederbörandes personliga och ekonomiska förhållanden beaktas. Något som allmänt sett talar för att beviskravet är uppfyllt är om en tillgång framstår som orimlig med hänsyn till innehavarens reella möjligheter att på laglig väg bygga upp och bibehålla en förmögenhet. Som exempel på något som talar för att egendom inte åtkommit på laglig väg är om det hos någon som saknar förvärvsinkomst anträffas dyra kapitalvaror eller lyxartiklar.

Beviskravet beskrivs i propositionen¹³⁸ till den nya bestämmelsen så här:

Beviskravet är lägre än vad som krävs för en fällande brottmålsdom, där rimliga alternativa förklaringar praktiskt sett ska kunna uteslutas, men högre än vad som gäller för utvidgat förverkande.

¹³⁷ Prop. 2007/08:68 s. 95.

¹³⁸ Prop. 2023/24:144 s. 423.

Om den samlade bevisningen är tillräckligt stark för att uppfylla beviskravet "klart mera sannolikt" måste den enskildes berättelse och bevisning som stöder denna granskas. Det är innebörden av att förverkandesvaranden har en *förklaringsbörda*. Det är inte fråga om någon omvänd bevisbörda. Det är alltså inte, trots det nya begreppet oförklarade tillgångar, förverkandesvaranden som ska förklara varifrån denne fått vissa tillgångar. Förklaringsbördan innebär att förverkandesvaranden, i de fall åklagaren har uppfyllt sin bevisbörda, åläggs en förklaringsbörda för hur han eller hon kommit åt egendomen på ett lagligt sätt för att egendomen ska vara fredad från förverkande.¹³⁹

8.4 Hos vem kan förverkande ske?

Självständigt förverkande kan ske från:

- Den som egendomen tillhör.
- Den som har förvärvat egendomen i vissa fall.

Förverkande av egendom får som en allmän utgångspunkt bara ske från den som egendomen tillhör eller ska anses vara ägare till egendomen. Detta gäller dock inte förverkande av penningmedel, som alltid kan förverkas från innehavaren. Läs mer om detta i avsnitt 5.5.

8.4.1 Från den som egendomen tillhör

Självständigt förverkande får ske från den som egendomen tillhör eller den som med tillämpning av den nya presumtionsregeln anses äga egendomen. Vid penningmedel är det tillräckligt att förverkandesvaranden innehar medlen.¹⁴⁰ Till skillnad från vad som gäller för övriga förverkandeformer, med undantag för förverkande av särskilda brottsverktyg, finns inte något krav på att det ska finnas en koppling mellan förverkandesvaranden och ett brott.

En talan om självständigt förverkande kan riktas mot såväl fysisk person som juridisk person. Om egendomen tillhör en person som inte är känd kan talan föras mot okänd. Talan kan även föras mot barn och unga, se kapitel 9.

8.4.2 Från den som har förvärvat egendomen

Om egendomen har överlåtits kan förverkande i vissa fall ske från den som har förvärvat egendomen. Läs mer om detta i avsnittet utvidgat förverkande, underavsnitt 7.6.1.

¹³⁹ Prop. 2023/24:144 s. 422 f.

¹⁴⁰ 36 kap. 13–15 §§ brottsbalken. Läs mer om dessa bestämmelser i avsnitt 5.4 och 5.5.

8.4.3 Från okänd

Om egendomen tillhör en person som inte är känd får talan riktas mot okänd. Så kan till exempel vara fallet om värdefull egendom hittas i en park utan att någon kan knytas till den.¹⁴¹

8.5 Utredningen om självständigt förverkande

Bestämmelser om utredningen vid självständigt förverkande finns i lagen (2024:782) om förfarandet vid förverkande av egendom och åläggande av företagsbot (förfarandelagen), där det finns hänvisning till bl.a. vissa regler i 23 kap. rättegångsbalken.

Kompletterande bestämmelser om utredningen finns i förordningen (2024:902) om förfarandet vid förverkande av egendom och åläggande av företagsbot (förfarandeförordningen).

Bestämmelserna utgår från reglerna för förundersökning, men skiljer sig ändå åt i vissa viktiga avseenden.

Syftet med en utredning om självständigt förverkande är att utreda om egendomen härrör från brottslig verksamhet och vem den tillhör, ta ställning till om det finns tillräckliga skäl att väcka talan om förverkande och att se till att bevisningen kan presenteras i ett sammanhang.

Bestämmelserna liknar de regler som gäller för en brottsutredning. Det bör ändå understrykas att en utredning om självständigt förverkande inte är samma sak som en förundersökning. Detta innebär, inte minst vid beslut om olika tvångsmedel, att det är viktigt att ha kontroll över i vilket ”spår” som en viss åtgärd företas, dvs. om åtgärden företas inom ramen för en utredning om självständigt förverkande eller i en förundersökning.

¹⁴¹ Prop. 2023/24:144 s. 423.

8.5.1 Beslut att inleda en utredning om självständigt förverkande

En utredning om självständigt förverkande *ska* inledas om det finns anledning att anta att egendom härrör från brottslig verksamhet.

En utredning *behöver inte* inledas om det är uppenbart att frågan inte går att utreda eller om en utredning skulle kräva kostnader som inte står i rimligt förhållande till sakens betydelse.¹⁴²

Beslutet att inleda en utredning ska knytas till viss egendom, inte till en viss person. Det är dock givet att vem eller vilka som egendomen kan antas tillhöra har stor betydelse för bedömningen av om egendomen kan antas härröra från brottslig verksamhet.

Vid egendom som inte är särskilt mycket värd krävs typiskt sett stora utredningsresurser för att kunna uppfylla beviskravet "klart mera sannolikt", även i förhållande till någon som saknar kända inkomster. Understiger egendomens värde ett sjättedels prisbasbelopp (knappt 10 000 kr) är det *vår bedömning* att det normalt inte är rimligt att utreda frågan. Ägarens ungdom, egendomens beskaffenhet eller andra omständigheter kan motivera en utredning om självständigt förverkande också vid lägre värden än de ovan angivna.

Om den som äger egendomen har skulder hos Kronofogdemyndigheten kan gränsen för egendomens värde sättas högre. Om egendomens värde understiger ett halvt prisbasbelopp är det enligt *vår bedömning* normalt inte rimligt att utreda frågan. Se mer om detta i avsnitt 8.12 som handlar om relationen mellan självständigt förverkande och utmätning.

Frågan om det finns skäl att inleda en utredning om självständigt förverkande kan aktualiseras i flera situationer. Det kan t.ex. genom uppgifter från spaning eller genomgång av allmän underrättelseinformation visa sig att en eller flera personer som antas vara delaktiga eller stå bakom brottslighet har ekonomiska tillgångar som inte står i rimlig proportion till deras legitima inkomster eller förmögenhet och att tillgångarna därför kan antas härröra från brottslig verksamhet. Det kan också vid en husrannsakan i en pågående förundersökning påträffas stora mängder kontanter eller annan värdefull egendom som inte kan knytas till något brott och som, beroende på omständigheterna, kan antas härröra från brottslig verksamhet och där utvidgat förverkande inte är ett alternativ. Det kan också vara polisen som påträffar en person utan kända inkomster som kör runt i en dyr bil.

Enligt förarbetena bör det vara tillräckligt att det utifrån situationen kan konstateras att det finns egendom vars värde inte står i relation till de ekonomiska förutsättningar hos personen som egendomen tillhör eller som anses

¹⁴² 2 kap. 2 § förfarandelagen.

äga den. Bedömningen av vad som kan antas om egendomen är givetvis beroende av situationen den påträffas i.¹⁴³

Bedömningen måste alltid göras utifrån samtliga omständigheterna i det enskilda fallet. Det krävs inte att egendomen påträffas i samband med en brottsutredning för att det ska anses finnas anledning att anta att egendom härrör från brottslig verksamhet. Det krävs inte heller att egendomen kan kopplas till en kriminell person eller gruppering. Däremot ska det finnas konkreta omständigheter som talar för att viss egendom härrör från brottslig verksamhet. Att egendomen påträffas under en brottsutredning eller kan kopplas till en kriminell person eller gruppering är exempel på sådana omständigheter.

En utredning ska inledas endast om den kan knytas till viss egendom. Det innebär inte att egendomen behöver ha påträffats rent fysiskt eller att alla detaljer kring den behöver vara kända. Det krävs inte heller att egendomen kan bli föremål för tvångsmedel eller att just den egendomen slutligen kan komma att sakförverkas.

Exempel

Spaningsuppgifter visar att kända kriminella personer hämtar och lämnar olika fordon i ett stort garage. Ingen av de identifierade personerna är registrerade på fordonen och ingen av dem har sådana kända inkomster som förklarar tillgången till fordon. Det är okänt hur många fordon som finns i garaget. En utredning om självständigt förverkande inleds "avseende de fordon som är uppställda i garaget X". Inom ramen för den inledda utredningen kan en husrannsakan vidtas, fordon tas i beslag och ägarförhållanden utredas, liksom de förhållanden som har betydelse för beviskravet.

En utredning om självständigt förverkande behöver dock inte inledas om det är uppenbart att frågan inte går att utreda eller om en utredning skulle kräva kostnader som inte står i rimligt förhållande till sakens betydelse.¹⁴⁴

Riktvärde för utredningar om självständigt förverkande

En utredning om självständigt förverkande behöver inte inledas och kan läggas ned om utredningskostnaderna inte står i rimlig proportion till sakens betydelse. Enligt *vår bedömning* finns det normalt inte skäl att bedriva en sådan utredning beträffande egendom vars värde understiger en sjättedel av gällande prisbasbelopp (f.n. knappt 10 000 kr). För en person med kända förvärvsinkomster bör riktvärdet sättas väsentligt högre.

Ägarens ungdom, egendomens beskaffenhet eller andra omständigheter kan motivera en utredning om självständigt förverkande också vid lägre värden än de ovan angivna.

¹⁴³ Prop. 2023/24:144 s. 298 f.

¹⁴⁴ 2 kap. 2 § förfarandelagen.

Riktvärdet kan sättas högre om den som äger egendomen har skulder hos Kronofogdemyndigheten, läs mer om detta i avsnitt 8.12.

8.5.2 Vem inleder och vem leder en utredning?

En utredning om självständigt förverkande får inledas av åklagare eller av en utsedd anställd vid Polismyndigheten eller Säkerhetspolisen.

Åklagare ska leda utredningen om självständigt förverkande. Åklagare måste därför finnas tillgänglig för beslut även utanför kontorstid.

Ett beslut att inleda en utredning om självständigt förverkande får fattas av åklagaren eller av en anställd vid Polismyndigheten eller Säkerhetspolisen som respektive myndighet har utsett.¹⁴⁵

Har utredningen inletts av någon annan än åklagaren ska utredningen snarast lämnas över till åklagaren.¹⁴⁶ Med "snarast" avses enligt förarbetena att ett överlämnande normalt inte bör dröja mer än ett dygn, men att frågan får bedömas från fall till fall.¹⁴⁷ Regleringen, som utgår från att inte minst sådana utredningsåtgärder som innefattar tvångsmedel normalt beslutas av åklagare, innebär alltså att åklagare måste finnas tillgängliga för beslut också utanför kontorstid.

Enligt *vår uppfattning* ska en åklagare som tar över en utredning om självständigt förverkande från Polismyndigheten i anslutning till övertagandet pröva förutsättningarna för tvångsmedlet, normalt ett beslag eller penningbeslag. I ett sådan prövning ingår normalt även att pröva om det finns förutsättningar att driva en utredning om självständigt förverkande.

Det är åklagaren som leder utredningen och som har det övergripande ansvaret för utredningen. Åklagaren kan precis som vid förundersökningar få hjälp av bl.a. polisen med utredningsåtgärder.¹⁴⁸

¹⁴⁵ Frågan om även en tulltjänsteman ska få rätt att inleda utredning om självständigt förverkande har övervägts av Tullbefogenhetsutredningen, SOU 2023:99 Nya tullrättsliga sanktioner och skärpta åtgärder mot utförsel av stöldgods. Utredningens betänkande har remitterats och frågan bereds för närvarande inom Regeringskansliet

¹⁴⁶ 2 kap. 3 § förfarandelagen.

¹⁴⁷ Prop. 2023/24:144 s. 388.

¹⁴⁸ 2 kap. 4 § förfarandelagen. Det gäller även annan anställd vid Polismyndigheten, Skatteverket eller Säkerhetspolisen som respektive myndighet har utsett. På motsvarande sätt som gäller vid förundersökningar finns inget hinder för åklagaren att begära biträde av civilanställda vid den egna myndigheten, dvs. biträde kan begäras även av civilanställda på Åklagarmyndigheten och Ekobrottsmyndigheten trots att dessa myndigheter inte är särskilt uppräknade, prop. 2023/24:144 s. 303. Frågan om Tullverkets möjligheter att biträda åklagare vid utredningar om självständigt förverkande bereds för närvarande inom Regeringskansliet.

8.5.3 Beslut att lägga ned en utredning om självständigt förverkande

Om det inte längre finns anledning att fullfölja en utredning om självständigt förverkande ska den läggas ned. En utredning om självständigt förverkande får också läggas ned om fortsatt utredning skulle kräva kostnader som inte står i rimligt förhållande till sakens betydelse.¹⁴⁹

Ett grundläggande skäl för att inte fullfölja en utredning är givetvis att den dittills bedrivna utredningen inte ger tillräckligt stöd för de förhållanden som krävs för att ligga till grund för en talan om förverkande. Precis som vid förundersökningar gör åklagaren löpande en prognos av förutsättningarna för att en slutförd utredning kan motivera en förverkandetalan.

Likaså finns det här, lika lite som vid förundersökningar, något som hindrar att en nedlagd utredning om självständigt förverkande återupptas för det fall att nya omständigheter motiverar det.

8.5.4 Flera av reglerna i rättegångsbalken kan tillämpas i utredningen

Flera av reglerna i 23 kap. rättegångsbalken om förundersökning gäller även i en utredning om självständigt förverkande. Det innebär t.ex. att reglerna om förhör, krav på dokumentation och slutunderrättelse också är tillämpliga i en utredning om självständigt förverkande. En närmare uppräknig av vilka regler som är tillämpliga och hur de modifierat ska tillämpas finns i 2 kap. 5 § förfarandelagen.¹⁵⁰ Regler om tillämpliga tvångsmedel finns i 2 kap. 7–12 §§ förfarandelagen.

En förverkandesvarande ska vid förhör underrättas om att det pågår en utredning om självständigt förverkande och att det kan komma att riktas en förverkandetalan mot honom eller henne. Underrättelseskyldigheten förutsätter att egendom har säkrats, t.ex. genom beslag. Även reglerna om misstänkts rätt till insyn i en förundersökning ska på motsvarande sätt tillämpas i en utredning om självständigt förverkande, bl.a. reglerna om slutunderrättelse.¹⁵¹

8.5.5 Förfarandeförordningen

Kompletterande bestämmelser för utredningen om självständigt förverkande finns i förfarandeförordningen. Bestämmelserna motsvarar i stor utsträckning de regler som finns i förundersökningskungörelsen (1947:948).

På motsvarande sätt som i en förundersökning ska förverkandesvaranden vid förhör underrättas om vissa rättssäkerhetsgarantier, exempelvis om rätten att

¹⁴⁹ 2 kap. 6 § förfarandelagen.

¹⁵⁰ Genom hänvisningen till 23 kap. 7 § rättegångsbalken framgår att det är möjligt att hämta en person till förhör.

¹⁵¹ 6 kap. 2 § förfarandelagen.

anlita ett juridiskt biträde och att inte behöva yttra sig eller i övrigt medverka i utredningen.¹⁵²

I förfarandeförordningen ges även närmare anvisningar om hur en slutunderrättelse ska dokumenteras och utföras. Exempelvis kan en skriftlig underrättelse sändas med post eller e-post när värdet av det som kan komma att förverkas understiger fem prisbasbelopp. Vid högre belopp ska underrättelsen delges.¹⁵³

8.5.6 Förhöret

Som framgått ovan ska förverkandesvaranden vid förhör underrättas om vissa rättssäkerhetsgarantier. Regler om detta finns i förfarandelagen, som i tillämpliga delar hänvisar till reglerna i rättegångsbalken, och i förfarandeförordningen.¹⁵⁴

Förhöret med förverkandesvaranden bör så långt möjligt riktas in på dennes legala möjligheter att införskaffa aktuell egendom snarare än egendomens koppling till brott eller brottslig verksamhet. Om det under förhöret uppkommer konkreta brottsmisstankar ska förhöret avbrytas för ställningstagande till om förundersökning ska inledas och förverkandesvaranden ska delges misstanke om brott.

8.5.7 Inhämtande av uppgifter från banker m.fl. institut

I en utredning om självständigt förverkande är det ofta viktigt att belysa förverkandesvarandens ekonomiska förhållanden. Upplysningar om en persons samtliga saldon och andra engagemang i banker, hos betalningsförmedlare, kreditinstitut och finansiella institut kan inhämtas från olika slag av finansiella företag. Efter vissa ändringar i de lagar som reglerar olika finansiella verksamheter, bl.a. i lagen (2004:297) om bank- och finansieringsrörelse, följer nu att samma information som ska lämnas ut enligt bestämmelserna om förundersökning även ska lämnas ut vid en utredning om självständigt förverkande.¹⁵⁵

8.5.8 Inhämtande av uppgifter från Skatteverket

Skatteverket ska på begäran från bl.a. Ekobrottsmyndigheten, Polismyndigheten eller Åklagarmyndigheten lämna ut vissa uppgifter från Skatteverkets beskattningsdatabas om uppgifterna behövs i en utredning om självständigt förverkande. Precis som i en förundersökning ska Skatteverket på begäran av brottsutredande myndigheter lämna ut bl.a. uppgifter per betalningsmot-

¹⁵² 21 § förfarandeförordningen.

¹⁵³ 24 § förfarandeförordningen.

¹⁵⁴ 6 kap. 2 § förfarandelagen och 21 § förfarandeförordningen.

¹⁵⁵ Se bl.a. 1 kap. 11–12 §§ i lagen (2005:296) om bank och finansieringsrörelse.

tagare i en arbetsgivardeklaration och identifikationsuppgifter för den uppgiftsskyldige och betalningsmottagaren.¹⁵⁶

För att en utredning om självständigt förverkande ska kunna drivas effektivt har Skatteverkets skyldigheter att lämna uppgifter ur beskattningsdatabasen utvidgats. På begäran från brottsutredande myndigheter ska Skatteverket även lämna vissa preciserade uppgifter om bl.a. en fysisk och juridisk identitet, registrering för skatter och avgifter, underlag för fastställande och bestämmande av skatter och avgifter samt beslut, betalning, redovisning och övriga åtgärder i ett ärende.¹⁵⁷

8.5.9 Tillgångar i utlandet

Möjligheten att spåra, söka och säkra tillgångar utomlands i en utredning om självständigt förverkande skiljer sig delvis från vad som gäller under en förundersökning. En viktig skillnad är att åklagaren *inte* kan använda sig av en europeisk utredningsorder (EIO) eller frysningsorder. Se mer om tillgångar i utlandet i avsnitt 12.5.

8.6 Sekretess

Motsvarande regler om sekretess som gäller för en förundersökning finns för en utredning om självständigt förverkande.

Sekretess gäller för uppgift som hänför sig till utredning om självständigt förverkande av brottsvinster, om det kan antas att syftet med beslutade eller förutsedda åtgärder motverkas eller den framtida verksamheten skadas om uppgiften röjs.¹⁵⁸ Även uppgift om enskildas personliga och ekonomiska förhållanden omfattas av sekretess om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde eller någon närstående till honom eller henne lider skada eller men.¹⁵⁹ Sekretessen gäller dock inte beslut om huruvida talan om självständigt förverkande av brottsvinster ska väckas, beslut om att en utredning om självständigt förverkande av brottsvinster inte ska inledas eller beslut

¹⁵⁶ 8 1 § första och andra stycket förordningen (2001:588) om behandling av uppgifter i Skatteverkets beskattningsverksamhet. Uppgifterna ska enligt förordningen lämnas om det behövs för att förebygga, förhindra eller upptäcka brottslig verksamhet eller utreda eller lagföra brott, men är även tillämplig i utredningar om självständigt förverkande, se Promemoria Kompletterande förslag med anledning av ny förverkandelagstiftning, Ju2024/01517 s. 38.

¹⁵⁷ 8 1 § tredje stycket (2001:588) förordningen om behandling av uppgifter i Skatteverkets beskattningsverksamhet jämfört med 2 kap. 3 § första stycket 1–6, 8 och 11 lagen (2001:181) om behandling av uppgifter i Skatteverkets beskattningsverksamhet.

¹⁵⁸ 18 kap. 1 a § offentlighets- och sekretesslagen (OSL). Sekretessen kan även överföras till myndighet som biträder bl.a. en åklagarmyndighet med en utredning om självständigt förverkande, 18 kap. 3 § andra stycket OSL.

¹⁵⁹ 35 kap. 1 § första stycket 10 OSL.

om att en utredning om självständigt förverkande av brottsvinster ska läggas ned.¹⁶⁰

Precis som vid åtal är huvudregeln att uppgifterna blir offentliga när en talan om självständigt förverkande har väckts.

8.7 Juridiskt biträde

Ett juridiskt biträde kan förordnas för den som ett beslut eller en talan om självständigt förverkande kan komma att riktas mot. Både en fysisk person och en juridisk person kan få ett juridiskt biträde.

Det är rätten som förordnar juridiska biträden. Åklagaren har, på samma sätt som i en förundersökning, en skyldighet att anmäla behov av biträde till rätten. En framställan ska skickas in till rätten utan åklagarens egen prövning av frågan om begäran är befogad. Åklagaren bör däremot, precis som vid framställan offentlig försvarare, kort redogöra för vad utredningen handlar om och om sin inställning till om biträde bör förordnas eller inte.

8.7.1 Juridiskt biträde bara vid tydligt behov

Utgångspunkten är att förverkandesvaranden ska föra sin egen talan, utan hjälp av ett juridiskt biträde. I förarbetena framgår att möjligheten att förordna juridiska biträden bör användas restriktivt och vara begränsat till fall där det finns ett tydligt behov av biträde i processen.¹⁶¹

Ett juridiskt biträde ska förordnas för en förverkandesvarande om det finns särskilda skäl med hänsyn till utredningen och omständigheterna i övrigt.¹⁶² De omständigheter som ska beaktas kan till exempel vara om den skriftliga bevisningen som åberopas är omfattande eller svåröverskådlig. Om utredningen om självständigt förverkande innefattar komplicerade rättsfrågor kan det motivera ett förordnande. Även personliga omständigheter hos förverkandesvaranden kan ha betydelse t.ex. om förverkandesvaranden är gammal, psykiskt sjuk, lider en allvarlig sjukdom, har nedsatt syn eller hörsel eller har ett annat allvarligt funktionshinder.¹⁶³

Ett juridiskt biträde har rätt till ersättning på samma sätt som en offentlig försvarare.¹⁶⁴ Det slutliga kostnadsansvaret för det juridiska biträdet ska hanteras enligt reglerna i 31 kap. rättegångsbalken. Det innebär att förverkande-

¹⁶⁰ 35 kap. 6 § 5 OSL.

¹⁶¹ Prop. 2023/24:144 s. 408–409.

¹⁶² 6 kap. 1 § förfarandelagen.

¹⁶³ Prop. 2023/24:144 s. 408–409.

¹⁶⁴ Åklagare kan därmed bli ombedda att yttra sig över det offentliga biträdets kostnadsräkning.

svaranden kan åläggas att ersätta staten för kostnader för det juridiska biträdet i samma utsträckning som en tilltalad i ett brottmål.¹⁶⁵

Om det i ett tidigare skede har förordnats en offentlig försvarare i ett mål kan rätten förordna denne även som juridiskt biträde i frågan om självständigt förverkande.

För en förverkandesvarande som inte har fyllt 18 år gäller samma regel som för misstänkta under 18 år; ett juridiskt biträde ska förordnas om det inte är uppenbart att han eller hon saknar behov av biträde, se kapitel 9.

Ett juridiskt biträde kan förordnas också för den som en talan om företagsbot kan komma att riktas mot. Även en tredje man som hävdar rätt till egendom som kan komma att yrkas förverkad kan under vissa förutsättningar få ett juridiskt biträde. Läs mer om tredje mans ställning i processen i kapitel 14.

8.8 Tvångsmedel

Tvångsmedel i en utredning om självständigt förverkande får endast användas i den utsträckning som framgår av förfarandelagen.

En grundläggande förutsättning för tvångsmedelsanvändningen – förutom att förutsättningarna för respektive tvångsmedel ska vara uppfyllda – är dessutom att det har fattats ett beslut om att inleda en utredning om självständigt förverkande.

I en utredning om självständigt förverkande kan det precis som i en förundersökning finnas behov av att använda tvångsmedel. En central skillnad mellan tvångsmedelsregleringen i förfarandelagen och det system som rättegångsbalken tillhandahåller är att polisman inte har rätt att i något fall fatta tvångsmedelsbeslut vid "fara i dröjsmål". Endast en anställd vid Polismyndigheten eller Säkerhetspolisen som har rätt att inleda en utredning om självständigt förverkande har rätt att besluta om tvångsmedel.¹⁶⁶ När utredningen har lämnats över till åklagaren utsläcks rätten för annan än åklagaren att fatta beslut om tvångsmedel. Utgångspunkten är alltså att utredningsåtgärder – inte minst sådana där tvångsmedel används – ska beslutas av åklagaren.¹⁶⁷

¹⁶⁵ 6 kap. 1 § fjärde stycket förfarandelagen.

¹⁶⁶ En ingripandepolis eller annan anställd vid Polismyndigheten som med stöd av 27 kap. 4 § första stycket verkställer en husrannsakan eller kroppsvisitation i en utredning om självständigt förverkande har dock, precis som i en förundersökning, rätt att ta föremål som därvid anträffas i beslag. Även den som med laga rätt verkställer ett beslag, en husrannsakan eller genomsökning på distans får, under samma förutsättningar som i en förundersökning, besluta om att en handling ska kopieras och om biometrisk autentisering (27 kap. 17 b § och 17 f § rättegångsbalken). Se prop. 2023/24:144 s. 391 och 392.

¹⁶⁷ Prop. 2023/24:144 s. 388.

8.8.1 Hämtning till förhör, m.m.

Vissa av de bestämmelser i 23 kap. rättegångsbalken som får användas i en utredning om självständigt förverkande är i någon mening att betrakta som tvångsmedel.

De tvångsmedel i 23 kap. rättegångsbalken som får användas i en utredning om självständigt förverkande under samma förutsättningar som under en förundersökning är föreläggande av vite (23 kap. 6 a §), hämtning till förhör (23 kap. 7 §), skyldighet att kvarstanna för förhör (23 kap. 9 §) och kroppsvisitation för att eftersöka elektronisk kommunikationsutrustning (23 kap. 9 a §).¹⁶⁸

8.8.2 Beslag och penningbeslag

I förfarandelagen anges att beslag och penningbeslag får användas i en utredning om självständigt förverkande enligt bestämmelserna i 27 kap. rättegångsbalken. Beslut ska fattas enligt rättegångsbalkens regler, med undantag av polismans rätt att utan föregående beslut ta föremål i beslag vid fara i dröjsmål. Det innebär att bestämmelserna om rätten till prövning av ett beslag och underrättelse om beslag är tillämpliga även i en utredning om självständigt förverkande.¹⁶⁹

I de fall ett beslut om beslag fattats i en förundersökning som sedan läggs ned behöver åklagaren inte fatta ett nytt tvångsmedelsbeslut när en utredning om självständigt förverkande inleds avseende den beslagtagna egendomen.¹⁷⁰

8.8.3 Kopiering och biometrisk autentisering

Kopiering och biometrisk autentisering får användas i en utredning om självständigt förverkande under samma förutsättningar som i en förundersökning.¹⁷¹ Det finns alltså inga inskränkningar för användningen av dessa tvångsmedel i en utredning om självständigt förverkande. I praktiken blir användningsområdet sannolikt mindre eftersom dessa tvångsmedel utgör verkställighetsåtgärder som kan användas först efter beslag, husrannsakan och genomsökning på distans. För husrannsakan och genomsökning på distans uppställs andra förutsättningar i en utredning om självständigt förverkande än i en förundersökning.¹⁷²

¹⁶⁸ 2 kap. 5 § förfarandelagen. Notera att det inte är möjligt för polisen att besluta om medtagande till förhör enligt 23 kap. 8 § rättegångsbalken.

¹⁶⁹ 27 kap 6 § och 11 § rättegångsbalken.

¹⁷⁰ Prop. 2023/24:144 s. 392.

¹⁷¹ 2 kap. 10 § förfarandelagen.

¹⁷² Se underavsnitt 8.8.4.

8.8.4 Husrannsakan, kroppsvisitation och genomsökning på distans

Möjligheterna att använda *husrannsakan, kroppsvisitation och genomsökning* på distans i en utredning om självständigt förverkande är mer begränsade än vad som gäller vid en brottsutredning.

Dessa tvångsmedel får endast användas om det finns *synnerlig anledning att anta* att det vid tillämpningen av tvångsmedlet kommer att anträffas föremål som kan tas i beslag eller förvar eller att det annars är av betydelse för utredningen.¹⁷³

Inskränkningen av användningsområdet för dessa tvångsmedel motsvarar huvudsakligen vad som gäller för att använda bl.a. husrannsakan mot annan än den som är misstänkt för brott.¹⁷⁴

I förarbetena till förfarandelagen ges begränsad ledning för vad som närmare avses med kravet på ”synnerlig anledning att anta”.¹⁷⁵

Det innebär att det ska föreligga en eller flera faktiska omständigheter som påtagligt visar att man med fog kan förvänta sig att påträffa föremålet eller föra utredningen framåt genom användningen av det aktuella tvångsmedlet (jfr JO 1985/86 s. 123 och JO 1988/89 s. 70).

Det får inte vara fråga om s.k. fishing expeditions. Ett beslut kan däremot grunda sig på faktiska iakttagelser från exempelvis underrättelsearbete.

Beroende på omständigheterna kan en husrannsakan avse sådant som har betydelse som bevisning i frågan om förverkande. Har en värdefull bil tagits i beslag för självständigt förverkande från den som förfogar över bilen, kan det finnas skäl att inom ramen för en husrannsakan i bostaden söka efter ytterligare uppsättningar bilnycklar och annat som kan klarlägga det faktiska ägarförhållandet.

Det är möjligen också värt att notera att inskränkningarna i möjligheterna att besluta om husrannsakan vid utredning av självständigt förverkande beskrivs ”huvudsakligen” motsvara vad som gäller mot annan än den misstänkte i en brottsutredning. Enligt *vår uppfattning* är det inte orimligt att tolka kravet på synnerlig anledning i ljuset av de omständigheter som kopplar förverkandensvaranden till brottslig verksamhet, omständigheter som normalt inte är för handen då en husrannsakan genomförs ”hos annan” i en brottsutredning. Motsvarande inskränkningar gäller för *kroppsvisitation* och *genomsökning på distans*, där det senare tvångsmedlet endast får användas i en utredning om självständigt förverkande, dvs. för bevisinhämtning, om det finns synnerlig

¹⁷³ 2 kap. 11 § förfarandelagen.

¹⁷⁴ 28 kap. 1 § andra stycket rättegångsbalken.

¹⁷⁵ Prop. 2023/24:144 s. 394. I de båda JO-fallen riktas kritik mot husrannsakingar som grundats på anonymt lämnade uppgifter. Även i JO 2021/22 s. 448 belyser JO innebörden av kravet på ”synnerlig anledning att anta” i 28 kap. 1 § RB.

anledning att anta att det vid användningen av tvångsmedlet kommer att påträffas handlingar av betydelse för utredningen.¹⁷⁶

8.8.5 Förvar och kvarstad

Förvar och kvarstad får användas i en utredning om självständigt förverkande om det skäligen kan befaras att värdet av egendom som härrör från brottslig verksamhet annars kommer att undanskaffas eller undandras. Reglerna i 26 kap. rättegångsbalken är tillämpliga, men på motsvarande sätt som gäller vid beslag och penningbeslag får polisman inte ta lös egendom i förvar om det är fara i dröjsmål.¹⁷⁷

Behov av förvar och kvarstad i en utredning om självständigt förverkande kan, precis som i en förundersökning, finnas för att bl.a. säkra värdet av egendom som inte kan tas i beslag eller penningbeslag – dvs. fastigheter och bostadsrätter.

Notera att det för närvarande (oktober 2024) inte är möjligt att verkställa ett kvarstadsbeslut för säkrande av en betalningsskyldighet för självständigt förverkande (värdeförverkande). Sådan möjlighet förväntas finnas först den 1 januari 2025.¹⁷⁸

8.8.6 Ettårsfristen

I en utredning om självständigt förverkande får beslag, penningbeslag och kvarstad inte bestå längre tid än *ett år*, om det inte finns särskilda skäl.¹⁷⁹

En fråga som inte berörs i förarbetena är när tidsfristen ska börja löpa om egendomen dessförinnan har varit föremål för beslag eller penningbeslag i en brottsutredning, exempelvis för säkrande av ett utvidgat förverkande. Enligt *vår uppfattning* ska tiden räknas från när en utredning om självständigt förverkande har inletts. Frågan om proportionalitet ska dock, som alltid, beaktas. Om grunden för beslaget/penningbeslaget ändras från att avse ett kommande förverkande kopplat till ett brott till ett kommande självständigt förverkande behöver egendomen *inte* på nytt tas i beslag.¹⁸⁰

Åklagaren har, precis som i förundersökningar, en skyldighet att fortlöpande pröva om tvångsmedelsanvändningen ska bestå. Inför det att ettårsfristen löper ut ska åklagaren inom ramen för prövningen göra en bedömning av om det finns några särskilda skäl för att åtgärden ska bestå. Särskilda skäl kan exempelvis vara att utredningen är mycket omfattande eller annars av

¹⁷⁶ 2 kap. 11 § andra stycket förfarandelagen.

¹⁷⁷ 2 kap. 9 § förfarandelagen.

¹⁷⁸ Se förslag till ändring av 1 § bötesverkställighetslagen (1979:189), prop. 2024/25:31 s. 8–9.

¹⁷⁹ 2 kap. 12 § förfarandelagen.

¹⁸⁰ Prop. 2023/24:144 s. 392.

komplex karaktär. Det kan också handla om att förverkandesvaranden medvetet håller sig undan för att förhindra att utredningen slutförs.¹⁸¹

Tidsgränsen innebär en begränsning av tvångsmedlens användning i tid och utgör ett incitament för åklagaren att driva utredningen framåt med viss skyndsamhet. Tidsgränsen gäller inte sedan en talan om självständigt förverkande har väckts.¹⁸²

Det finns ingen skyldighet för åklagaren att anmäla till rätten att tiden över-skrids.

8.9 Talan om självständigt förverkande

8.9.1 Väckande av talan om självständigt förverkande.

En talan om självständigt förverkande ska prövas av domstol. En talan väcks genom att åklagaren skriftligen ansöker om stämning mot svaranden, alltså att man skickar en stämningsansökan till domstolen.¹⁸³

Talan ska enligt huvudregeln väckas vid rätten i den ort där egendomen eller del av egendomen påträffades. Om rätten med hänsyn till bl.a. utredningen samt kostnader anser att det är lämpligt får talan även väckas där svaranden bor eller uppehåller sig eller ska svara i ett brottmål som bör handläggas tillsammans med den särskilda talan.¹⁸⁴

Talan om självständigt förverkande kan även väckas som ett yrkande i andra hand i anslutning exempelvis till ett yrkande om utvidgat förverkande. Så kan vara fallet om åklagaren vill säkerställa att förverkandefrågan prövas även om det förverkandeutlösande brottet inte anses styrkt eller därför att det åtalade brottet inte anses ha begåtts i vinstsyfte. Ett sådant andrahandsyrkande kan enligt *vår uppfattning* framställas även om det inte har genomförts en utredning om självständigt förverkande.¹⁸⁵ Eftersom ett självständigt förverkande inte förutsätter någon koppling till det brott som ska prövas i rättegången *rekommenderar vi* att åklagaren i god tid innan åtal tillser att förverkandesvaranden blir underrättad om att ett sådant alternativt yrkande kan komma att framställas. Detta för att yrkandet och domstolens prövning inte ska komma som en överraskning för förverkandesvaranden.

¹⁸¹ Prop. 2023/24:144 s. 395.

¹⁸² Prop. 2023/24:144 s. 395.

¹⁸³ 4 kap. 1 § och 2 § förfarandelagen. Notera att åklagare inte kan fatta beslut om självständigt förverkande, se 3 kap. 1 § förfarandelagen. Åklagare kan inte heller utfärda strafföreläggande för självständigt förverkande, jämför 48 kap. 1 § rättegångsbalken.

¹⁸⁴ 4 kap. 4 § andra stycket förfarandelagen.

¹⁸⁵ Se avsnitt 8.12.

8.9.2 Stämningsansökan

En stämningsansökan ska innehålla

- ett bestämt yrkande
- en utförlig redogörelse för de omständigheter som åberopas till grund för yrkandet
- uppgift om de bevis som åberopas och vad som ska styrkas med varje bevis (bevistema).
- de omständigheter som gör rätten behörig om inte behörigheten framgår på annat sätt.

Den skriftliga bevisningen ska ges in tillsammans med ansökningen.¹⁸⁶

Grunden för talan ska innehålla sådana omständigheter som är av omedelbar betydelse för yrkandet (s.k. rättsfakta), en något fylligare redogörelse för bakgrunden och andra omständigheter som behövs för att förverkandesvaranden på ett bra och rättssäkert sätt ska kunna bemöta påståendet.¹⁸⁷

Exempel

Yrkande

Det yrkas att i beslag tagen bil XXX11X (beslagsnummer) ska förverkas från NN.

Grund för yrkandet

Bilen tillhör eller ska anses ägas av NN. Det är klart mera sannolikt att bilen härrör från brottslig verksamhet än att så inte är fallet.

Bakgrund

Bilen togs i beslag från NN i samband med en fordonskontroll på (plats + datum). Bilen som värderats till ca 200 000 kronor framfördes av NN. De senaste två åren har NN inte haft några inkomster och han har inga ekonomiska tillgångar. Han har skulder hos Kronofogdemyndigheten om ca 300 000 kronor.

Bevisning

Förhör med NN

Förhör med polisinspektören BB som ska höras om sina iakttagelser vid ingripandet till styrkande av att bilen framfördes av NN.

Beslagsprotokoll över beslag av bil och fotografier på bilen, till styrkande av bilens skick och värde.

Värdeutlåtande/PM, till styrkande av bilens värde.

¹⁸⁶ 4 kap. 5 § förfarandelagen.

¹⁸⁷ Prop. 2023/24:155 s. 403.

Beslagsprotokoll och fotografier över ett kuvert och parkeringstillstånd som förvarats i bilens handskfack, till styrkande av att bilen ägs av NN.

Finansiell utredning – grunduppgift, till styrkande av att NN inte har haft ekonomiska förutsättningar att införskaffa bilen.

Finansiell utredning, till styrkande av att NN inte har haft ekonomiska förutsättningar att införskaffa bilen.

8.9.3 Talan mot annan som förvärvat egendomen

Talan mot den som förvärvat egendom får handläggas i samma rättegång som den som ursprungligen innehaft oförklarade tillgångar, men kan även föras i särskild ordning.¹⁸⁸

8.10 Kort om processen

En talan om självständigt förverkande ska handläggas i en särskild rättegång, men kan även handläggas i samma rättegång som en annan talan om självständigt förverkande eller en fråga om ansvar för brott.

Ett mål om självständigt förverkande avgörs normalt efter huvudförhandling. Tingsrätten får dock avgöra målet utan huvudförhandling om en sådan förhandling inte behövs med hänsyn till utredningen i målet och det inte heller begärs av någon av parterna. Rätten ska avgöra saken genom dom.

För att hovrätten ska pröva tingsrättens dom krävs prövningstillstånd.¹⁸⁹ Även hovrätten kan avgöra ett mål utan huvudförhandling.

8.11 Parallella utredningar

Det kommer sannolikt att bli vanligt att en förundersökning och en utredning om självständigt förverkande drivs parallellt. Man kan tänka sig situationer där det vid husrannsakan om exempelvis misshandel påträffas egendom vars värde inte står i proportion till de ekonomiska förutsättningarna hos personen som egendomen tillhör. Man kan även tänka sig att det vid förundersökningar om brott som normalt inte är s.k. förverkandeutlösande, exempelvis grovt bokföringsbrott, parallellt drivs en utredning om självständigt förverkande av oförklarad egendom.

Vid parallella utredningar är det viktigt att hela tiden har klart för sig i vilket ”spår” som man befinner sig – detta inte minst som att det numera är möjligt att säkra egendom även för fullgörelseförverkande.¹⁹⁰ Vissa utredningsåtgärder kan vara motiverade i både en förundersökning och en utredning om

¹⁸⁸ 4 kap. 3 § första stycket förfarandelagen.

¹⁸⁹ 4 kap. 12 § förfarandelagen.

¹⁹⁰ Läs mer om fullgörelseförverkande i avsnitt 5.7.

självständigt förverkande, men det kan också finns åtgärder som bara behöver vidtas i en utredning om självständigt förverkande. Det är då viktigt att komma ihåg i vilket "spår" man befinner sig i, inte minst eftersom det i en utredning om självständigt förverkande inte är möjligt att besluta om tvångsmedel i samma utsträckning som i en förundersökning.

8.12 Självtändigt förverkande eller utmätning

I Kronofogdemyndigheten utmätningsverksamhet kan myndigheten i vissa fall få hjälp av Polismyndigheten, om det vid polisiära ingripanden påträffas utmätningsbar egendom. Sedan den 1 augusti 2022 har Kronofogdemyndigheten genom en lagändring fått möjlighet att i större utsträckning kunna utmäta egendom på distans, dvs. utan att Kronofogdemyndigheten är på plats.¹⁹¹ Detta har visat sig vara ett effektivt verktyg för att hitta och säkra utmätningsbar egendom, vilket i många fall har bidragit till att strypa tillgångar för kriminella och till att säkra brottsoffers möjlighet till skadestånd.

Genom de nya reglerna om självständigt förverkande kan, främst när tillgångar påträffas hos kriminella aktörer, fråga uppstå både om att säkra egendomen för en framtida talan om självständigt förverkande och om att utmäta egendomen för den kriminelles skulder. Frågan om det finns behov av att förtydliga hur myndigheterna i enskilda fall ska hantera regelverken i förhållande till varandra utreds för närvarande vid justitiedepartementet.¹⁹²

Det bör anmärkas att ingenting hindrar att samma egendom både utmäts och tas i beslag för förverkande, och att det kan ske i vilken tidsföljd som helst. Som utgångspunkt har ett beslut om förverkande företräde framför den rätt som någon har fått genom utmätning.¹⁹³ I samband med att reglerna om utökade möjligheter till utmätning på distans infördes, anförde regeringen att lagändringen inte förändrade det gällande ordningen att förverkande går före utmätning.¹⁹⁴

Det är uppenbart att utgångspunkten för de brottsbekämpande myndigheterna måste vara att brottsligt åtkommen egendom och andra brottsvinster ska förverkas, snarare än användas för att reglera personens skulder. Å andra

¹⁹¹ Denna utökade möjlighet till utmätning på distans gäller för närvarande bara i förhållande till Polismyndigheten. Frågan om denna möjlighet ska gälla även i förhållande till andra brottsutredande myndigheter utreds för närvarande inom ramen för en särskild utredares uppdrag att göra en översyn av Ekobrottsmyndighetens förutsättningar att bekämpa den ekonomiska brottsligheten. Uppdraget ska redovisas senast den 22 februari 2025.

¹⁹² Frågan utreds inom ramen för utredningen enligt not ovan.

¹⁹³ 36 kap. 17 § andra stycket brottsbalken. Regeln har överförts från förutvarande 36 kap. 5 b § andra stycket brottsbalken. Bestämmelsen behandlas i Brottsbalkskommentaren (JUNO). Se också prop. 1980/81:84 s. 218 f., s. 409 och 426 samt prop. 2007/08:68 s. 78 f.

¹⁹⁴ Prop. 2021/22:197 s. 22.

sidan kan utmätning vara ett snabbt och för samhället effektivt sätt att exempelvis sörja för att ett tidigare brottsoffer får ersättning i enlighet med ett utdömt skadestånd.

Det får antas att berörda myndigheter över tid, med utgångspunkt i kommande erfarenheter, etablerar en samsyn kring vilka omständigheter som normalt ska styra valet mellan olika handläggningsformer. Som berörts är det också möjligt att lagstiftaren framöver lämnar klargörande besked i dessa frågor. För närvarande är det dock *vår uppfattning* att följande tills vidare bör gälla.

Rekommendation vid valet mellan utmätning och självständigt förverkande

Som utgångspunkt bör egendom som är värd mindre än ett halvt gällande prisbasbelopp (f.n. ca 28 000 kronor) utmätas för ägarens skulder. För en person med fasta förvärvsinkomster är beloppsgränsen väsentligt högre.

I den mån situationen påkallar ett formellt ställningstagande motiveras ett beslut att inte inleda en utredning om självständigt förverkande – eller att lägga ned en inledd sådan utredning – med att en utredning skulle kräva kostnader som inte står i rimligt förhållande till sakens betydelse.¹⁹⁵

Ägarens ungdom, egendomens beskaffenhet eller andra omständigheter kan motivera att egendomen istället tas i beslag inom ramen för en inledd utredning om självständigt förverkande.

8.13 Självständigt förverkande eller brott

Ibland kan det uppkomma situationer där bl.a. innehavet av viss egendom *både* utgör anledning att anta att ett brott har förövats (exempelvis penningtvättsbrottslighet) *och* anledning att anta att egendomen härrör från brottslig verksamhet. Så kan exempelvis vara fallet om en person påträffas med en större summa kontanter utan godtagbar förklaring. Fråga kan då uppstå om utredningen ska drivas som en förundersökning eller som en utredning om självständigt förverkande – eller både och.

Frågan behandlas varken i lagstiftningen eller i förarbetena. Enligt *vår uppfattning* finns ingen skyldighet att inleda en utredning om självständigt förverkande om det redan har inletts en förundersökning avseende samma egendom. Det får nämligen anses ligga i sakens natur att ett beslut att inleda förundersökning ”släcker ut” behovet av att inleda en utredning om självständigt

¹⁹⁵ 2 kap. 2 § resp. 6 § förfarandelagen.

förverkande avseende samma egendom.¹⁹⁶ Åklagarens beslut om att inte inleda en parallell utredning om självständigt förverkande kan enligt *vår uppfattning* normalt ske formlöst. Detta innebär även att åklagaren i samband med åtal med ett förverkandeyrkande kopplat till brottet, exempelvis ett yrkande om utvidgat förverkande, alternativt kan framställa ett yrkande om självständigt förverkande utan att det dessförinnan har genomförts en särskild utredning om självständigt förverkande. Som framgått ovan är det viktigt att ett sådant alternativt yrkande, som bygger på andra förutsättningar än det åtalade brottet, inte kommer som en överraskning för förverkandesvaranden. Läs mer om detta i underavsnitt 8.9.1.

Åklagaren bör även vara uppmärksam på att en utredning om självständigt förverkande kan behöva inledas i ett senare skede, exempelvis om förundersökningen läggs ned eller om det av annat skäl inte längre finns anledning att driva en talan om förverkande kopplat till ett brott, exempelvis om det inte går att bevisa att brottet som kunnat vara förverkandeutlösande har begåtts i syfte att ge vinst.

Situationen kan naturligtvis även vara omvänd. Omständigheterna kring egendomen och de förhållanden under vilka den påträffas kan vara sådana att det inte finns anledning att anta brott, men att det finns skäl att inleda en utredning om självständigt förverkande. Att någon förfogar över en dyr bil ger exempelvis sällan i sig självt skäl att anta penningtvätt eller annat sådant brott. I gränsfall bör enligt *vår bedömning* processekonomiska överväganden kunna spela en viss roll.

8.14 Rättskraften – en olöst fråga

En särskild fråga som bara delvis berörs i förarbetena till den nya förverkandelagstiftningen är vilken preklusionsverkan (hinder) en ogillad talan om självständigt förverkande har beträffande den egendom som talan avsett.

Frågan om rättskraften vid *utvidgat förverkande* har prövats av Högsta domstolen i "Guldlänken" NJA 2023 s. 352. Högsta domstolen klargjorde genom domen att det förhållandet att en talan om utvidgat förverkande av en guldlänk har ogillats för ett visst brott, inte hindrade att guldlänken sedan kan förverkas för ett nytt annat brott.

Hur man ska se på frågan om rättskraften vid självständigt förverkande – där det inte finns något förverkandeutlösande brott som rättskraften kan knytas till – är i nuläget obesvarad. Enligt *vår uppfattning* är det mycket som talar för att en ogillad lagakraftvunnen talan om självständigt förverkande hindrar en

¹⁹⁶ Den rättsliga grunden skulle närmast kunna utgöra att en utredning om självständigt förverkande i en sådan situation skulle kräva kostnader som inte står i rimligt förhållande till sakens betydelse, se 2 kap. 2 § förfarandelagen.

ny talan om självständigt förverkande om samma egendom. Inget bör dock hindra att samma egendom senare förverkas som särskild rättsverkan av brott, exempelvis genom en talan om utvidgat förverkande i en rättegång om ett förverkandeutlösande brott.

8.15 Övergångsbestämmelser

Bestämmelserna om självständigt förverkande ska tillämpas endast i förhållande till egendom som tillhör eller ska anses ägas av förverkandesvaranden i tiden efter ikraftträdandet, dvs. den 8 november 2024.¹⁹⁷

Vid tillämpningen av rekvisitet ”härrör från brottslig verksamhet” saknar det, precis som vid utvidgat förverkande, betydelse när i tiden den brottsliga verksamheten har ägt rum. Det som är relevant är istället att en person vid en viss tidpunkt påträffas med tillgångar som inte står i proportion till dennes förvärvskällor.¹⁹⁸ Det innebär att egendom som har tagits i beslag eller penningbeslag före den 8 november 2024 kan begäras förverkad genom den nya förverkandeformen efter den 8 november 2024, så länge kravet på att det beslagtagna tillhör eller anses ägas av förverkandesvaranden är uppfyllt.

En dom om självständigt förverkande där den enskilde förpliktas att betala ett visst belopp till staten (värdeförverkande) kan däremot inte verkställas förrän tidigast den 1 januari 2025. Detta innebär att det inte heller är möjligt att före den 1 januari 2025 använda kvarstad för att säkra ett sådant förverkande.¹⁹⁹

¹⁹⁷ Prop. 2023/24:144 s. 374.

¹⁹⁸ Prop. 2023/24:144 s. 376.

¹⁹⁹ Detta beror på att ändringar i bötesverkställighetslagen (1979:189) förväntas träda i kraft först vid denna tidpunkt, se prop. 2024/25:131.

9 Självständigt förverkande mot barn och unga

Lagstiftarens principiella inställning är att egendom som härrör från brottslig verksamhet är precis lika åtkomlig – och lika angelägen att komma åt – om den tillhör ett barn eller annan omyndig person som om den tillhör en vuxen.

9.1 Utredning mot barn och unga

Vilka regler som är tillämpliga för utredning av självständigt förverkande mot barn och unga framgår av 6 kap. 4 § förfarandelagen.

Reglerna är olika beroende på om den unge är under 21 år, under 18 år eller under 15 år. Kompletterande bestämmelser som rör barn och unga finns i förfarandeförordningen.

En utredning som inleds när den unge är under 15 år ska bedrivas med särskild skyndsamhet.

En utredning som inleds när den unge är under 18 år ska ledas av en särskilt lämpad åklagare.

Tillämpningen av regelverket för barn/unga i övrigt får, enligt *vår uppfattning*, göras utifrån den ålder som barnet/den unga har vid åtgärden.

9.1.1 Unga som inte har fyllt 21 år

För de som inte fyllt 21 år gäller vissa av reglerna i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare (LUL) även vid utredning och talan om självständigt förverkande.

9.1.2 Barn och unga som inte har fyllt 18 år

I allt väsentligt gäller samma regler för samtliga unga under 18 år. Enligt *vår uppfattning* får den avgörande tidpunkten för vilket regelverk som ska tillämpas för utredningen normalt vara när åtgärden, dvs. förhör och tvångsmedel, vidtas.

En utredning om självständigt förverkande ska ledas av en åklagare. Precis som vid en förundersökning ska åklagaren vara särskilt lämpad för uppgif-

ten.²⁰⁰ Här är *vår uppfattning* att den avgörande tiden istället får vara när utredningen om självständigt förverkande inleds.

Har den unge varit föremål för förundersökning eller utredning enligt 31 § LUL (eller utredning om självständigt förverkande) tidigare ska om möjligt samma åklagare och samma anställda vid Polismyndigheten leda och genomföra den nya utredningen om självständigt förverkande.²⁰¹

Ett juridiskt biträde ska förordnas för en förverkandesvarande som inte har fyllt 18 år om det inte är uppenbart att han eller hon saknar behov av biträde.²⁰²

Den unges vårdnadshavare ska omedelbart underrättas och kallas till förhör som hålls med den unge om det finns anledning att anta att egendom kan komma att förverkas från den unge om denne inte fyllt 18 år.²⁰³ I en förundersökning kan åklagaren besluta att skjuta upp en sådan underrättelse om det är nödvändigt för att sakens utredning inte väsentligen ska försvåras. Detta undantag gäller inte i en utredning om självständigt förverkande. En sådan underrättelse eller kallelse ska däremot inte skickas om det skulle strida mot den unges bästa eller om det annars finns särskilda skäl.²⁰⁴ Särskilda skäl att underlåta att underrätta kan föreligga t.ex. när vårdnadshavaren inte kan nås. En underrättelse kan underlåtas om en sådan skulle vara till större skada än nytta för den unge. Så kan vara fallet när det på grund av förhållanden i den unges hem finns risk för att en underrättelse leder till våld eller annan kränkande behandling av den unge.²⁰⁵

Socialtjänsten ska genast underrättas när det finns anledning att anta att egendom kan komma att förverkas från någon som inte fyllt 18 år.²⁰⁶ När förhör hålls med den som inte fyllt 18 år ska en företrädare för socialtjänsten närvara om det inte finns särskilda skäl mot det och det kan ske utan men för utredningen.²⁰⁷

9.1.3 Barn som inte har fyllt 15 år

Enligt *vår uppfattning* får den avgörande tidpunkten för vilket regelverk som ska tillämpas normalt vara när åtgärden vidtas, dvs. förhör och tvångsmedel. Detta är en skillnad mot vad som gäller vid utredningar enligt 31 § LUL där

²⁰⁰ 2 § första stycket LUL.

²⁰¹ 2 § andra stycket LUL.

²⁰² 6 kap. 1 § första stycket förfarandelagen.

²⁰³ Det gäller även annan som svarar för den unges vård och fostran och någon annan som har en fostrande roll i förhållande till den unge.

²⁰⁴ 5 § första stycket första meningen och tredje stycket första meningen LUL.

²⁰⁵ Prop. 2015/2016:187 Genomförande av EU:s försvarardirektiv, s. 39.

²⁰⁶ 6 § första meningen LUL.

²⁰⁷ 7 § LUL.

reglerna "följer med" utredningen även om förverkandesvaranden hinner fylla 15 år under utredningen.

Tillämpningen av vissa regler bör dock utgå från när en utredning om självständigt förverkande inleds. Så gäller enligt *vår uppfattning* för tidsfristerna och för åklagarens lämplighet. En utredning om självständigt förverkande mot någon som är under 15 år ska bedrivas med *särskild skyndsamhet* och avslutas så snart det är möjligt. Utredningen får inte pågå längre tid än *tre månader* om det inte är nödvändigt med hänsyn till utredningens beskaffenhet eller andra särskilda omständigheter.²⁰⁸ Tidsfristen får överskridas om det är nödvändigt i det enskilda fallet. Det är framför allt omständigheter hänförliga till barnet självt eller utredningen som kan innebära att det är nödvändigt att fristen överskrids. Arbetsbördan hos polis eller åklagare är inte en omständighet som kan medföra att det bedöms som nödvändigt att överskrida fristen.²⁰⁹

Precis som vid en utredning enligt 31 § LUL ska åklagaren som leder en utredning om självständigt förverkande mot en person under 15 år vara särskilt lämpad för uppgiften.²¹⁰ På samma sätt som för personer mellan 15 och 18 år gäller att, om det är möjligt, samma åklagare och anställda vid Polismyndigheten ska leda och genomföra den nya utredningen om självständigt förverkande om den unge tidigare har varit föremål för utredning enligt 31 § LUL.²¹¹

Bestämmelserna om juridiskt biträde, underrättelser till vårdnadshavare och socialtjänsten och kallelse till vårdnadshavare när förhör ska hållas med en ung person gäller på samma sätt för personer under 15 år som för personer mellan 15 och 18 år. Företrädare från socialtjänsten ska närvara vid förhör med den unge om det inte finns särskilda skäl mot det.²¹²

Observera att det vid utredningar om självständigt förverkande mot någon som inte fyllt 15 år – till skillnad mot vad som gäller för de som fyllt 15 men inte 18 år – inte finns möjlighet att hindra att socialtjänsten närvarar vid förhör endast på grunden att det skulle vara till men för utredningen.²¹³

9.1.4 Vårdnadshavares ställning

Barn och unga under 18 år ska i mål där förförverkandefrågan inte är en del av frågan om ansvar för brott företrädas av sin vårdnadshavare enligt föräld-

²⁰⁸ 32 § andra stycket LUL.

²⁰⁹ Prop. 2009/10:105 Barn under 15 år som misstänks för brott, s. 68.

²¹⁰ 32 § tredje stycket LUL.

²¹¹ 32 § fjärde stycket LUL.

²¹² 33 § första och andra stycket och 34 § första stycket 1 LUL.

²¹³ 34 § andra stycket andra meningen LUL jämfört med 7 § LUL.

rabalkens regler. Detta gäller även om det i vissa situationer kan leda till intressekonflikter.²¹⁴

9.2 Tvångsmedel mot barn och unga

Utöver de begränsningar och inskränkningar som finns för all tvångsmedelsanvändning i en utredning om självständigt förverkande finns ytterligare begränsningar för tvångsmedelsanvändning i en utredning mot barn och unga.

För barn och unga gäller olika regler för vilka tvångsmedel som får användas beroende på om den unge är över eller under 15 år. Enligt *vår uppfattning* får den avgörande tidpunkten för vilket regelverk som ska tillämpas vara när åtgärden vidtas.

9.2.1 Barn och unga som har fyllt 15 år

I en utredning om självständigt förverkande gäller samma tvångsmedelsbestämmelser för de som är över 15 år som för vuxna. De allmänna principerna för tvångsmedelsanvändning, framför allt proportionalitetsprincipen, innebär att åklagaren alltid ska väga in hur tvångsmedlet kan komma att påverka den som drabbas av det. Som vid all användning av tvångsmedel mot ungdomar ska särskilda hänsyn tas till att det är en ung person som drabbas.²¹⁵

9.2.2 Barn som inte har fyllt 15 år

För barn under 15 år gäller andra regler än för vuxna och det är endast de tvångsmedel som framgår av 6 kap. 5 § förfarandelagen som får användas. Enligt *vår uppfattning* får den avgörande tidpunkten för vilka tvångsmedel som kan användas vara när åtgärden vidtas. Detta är en skillnad mot vad som gäller vid utredningar enligt 31 § LUL.

De tvångsmedel i rättegångsbalken som får användas i en utredning om självständigt förverkande mot barn under samma förutsättningar som under en förundersökning är föreläggande av vite (23 kap. 6 a §), hämtning till förhör (23 kap. 7 §), skyldighet att kvarstanna för förhör (23 kap. 9 § andra stycket) och kroppsvisitation för att eftersöka elektronisk kommunikationsutrustning (23 kap. 9 a §).²¹⁶

Utöver detta får beslag, penningbeslag, åtgärder för biometrisk autentisering, husrannsakan, kroppsvisitation och genomsökning på distans användas under

²¹⁴ Prop. 2023/24:144 s. 296–297.

²¹⁵ Se Lindberg, *Straffprocessuella tvångsmedel (2022, JUNO)*, s. 897.

²¹⁶ 6 kap. 5 § första stycket första meningen som hänvisar till 2 kap. 5 § förfarandelagen.

samma förutsättningar som mot vuxna, men bara om det finns *särskilda skäl*.²¹⁷

Vid bedömningen av särskilda skäl i det enskilda fallet måste hänsyn tas till barnets intressen. Det som ska beaktas är bl.a. vad det är som tvångsmedlet ska säkra eller möjliggöra, vilket tvångsmedel som är aktuellt och hur gammalt barnet är.²¹⁸ Särskilda skäl kan föreligga om ett barn påträffas med en exklusiv klocka eller stora summor kontanter. Detsamma gäller om det finns anledning att tro att ett barn används som ett redskap eller som en bulvan för att en vuxen person ska undgå förverkande.²¹⁹

Närmare vägledning om vilka överväganden som kan behöva göras för olika tvångsmedel mot den som är under 15 år finns i RÄV 2022:19 om utredningar enligt 31 § LUL.

9.3 Talan mot barn och unga

Mål där talan väckts mot en förverkandesvarande under 21 år ska sättas ut till handläggning på ett sådant sätt att målet inte drar till sig uppmärksamhet. Rätten får besluta att en förhandling ska hållas inom stängda dörrar om offentlighet vid förhandlingen är till uppenbar olägenhet för förverkandesvaranden.²²⁰ Mål med unga förverkandesvarande ska alltid behandlas skyndsamt.²²¹

²¹⁷ 6 kap. 5 § förfarandelagen.

²¹⁸ Prop. 2023/24:144 s. 356.

²¹⁹ Prop. 2023/24:144 s. 413–414.

²²⁰ 6 kap. 4 § förfarandelagen jmf med 27 § första och andra stycket LUL.

²²¹ 6 kap. 4 § förfarandelagen jmf med 29 § första stycket LUL.

10 Egendom som har varit föremål för penningtvättsbrottslighet

Egendom som har varit föremål för olika former av näringspenningtvätt kan förverkas på samma sätt som vid övrig penningtvättsbrottslighet.

Bestämmelserna om förverkande av det som har varit föremål för brott (*brottsföremål*), eller dess värde, finns nu huvudsakligen samlade i de generella reglerna i 36 kap. brottsbalken.²²² Det innebär bl.a. att även det som varit föremål för penningtvättsbrottslighet ska förverkas enligt brottsbalkens regler och att det även är möjligt att förverka egendom som har varit föremål för *näringspenningtvätt*.²²³

Egendom som varit föremål för penningtvättsbrottslighet utgör normalt inte vinst av penningtvättsbrottsligheten utan vinst av ett förbrott. För att säkerställa att sådan egendom kan förverkas direkt hos penningtvättaren och inte bara hos gärningspersonen som begått förbrottet finns en kompletterande bestämmelse i lagen om straff för penningtvättsbrott om *hos vem* förverkande kan ske. Denna innebär, precis som tidigare, att det är möjligt att förverka egendom som varit föremål för brott enligt lagen om straff för penningtvättsbrott hos penningtvättaren eller annan som medverkat till brottet även om denne inte äger egendomen.²²⁴

Risken för dubbelförverkande måste uppmärksammas. För att undvika detta och oskäligen resultat bör i första hand vinsten av det som har varit föremål för penningtvättsbrott neutraliseras hos den som har begått förbrottet, exempelvis den som har gjort sig skyldig till ett bedrägeri. Av förarbetena framgår att egendomens värde utgör den yttersta gränsen för förverkande.²²⁵ I valet mellan ett värdeförverkande hos ett subjekt och ett sakförverkande bör vanligen sakförverkande väljas.²²⁶ Värdeförverkande av det som har varit föremål för brott från någon som har varit inblandad i brottet när egendomen inte påträffas bör endast komma i fråga undantagsvis.²²⁷

²²² 36 kap. 10 § brottsbalken.

²²³ Detta gäller även vid förverkande av det som varit föremål för andra typer av brott, exempelvis smuglingsbrott eller narkotikabrott.

²²⁴ 11 § lag (2014:307) om straff för penningtvättsbrott.

²²⁵ Prop. 2013/14:121 s. 70.

²²⁶ Med sakförverkande avses i detta sammanhang även förverkande av medel på exempelvis ett bankkonto.

²²⁷ I regel bör det krävas särskilda skäl, t.ex. att det finns grundad anledning att misstänka att förverkandesvaranden har överlåtit den till en bulvan och fortfarande i praktiken har tillgång till egendomen, se prop. 2023/24:144 s. 429.

Notera att det för förverkande av värdet av det som har varit föremål för penningtvättsbrottslighet *inte* är möjligt att använda sig av fullgörelseförverkande, dvs. förverkande av annan egendom till fullgörande av betalningsskyldigheten.²²⁸ För att säkra ett sådant yrkande behöver åklagaren använda sig av förvar och kvarstad.

Exempel

Okänd person har gjort sig skyldig till bedrägeri om 5 000 kronor. Pengarna förs över från målsäganden till ett konto som tillhör penningtvättare A. Penningtvättare A för sedan vidare 4 500 kronor till penningtvättare B där summan säkras genom penningbeslag.

Ett yrkande om förverkande av de säkrade 4 500 kronorna kan framställas mot *penningtvättare B* eftersom pengarna har varit *föremål för* penningtvättsbrott. Om B är ägare av pengarna, dvs. om pengarna varit tänkta att slutligt behållas av B, kan förverkandeyrkandet istället grundas på att pengarna har utgjort B:s *brottsvinst*.

Penningtvättare A's brottsvinst har uppgått till 500 kronor. Det bör därför framställas ett yrkande om förverkande mot A motsvarande dennes *brottsvinst*. Eftersom pengarna inte är säkrade får yrkandet framställas som en betalningsförpliktelse till staten. Annan egendom kan säkras och förverkas till fullgörelse av betalningsskyldigheten.

Penningtvättare A har förvisso hanterat 5 000 kronor som har varit föremål för penningtvättsbrott och ett förverkandeyrkande mot honom hindras inte av att pengarna tillhört någon annan, se ovan. Däremot skulle ett yrkande mot penningtvättare A – när förverkande även riktas mot penningtvättare B – om förverkande av hela summan av vad som varit föremål för penningtvättsbrott i många fall kunna anses vara uppenbart oskäligt på grund av dubbelförverkande.

Målsäganden kan, precis som tidigare, antingen begära att åklagaren för målsägandens talan om bättre rätt till de i penningbeslag tagna pengarna eller att åklagaren för ett yrkande om skadestånd från A och/eller B. Konkurrensen mellan skadestånd och förverkande får hanteras enligt 36 kap. 21 § och 22 § brottsbalken, läs mer om detta i kapitel 11.

10.1 Förvar enligt stöldgodslagen

När egendom som har varit föremål för penningtvättsbrottslighet utgörs av *penningmedel* ska förverkande ha företräde framför förvar enligt stöldgodslagen. Om *annan egendom* har varit föremål för näringspenningtvätt och äganderätten är oklar bör dock förvar enligt stöldgodslagen fortsatt användas snarare än att förverkande sker från okänd.²²⁹

²²⁸ 36 kap. 8 § omfattar inte förverkande av det som varit föremål för brott, se även avsnitt 5.7.

²²⁹ Prop. 2023/24:114 s. 222.

10.2 Hos vem kan förverkande ske

Förverkande av brottsföremål får ske från gärningspersonen, någon annan som har medverkat till brottet eller den i vars ställe någon av dessa har varit. Förverkanden kan också – i vissa fall – ske från den som senare har förvärvat egendomen.

Förverkande av egendom får som en allmän utgångspunkt bara ske från den som egendomen tillhör eller ska anses vara ägare till egendomen. Detta gäller inte vid förverkande av penningmedel, som alltid kan förverkas från innehavaren.²³⁰

Förverkande av brottsföremål får ske från gärningspersonen, någon annan som har medverkat till brottet eller den i vars ställe någon av dessa har varit.

Brottsföremål får även förverkas från den som senare har förvärvat egendomen. Om förvärvaren har betalat skälig ersättning för egendomen får förverkande dock ske endast om denne insåg eller borde ha insett egendomens samband med brott.²³¹

Observera att det som nu har sagts avser kopplingen mellan brottet och den som förverkandetalan ska riktas mot. Normalt krävs därutöver att egendomen tillhör den som talan riktas mot eller att denne ska anses vara ägare av egendomen. Men om den aktuella egendomen är penningmedel, kan den alltid förverkas från innehavaren, oavsett om han är ägare eller inte.

10.3 Förverkande utan fällande brottmålsdom

Brottsföremål kan i vissa fall förverkas utan en fällande brottmålsdom. Om den person som begått brottet avlider eller om brottet preskriberas och det därför inte längre är möjligt att döma till ansvar kan en talan om förverkande i vissa fall ändå väckas. För att det ska kunna ske krävs att stämning i brottmålet har delgetts inom fem år från det att brottet begicks eller inom ett år från dödsfallet eller preskriptionstidpunkten. En sådan talan får bara väckas om det är på påkallat från allmän synpunkt.²³²

²³⁰ Läs mer om detta i avsnitt 5.4 och 5.5.

²³¹ 36 kap. 11 § brottsbalken.

²³² 36 kap. 30 § brottsbalken.

10.4 Övergångsbestämmelser

De nya reglerna ska tillämpas på förverkande av brottsföremål när brottet (penningtvättsbrottet) har begåtts den 8 november 2024 eller senare.²³³ Det saknar betydelse när förbrottet begicks.

De nya reglerna har i huvudsak, förutom när det gäller förverkande av det som har varit föremål för näringspenningtvättsbrottslighet, förts över från tidigare bestämmelser i specialstraffrätten vilket innebär att det inte har gjorts några större förändringar i sak. Tidigare straffbestämmelse, i dess lydelse före den 8 november 2024, ska åberopas i anslutning till yrkandet om förverkande.

²³³ Prop. 2023/24:144 s. 375.

11 Både förverkande och enskilda anspråk?

De nya reglerna innebär att förverkade av brottsvinst ska gå före enskilda anspråk i fler fall. Ett förverkande anses som utgångspunkt inte längre vara uppenbart oskäligt bara för att det finns ett enskilt anspråk. En målsägande som för talan om skadestånd ska istället ha rätt till betalning ur det som förverkats i samma mål eller av det som senare inflyter till staten till följd av en betalningsförpliktelse.

Den stulna cykeln eller de frånlurade smyckena ska dock inte förverkas utan återställas till ägaren eller tas i förvar enligt stöldgodslagen. I de fallen är inte heller innehavaren ägare till egendomen, vilket ju är en förutsättning för förverkande.

När pengar eller annan fungibel egendom har säkrats genom beslag eller penningbeslag ska däremot egendomen normalt förverkas, oberoende av om målsäganden skulle kunna hävda bättre rätt till pengarna.

11.1 Enskilda anspråk ska normalt inte hindra förverkande

I flera situationer kan det uppstå en konkurrenssituation mellan ett förverkandeyrkande och ett enskilt anspråk. Den som stjälar en bil eller en summa pengar från någon har gjort en brottsvinst, men denna brottsvinst motsvaras ofta även av ett anspråk från målsäganden på att få tillbaka sin bil eller sina pengar. Anspråket kan även avse värdet av det tillgripna. Detsamma kan gälla egendom som har varit föremål för penningtvätt, t.ex. en summa pengar från ett bedrägeri.

Den tidigare ordningen innebar att enskilda anspråk normalt gick före förverkande, eftersom enskilda anspråk uttryckligen skulle beaktas vid bedömningen av om förverkande var uppenbart oskäligt. Det gäller inte längre, utan förverkande av brottsvinster ska nu som huvudregel ske även om det finns ett motsvarande enskilt anspråk. Syftet är att fullt ut främja målsättningen att brott inte ska löna sig.

De nya reglerna är tänkta att förenkla hanteringen i situationer där man genom penningbeslag har säkrat pengar på ett konto samtidigt som det finns ett eller flera skadeståndsanspråk motsvarande samma eller ett högre belopp. För den som har frånhänts pengar är det utan betydelse om det är samma eller andra pengar som återställs.

För att målsäganden inte ska bli sämre tillgodosedd än tidigare har införts en ordning där målsäganden får ersättning ur den egendom som inflyter till staten till följd av förverkandebeslutet. Denna prövning görs i vissa fall av rätten och annars av Justitiekanslern.²³⁴

Av förarbetena framgår²³⁵ (numreringen och radbytena är våra):

Många gånger kan en vinst helt eller delvis vara spegelbilden av någon annans skada. Det följer dels av äganderättskravet i 13 §, dels av regleringen om konkurrens mellan enskilda anspråk i 21 och 22 §§, att sådana situationer ska hanteras olika beroende på

- a) vilken typ av egendom det rör,
- b) vilken typ av anspråk som den skadelidande har och
- c) vilken typ av förverkande som är aktuellt.

Typen av egendom a) har betydelse på så sätt att egendom som tillhör någon annan ska återställas – eller tas i förvar enligt stöldgodslagen – istället för att förverkas. Exempelvis ska den stulna cykeln hos tjuven återlämnas till målsäganden. Detta följer av kravet att förverkande bara får ske från egendomens ägare²³⁶, och stölden gör ju inte tjuven till ägare. All egendom hanteras inte på detta sätt, undantag görs för penningmedel. Konkurrensreglerna innebär att ett anspråk på pengar, oavsett om det rör ett anspråk på bättre rätt eller skadestånd genom betalning, normalt får ge vika för ett förverkande. Målsägandens anspråk tillgodoses istället genom betalning ur det som staten får in till följd av förverkandebeslutet.²³⁷

I alla situationer då den skadelidande har b) ett anspråk på ersättning för värdet av egendom, exempelvis värdet av den stulna cykeln som inte längre kan påträffas, ska brottsvinsten förverkas och anspråket hanteras i enlighet med de nyss nämnda konkurrensreglerna.²³⁸

Enligt *vår uppfattning* bör detta gälla även när en stulen vara har blivit förstörd och butiken har ett skadeståndsanspråk motsvarande varans värde. I en sådan situation bör åklagaren även framställa ett yrkande om förverkande av brottsvinsten (inklusive moms). Om gärningsmannen har anspråk på den trasiga varan bör åklagaren även framställa ett yrkande om att varan ska tas i förvar stöldgodslagen.

Exempel

A stjälar ett par byxor i en butik. A grips på platsen och då är byxorna trasiga. A har på sig en guldlänk som tas i beslag. Butiken vill inte ha tillbaka byxorna utan har istället ett skadeståndsanspråk motsvarande byxornas värde (exklusive moms). A gör anspråk på byxorna.

²³⁴ 36 kap. 21–22 §§ brottsbalken.

²³⁵ Prop. 2023/24:144 s. 418.

²³⁶ 36 kap. 13 § brottsbalken.

²³⁷ 36 kap. 21–22 §§ brottsbalken.

²³⁸ Prop. 2023/24:144 s. 418 och 279 ff.

A har genom en fullbordad stöld gjort en brottsvinst. Åklagaren framställer för butikens räkning skadeståndsanspråk och ett yrkande om att A till staten som förverkad brottsvinst ska förpliktas att betala vad byxorna är värda (inklusive moms) till staten. Åklagaren yrkar även att den i beslag tagna guldlänken ska förverkas till fullgörelse av betalningsförpliktelsen avseende brottsvinsten.

Eftersom förverkandet av brottsvinsten svarar mot butikens skadeståndsanspråk ska rätten, om anspråken bifalls, fastställa att butiken har rätt till betalning ur det som staten får in till följd av förverkandebeslutet (här guldlänken).

Inte vid alla typer av förverkande c) föreligger det ett tillräckligt samband mellan förverkandet och det enskilda anspråket för att aktualisera konkurrensreglerna. Så är exempelvis fallet vid utvidgat och självständigt förverkande.²³⁹

11.2 Anspråk om bättre rätt till egendom

Egendom som har frånhänts någon genom brott bör inte yrkas förverkat (sakförverkande). Utgångspunkten är istället att egendom som frånhänts annan genom brott ska återställas till ägaren (bättre rätt) eller, om denne inte är känd eller inte gör anspråk på egendomen, tas i förvar enligt stöldgodslagen. När egendomen kan återlämnas till målsäganden får det normalt anses uppenbart oskäligt att förverka brottsvinsten.²⁴⁰

Som framgått ovan gäller detta inte *penningmedel*. Peningmedel ska normalt förverkas även om målsäganden har anspråk på bättre rätt till pengarna. Detta gäller oavsett om målsäganden hävdar bättre rätt till i beslag eller penningbeslag tagna medel eller om målsäganden har ett anspråk på betalning av skadestånd. Åklagaren har dock innan åtal möjlighet att återlämna pengarna till målsäganden om han eller hon anser att det är *uppenbart* att målsäganden har bättre rätt till pengarna.²⁴¹

11.3 Prövningen vid konkurrens mellan förverkande och enskilda anspråk

Åklagaren ska numera föra talan om förverkande av en brottsvinst även när det finns ett skadeståndsanspråk som svarar mot yrkandet.

²³⁹ Prop. 2023/24:144 s. 284 och 440.

²⁴⁰ Detta resonemang går i linje med vad som gäller enligt 36 kap. 21 § andra stycket brottsbalken, nämligen att förverkandesvaranden vid verkställighet av ett beslut om förverkande som svarar mot ett anspråk har rätt att räkna av vad han eller hon visat sig ha utgett till den berättigade med anledning av anspråket.

²⁴¹ Se 27 kap. 4 a § och 8 § rättegångsbalken.

Om rätten beslutar om förverkande av *penningmedel* och målsäganden i samma rättegång har framställt ett enskilt anspråk på penningmedel som svarar mot det som förverkas, ska rätten pröva om målsäganden har rätt till betalning ur det som staten får in till följd av förverkandebeslutet.²⁴² Bestämelsen innebär att frågan om rätt till ersättning ska prövas redan i samband med beslut om förverkande.

Med penningmedel avses i det här sammanhanget banktillgodohavanden, kontanter (oavsett valuta) och betalningsförpliktelser (värdeförverkande).²⁴³

Rättens prövning av om målsäganden har rätt till betalning ur det som kommer in till staten till följd av förverkandebeslutet förutsätter att den enskilde har ett anspråk som *svarar mot* det som har förverkats.

För att det enskilda anspråket ska svara mot egendom som har förverkats krävs att det som har förverkats helt eller delvis kan sägas vara en spegelbild av det enskilda anspråket. Den praktiskt vanligaste situationen är att en målsägande har frånhänts egendom genom det brott som förverkandet grundas på och därför har ett skadeståndsanspråk, exempelvis den bedragnes anspråk på att få tillbaka de frånlurade pengarna.

Ett skadestånd för t.ex. *kränkning* eller *personskada* kan inte sägas svara mot egendom som förverkas.²⁴⁴ Inte heller av målsäganden yrkad *ränta* på belopp som svarar mot det som ska förverkas anses svara mot förverkandet.²⁴⁵ Sambandet brister också om det enskilda anspråket är kopplat till ett annat brott än det som ligger till grund för förverkandet eller om det rör sig om ett utvidgat eller självständigt förverkande.

För att rätten ska kunna pröva frågan om målsägandens rätt till betalning ur det som förverkas krävs att följande förutsättningar är uppfyllda.

- Såväl förverkandeyrkandet som det enskilda anspråket ska framställas mot samma person i samma rättegång och båda yrkandena ska avse penningmedel.
- Rätten har kommit fram till att förverkandeyrkandet ska bifallas. Om förverkandeyrkandet avslås kan det enskilda anspråket prövas på vanligt sätt.
- Rätten har kommit fram till att det finns förutsättningar att bifalla det enskilda anspråket.
- Rätten har kommit fram till att det enskilda anspråket svarar mot den egendom som förverkandebeslutet avser.

²⁴² 36 kap. 22 § brottsbalken.

²⁴³ Prop. 2023/24:144 s. 441.

²⁴⁴ Prop. 2023/24:144 s. 284 och 440.

²⁴⁵ Prop. 2023/24:144 s. 285 och 443.

Målsäganden behöver inte formellt framställa något yrkande om att rätten ska fastställa rätt till betalning ur förverkade medel enligt bestämmelsen. Rätten ska ändå verka för att klarlägga parternas uppfattningar i frågan om ett eller flera enskilda anspråk svarar mot den egendom som yrkas förverkad på ett sådant sätt att målsäganden kan ha rätt till betalning ur förverkade medel. Parterna har också möjlighet att föra bevisning i frågan.²⁴⁶

Exempel – förverkande och enskilt anspråk

Exemplet beskriver en situation där gärningspersonen har gjort en brottsvinst på 5 000 kronor och målsäganden har krav på att få tillbaka värdet av det som motsvarar vinsten, men även har ytterligare skadeståndsanspråk. Det kan exempelvis vara fråga om ett rån där rånbyttet uppgått till 5 000 kronor i kontanter och målsäganden därutöver har ett anspråk på 7 000 kronor för kränkning. 5 000 kronor har tagits i penningbeslag från gärningspersonens konto för säkrande av fullgörelse av kommande betalningsskyldighet för förverkad brottsvinst.

I **åtalet** framställer åklagaren nedanstående yrkanden om förverkande och enskilt anspråk. Enligt förarbetena finns det inget krav på att målsäganden formellt ska framställa något yrkande om att domstolen ska fastställa rätt till betalning ur förverkade medel, det ska rätten ändå alltid pröva.²⁴⁷

Enskilt anspråk

B yrkar skadestånd av A med 12 000 kr, varav 5 000 kronor avser tillgripna pengar och 7 000 kronor avser kränkning, jämte ränta enligt 6 § räntelagen från [datum] till dess betalning sker.

Förverkande och beslag

Det yrkas att A som förverkad brottsvinst ska förpliktas att betala 5 000 kronor till staten (36 kap. 3 § brottsbalken).

Det yrkas att i penningbeslag tagna kontomedel (5 000 kr) ska förverkas till fullgörelse av betalningsskyldigheten enligt ovan (beslagsnummer).

Om yrkandena bifalls ska domstolen – utöver att besluta om rånarens skadeståndsskyldighet och förverka brottsvinsten – förverka de säkrade kontomedlen och förklara att målsäganden har rätt till betalning ur det som staten får in till följd av förverkandebeslutet.²⁴⁸

Det är Polismyndigheten som verkställer utbetalningar till målsäganden som har beslutats enligt 36 kap. 22 § rättegångsbalken.

²⁴⁶ Prop. 2023/24:144 s. 442.

²⁴⁷ Prop. 2023/24:144 s. 283–284.

²⁴⁸ I prop. 2023/24:144 s. 443 finns ett exempel på domstolens domslut för en situation som den beskrivna. I vad mån det exemplets beslut 1b) är nödvändigt, liksom om det räcker att endast förordna om förverkande av de kontomedel som säkrats, är för närvarande oklart och ytterst en fråga för domstolarna.

11.4 Målsäganden kan i vissa fall få ersättning från staten efter förverkande

Målsäganden har precis som tidigare möjlighet att få ersättning från staten efter att förverkande skett om han eller hon har ett anspråk som svarar mot den egendom som förverkats.²⁴⁹ Frågan prövas precis som tidigare av Justitiekanslern. Det finns inte längre någon begränsning till viss förverkandeform för att en sådan prövning ska vara möjlig. Egendomen kan alltså ha förverkats som brottsvinst, men även t.ex. som egendom som har varit föremål för brott (brottsföremål), vilket är vanligt vid bl.a. penningtvätt. Ersättningsregeln kan, till skillnad från vad som gäller vid rättens prövning enligt ovan, gälla även andra typer av egendom än penningmedel.

Rätten till ersättning enligt bestämmelsen kan aktualiseras både när det var känt redan vid tidpunkten för förverkandebeslutet att det fanns ett anspråk och i situationer när det först senare uppdagas att målsäganden hade ett anspråk. Om det enskilda anspråket och det förverkandeyrkande som detta påstås svara mot framställs i rätten samtidigt och avser penningmedel, ska frågan dock normalt prövas av rätten i samma rättegång.

Rätten till ersättning kan uppgå högst till värdet av det som staten får in till följd av förverkandebeslutet. Det innebär att en rätt till ersättning kan beslutas även om staten ännu inte har fått in någon egendom till följd av förverkandebeslutet, eller om endast en del av förverkandebeslutet har säkrats eller verkställts. När staten får in medel med anledning av förverkandebeslutet ska dessa i motsvarande mån betalas ut till den berättigade.

11.5 Vad gäller om återkrav har beslutats av brottsvinsten?

Vid misstanke om bidragsbrott eller bedrägeri mot en utbetalande myndighet, kommun eller a-kassa har den misstänkte ofta gjort vinning av sitt brott. Vid dessa brott finns inte alltid krav på skadestånd eftersom de utbetalande myndigheterna etc. i många fall har möjlighet att besluta om återkrav mot den förmånsberättigade. Det förekommer emellertid situationer där sådana möjligheter saknas eller är begränsade. Skadeståndsyrkande kan därför finnas mot den förmånsberättigade eller andra som begått brott tillsammans med denne, exempelvis i ärenden angående assistansersättning eller ersättning enligt lagen om mottagande av asylsökande m.fl.

Precis som vid förverkande av brottsvinster i övrigt gäller huvudregeln att brottsvinsten ska förverkas. Om den bidragsutbetalande myndigheten, kommunen eller a-kassan har skadeståndsanspråk får konkurrensen mellan

²⁴⁹ 36 kap. 21 § brottsbalken.

förverkande och skadestånd hanteras på det sätt som tidigare har redogjorts för i kapitlet. Däremot finns det, enligt *vår uppfattning*, normalt inte skäl att föra talan om förverkande av brottsvinsten om den bidragsutbetalande myndigheten, kommunen eller a-kassan har beslutat om återkrav mot den person som har gjort brottsvinsten. Vinningen av brottet har då neutraliserats genom återkravet och ett förverkande i en sådan situation skulle enligt *vår uppfattning* normalt anses vara uppenbart oskäligt.²⁵⁰

11.6 Strafföreläggande

Flera av de ärenden där det kan bli aktuellt med både beslut om förverkande och skadestånd rör sådan brottslighet där det normalt kan utfärdas ett strafföreläggande. Enligt *vår uppfattning* finns för närvarande inte lagliga förutsättningar för åklagaren att utfärda strafföreläggande i en situation där det finns en sådan konkurrens mellan förverkandet och skadeståndet som rätten kan hantera enligt 36 kap. 22 § rättegångsbalken.

Konsekvensen blir att åklagaren enligt *vår uppfattning* måste väcka åtal i en situation där målsäganden har framställt ett anspråk på penningmedel som svarar mot ett yrkande av förverkande av penningmedel. När förutsättningar finns bör åklagaren föreslå att målet ska avgöras på handlingarna.

11.7 Övergångsbestämmelser

Bestämmelserna bygger på att ett brott har begåtts. Reglerna ska därför tillämpas när brottet har begåtts den 8 november 2024 eller senare.

Såvitt avser brott begångna dessförinnan innebär det att enskilda anspråk som svarar mot brottsvinsten normalt gör förverkande uppenbart oskäligt, alltså att skadestånd får gå före förverkande. Det innebär också att frågan om i vad mån målsäganden fortsatt kan anses ha bättre rätt till frånlurade pengar som finns på någon annans konto kan ha stor betydelse i ett ärende.²⁵¹

²⁵⁰ 36 kap. 20 § brottsbalken.

²⁵¹ Se mer om de äldre reglerna i kapitel 15.

12 Utredningen – spåra, söka och säkra egendom

Utredningen inför ett yrkande om förverkande beror på vilken form av förverkande som förutses. Fokus kan vara att beräkna en brottsvinst, men även att utreda om och bevisa att viss egendom utgör oförklarad egendom. Utredningen är, precis som en förundersökning, dynamisk och behöver anpassas till den speciella situationen.

Oavsett vilken förverkandeform man ser framför sig är det *alltid* viktigt att tidigt *säkra* värdefull egendom. För att detta ska kunna göras fullt ut behöver man ofta, när det är möjligt, i förväg spåra och söka egendom.

Inför ett förverkandeyrkande behöver ofta göras en *finansiell utredning*. Vi rekommenderar dock att åklagaren i *alla* ärenden där det kan bli aktuellt med förverkande av brottsvinster eller oförklarade tillgångar ber polisen ta fram rapporten "Finansiell utredning – grunduppgift".

Tvångsmedel behöver i princip alltid användas för att säkra ett kommande förverkandeyrkande, men i många fall behöver även användas tvångsmedel för utredningen av förverkandet.

12.1 Säkra värdefull egendom direkt

Om förverkandeinstitutet ska få de effekter som lagstiftaren förväntar sig måste de brottsbekämpande myndigheter redan i en utrednings inledning ta tillvara möjligheterna att säkra egendom som går att sälja. Vid förundersökning av brott som gett eller varit ägnade att ge vinst måste utredningen alltså regelmässigt *spåra* och *söka* efter egendom med värde med samma uppmärksamhet som utredningen letar efter egendom som kan bidra till bevisning om själva brottet.

När man genomför husrannsakan i bostaden hos en misstänkt narkotikaförsäljare behöver man alltså – utöver annat – *söka* och *säkra* fordonet, armbandsuret, guldhalsbandet, osv. Egendomen tas i beslag därför att den kan antas bli förverkad, antingen för fullgörande av förverkande genom betalningsskyldighet av de brottsvinster som brottsutredningen avser eller genom utvidgat förverkande.²⁵² Om förundersökningen läggs ned kanske egendomen istället kan förverkas inom ramen för en talan om självständigt förverkande.²⁵³

²⁵² Se 36 kap. 3 och 8 §§ samt 36 kap. 6 § brottsbalken.

²⁵³ Se 36 kap 5 § brottsbalken.

Om egendomen inte säkras i ett tidigt utredningsskede, kommer det många gånger inte vara möjligt att senare åstadkomma samma grundförutsättningar för att beröva den berörde vinsterna av brottslighet. För att detta ska fungera fullt ut är det viktigt att utredningen – i de fall det är möjligt – inför en husrannsakan har försökt *spåra* gärningspersonens tillgångar genom en utredning av gärningspersonens ekonomiska förutsättningar (finansiell utredning).

Det kan i sammanhanget vara värt att framhålla, att lagen inte ställer högre krav för att ta i beslag egendom som kan komma att förverkas än vad den gör beträffande egendom som kan antas ha betydelse som bevis om brott.

Emellanåt påstås det att egendom som varit i beslag, men senare hävts, i någon mening skulle ha blivit "tvättad" och därmed fredad från framtida åtgärder, och att man därför bara skulle beslagta sådant som man vet slutligt blir förverkat. Det är naturligtvis inget riktigt påstående. Det är bara en i domstol slutligt ogillad talan om *självständigt förverkande* som kan antas få en sådan effekt.

Åklagare och åklagarrevisorer bör alltså ha stor uppmärksamhet på de tillgångar som de misstänka förfogar över eller som på annat sätt tillhör dem, och regelmässigt säkra egendom vid utredning av brottslighet som har gett eller varit ägnad att ge vinst. Utöver att detta torde vara en förutsättning för att effektivt beröva kriminella deras brottsvinster, är detta också ofta nödvändigt för att brottsoffren ska få tillbaka de värden som de har berövats.

12.2 Spåra och söka tillgångar

12.2.1 Finansiell utredning – grunduppgift

Ett sätt att snabbt få en uppfattning om en person har eller borde ha tillgångar av värde är att be polisen ta fram rapporten "finansiell utredning – grunduppgifter". Denna rapport tas fram genom en enkel knapptryckning i PIL (polisens informationslösning). Rapporten kan även ge åklagaren och/eller åklagarrevisorn vägledning kring inriktningen av den fortsatta finansiella utredningen.

Rapporten innehåller (i oktober 2024) folkbokföringsuppgifter, beslutade inkomstuppgifter för de senaste fem åren, lämnade individuppgifter (månatlig uppgift om inkomst och arbetsgivare), aktuella skulder hos Kronofogdemyndigheten och fastighetsinnehav. Tanken är att rapporten framöver ska innehålla fler uppgifter. Rapporten är utformad i ett sådant format att den i de flesta fall kan ingå i förundersökningsprotokollet.

I vissa fall kan uppgifterna i rapporten – tillsammans med omständigheterna under vilka egendomen har påträffats – vara tillräckliga för att bevisa att viss egendom med övervägande sannolikhet härrör från brottslig verksamhet. De finansiella grunduppgifterna kan även indikera att den misstänkte inte är en

intressant person att arbeta vidare med ur ett tillgångs- eller förverkandeperspektiv. Det är exempelvis knappast meningsfullt att utreda varför en person med goda legala inkomster utan koppling till kriminalitet har en ny bil.

Enligt *vår uppfattning* bör åklagaren i princip ge direktiv till polisen om att ta fram rapporten med finansiella grunduppgifter i förundersökningar som avser brott som har gett eller har varit ägnade att ge vinst och/eller när det kan förväntas ett stort skadeståndsanspråk.

12.2.2 Finansiell utredning

I arbetet med att spåra och söka egendom behöver det ofta göras en fortsatt finansiell utredning för att kartlägga individens tillgångar och skulder. Läs mer om finansiell utredning under underavsnitt 12.3.2 nedan.

12.3 Den fortsatta utredningen

Den fortsatta utredningen beror på vad som behöver utredas i det enskilda ärendet och på vilka invändningar som har framförts. Det är viktigt att åklagaren i sina direktiv är noga med vilken utredning som önskas och för vilket syfte den utförs.

Det är alltid viktigt att tidigt kunna säkra tillgångar. Detta gäller oavsett vilken förverkandeform man ser framför sig.

Utredningen inför ett förverkandeyrkande beror så klart på omständigheterna i det enskilda fallet, men även på exempelvis vilken form av förverkande man ser framför sig och vilken egendom det handlar om.

Många gånger, exempelvis inför ett yrkande om förverkande av brottsvinst, överensstämmer utredningsbehovet i stort med vad som behöver göras inom ramen för förundersökningen. I andra situationer behöver utredningen istället riktas in på vem som innehar eller anses äga viss egendom, exempelvis vid bulvanförhållanden. Utredningen kan också, som vid självständigt förverkande, helt vara inriktad på att utreda förutsättningarna för förverkandesvaranden att äga viss specifik egendom.

12.3.1 Sedvanliga utredningsåtgärder

Förhör och dokumentation om viss egendoms beskaffenhet och de omständigheter under vilka den påträffas få stor betydelse för frågan om förverkande.

För att säkra egendom som ska förverkas behöver i princip alltid användas *tvångsmedel*. Tvångsmedel kan även behövas för utredningen av förverkande frågan.

Förhör med förverkandesvaranden angående tillgångar och legal anskaffningsförmåga för dessa är ofta en viktig del av utredningen inför en talan om förverkande. Förverkandesvaranden bör tidigt höras om sina tillgångar och sin övriga ekonomi. Syftet med detta är dels att ge underlag för fortsatt utredning, dels att förhindra att förverkandesvaranden får tillfälle att ge olika förklaringar som senare kan bli svåra att motbevisa.

Även *dokumentation* av omständigheter kring egendomen kan få stor betydelse i utredningen och som bevis. Exempelvis kan omständigheten att en stor summa kontanter förvaras i en bostad eller lokal indikera att pengarna härrör från brottslig verksamhet. Även mer exakta uppgifter om en sådan förvaring kan påverka bedömningen. Att dyrbar egendom påstås ha förvärvats mot kontant betalning och utan samtidigt upprättande av handlingar som styrker köp och försäljning är ytterligare omständigheter som kan tyda på att egendomen utgör en vinst av eller annars härrör från brottslig verksamhet.

Det ska noteras att felaktiga uppgifter i inkomst- och/eller individuppgifter *kan* innebära att förverkandesvaranden och/eller annan person har gjort sig skyldig till skattebrottslighet.

12.3.2 Finansiell utredning

I en finansiell utredning ingår typiskt sett – utöver att spåra och söka efter egendom av värde – att kartlägga förverkandesvarandens tillgångar och skulder, att identifiera och beräkna vinster från brott samt att ta fram bevis till stöd för åtal och förverkandetalan.

I arbetet med att spåra och söka egendom behöver normalt göras slagningar i *fordonsregistret* för att ta reda på om förverkandesvaranden eller en nära anhörig står registrerad på ett fordon. Dessa uppgifter kommer sannolikt att inom kort att ingå i rapporten "finansiell utredning – grunduppgift".

I de flesta fall behöver även hämtas in uppgift om *bankengagemang*. Polisen kan genom en enkel knapptryckning genom "Mekanismen" få information om i vilka banker en person har sina bankkonton och värdefack. För närvarande är de flesta bankerna anslutna till systemet. För närmare information om saldon, kontorörelser, lån etc. behöver man begära in uppgifter från banken.

Typexempel på andra utredningsåtgärder är inhämtning och analys av bankuppgifter och penningflöden, kontantberäkning och kartläggning av ägarförhållanden kring bulvanägda tillgångar.

Åklagaren bör även vara observant på omständigheter som kan ge anledning att fortsatt söka och säkra *kryptovaluta*. Sådana omständigheter kan vara t.ex. banköverföringar till kryptoväxlingsföretag, spår av plånboksprogramvara

eller till synes slumpmässigt nedtecknade ord, vilket kan vara en återställningsfras.

Den finansiella utredningen är en dynamisk process som är beroende av vad som kommer fram under både den finansiella utredningen och förundersökningen/utredningen i övrigt. Det är därför viktigt att åklagaren både initialt och löpande överväger inriktningen på den finansiella utredningen och för vilket syfte den ska genomföras. Här behöver ofta även tas hänsyn till tidsaspekten, särskilt om den misstänkte är frihetsberövad. Åklagaren kan i dessa frågor med fördel ta hjälp av en åklagarrevisor.

I Cåbra finns mallar för direktiv om finansiella utredningar. Mallarna finns att hitta under elektroniska direktiv till polisen. Åklagarmyndighetens och Ekobrottsmyndighetens statistik över finansiella utredningar utgår bl.a. från direktiven om finansiell utredning. För att över tid kunna följa upp utvecklingen av antalet finansiella utredningar är det viktigt att skriva ett direktiv per berörd person.

12.3.3 Metodstöd för finansiella utredningar

Åklagarmyndigheten, Ekobrottsmyndigheten, Kronofogden, Försäkringskassan, Polisen, Skatteverket och Tullverket har gemensamt tagit fram ett metodstöd för finansiella utredningar.²⁵⁴ Metodstödet finns publicerat på Rånet och Ekonätet. I metodstödet finns vägledning och mallar för finansiella utredningar. Dessa har tagits fram som hjälpmedel för både åklagare, åklagarrevisorer och utredare.

12.4 Tvångsmedel för att säkra egendom och bevisning i frågan om förverkande

För *självständigt förverkande* gäller särskilda mer begränsade regler för tvångsmedel. Dessa beskrivs närmare i avsnitt 8.8 och 9.2, där det senare avsnittet handlar om tvångsmedel mot barn och unga.

Utredningen inför en talan om förverkande kopplat till brott sker oftast inom ramen för en förundersökning rörande brottet. Tvångsmedel kan – och bör – användas för att *söka* och *säkra* egendom som ska förverkas. Genom de nya bestämmelserna har det blivit möjligt att i större utsträckning säkra egendom genom beslag och penningbeslag. Vid skadeståndsanspråk som inte svarar mot det som ska förverkas måste däremot även fortsättningsvis egendom säkras genom förvar och kvarstad. Så gäller även vid säkrande av egendom som inte kan tas i beslag exempelvis fastigheter.

²⁵⁴ Det (i oktober 2024) senaste metodstödet uppdaterades i mars 2022.

De tvångsmedel som kan användas för att *säkra* ett förverkande är beslag, förvar och kvarstad och penningbeslag. Även dispositionsförbud (som kan beslutas av Polismyndigheten och Säkerhetspolisen) och förvar enligt stöldgodslagen är i någon mening tvångsmedel som kan användas för att säkra förverkande eller återställande av egendomen till rätt ägare.

Tvångsmedel kan i flera fall även användas om det är av betydelse för *utredningen* av förverkande. Det kan exempelvis röra sig om dokumentation som visar på köp eller lån av egendomen eller kommunikation som visar när egendomen mottogs. Behovet av tvångsmedel för utredning av förverkande sammanfaller ofta med utredningen av brottet, men vissa tvångsmedel får användas enbart för utredning av utvidgat förverkande och självständigt förverkande.

12.4.1 Beslag

Ett föremål kan tas i beslag för att säkra återställande, förverkande eller utredningen om förverkande.²⁵⁵ Även kontanter är föremål som kan tas i beslag. Som framgår nedan rekommenderas att reglerna om beslag används för kontanter, även om det också är möjligt att säkra kontanter genom penningbeslag.²⁵⁶

Beslag kan alltså användas både för säkra egendom som ska förverkas och för utredningen om förverkande dvs. även i en utredning om självständigt förverkande. Beslag kan även användas för att återställa egendom till rätt ägare.

Som framgått tidigare ger de nya reglerna om fullgörelseförverkande utrymme för förverkande av i princip vilken egendom som helst. Beslag kan användas för att säkra ett sådant förverkande och förutsätter inte, som vid förvar och kvarstad, att det finns någon undandraganderisk.

Beslag kan användas i en utredning om *självständigt förverkande*, vilket kräver att en utredning om självständigt förverkande har inletts. Läs om detta i underavsnitt 8.8.2.

²⁵⁵ 27 kap. 1 § rättegångsbalken.

²⁵⁶ Se underavsnitt 12.4.2 nedan.

12.4.2 Penningbeslag

Penningbeslag kan från den 8 november 2024 användas för att säkra egendom vid alla typer av brottslighet, dvs. inte längre bara vid penningtvättsbrottslighet.

Bestämmelserna om penningbeslag kan tillämpas även i förundersökningar och tvångsmedelsärenden som har inletts före den 8 november 2024.²⁵⁷

Egendom kan tas i penningbeslag för att säkra ett återställande och förverkande, men inte för utredning av förverkande.²⁵⁸ Det *rekommenderas* därför att reglerna om beslag används för att säkra kontanter, även om det är möjligt att säkra kontanter som ska förverkas genom penningbeslag.

Läs mer om penningbeslag i kapitel 13.

Penningbeslag kan användas för att säkra egendom i en utredning om *självständigt förverkande*, men förutsätter att en utredning om självständigt förverkande har inletts. Läs om detta i underavsnitt 8.8.2.

12.4.3 Husrannsakan

Husrannsakan kan användas för att söka efter föremål som kan tas i beslag eller i förvar. Husrannsakan kan vidare användas för att söka efter föremål som kan användas för att utföra en genomsökning på distans eller för att utröna omständigheter som kan vara av betydelse för en utredning om utvidgat förverkande och självständigt förverkande.²⁵⁹ Det innebär att husrannsakan kan användas både för att söka egendom som ska förverkas och sådant som kan ha betydelse för utredningen om förverkande.

Notera att det inte är möjligt att använda husrannsakan för att söka efter penningbeslag. Om syftet med en husrannsakan är att söka efter kontanter får syftet med husrannsakan anges vara att söka efter kontanter som ska tas i beslag (inte penningbeslag).

Husrannsakan kan inte heller ske för att utröna omständigheter av betydelse för annat förverkande än utvidgat förverkande och självständigt förverkande. Husrannsakan för att utröna sådana omständigheter, exempelvis storleken av en brottsvinst, kan däremot ofta göras inom ramen för brottsutredningen och får i sådant fall ske i syfte att utreda omständigheter av betydelse för utredningen av brottet.

Möjligheterna att använda husrannsakan i en utredning om *självständigt förverkande* är mer begränsade än vad som gäller mot en skäligen misstänkt i en

²⁵⁷ Prop. 2023/24:144 s. 377 där det redogörs för vad som gäller för ikraftträdandet av bl.a. straffprocessuella regler.

²⁵⁸ 27 kap. 1 a § rättegångsbalken.

²⁵⁹ 28 kap. 1 § rättegångsbalken och 2 kap. 11 § förfarandelagen.

brottsutredning och förutsätter att en utredning om självständigt förverkande har inletts. Reglerna om detta beskrivs närmare i underavsnitt 8.8.4.

12.4.4 Kroppsvisitation

Kroppsvisitation kan användas för att söka efter föremål som ska tas i beslag eller förvar eller som kan användas för att utföra en genomsökning på distans. Kroppsvisitation får även genomföras för att utröna omständigheter som kan vara av betydelse för utredning av brott eller om utvidgat förverkande och självständigt förverkande.²⁶⁰

Notera att det inte är möjligt att använda tvångsmedlet kroppsvisitation för att söka efter penningbeslag. Om syftet med en kroppsvisitation är att söka efter kontanter får syftet med kroppsvisitationen anges vara att söka efter kontanter som ska tas i beslag (inte penningbeslag).

Precis som vid husrannsakan kan kroppsvisitation inte heller ske för att utröna omständigheter av betydelse för annat förverkande än utvidgat förverkande och självständigt förverkande.

Möjligheterna att använda kroppsvisitation i en utredning om *självständigt förverkande* är något mer begränsade än vad som gäller för en skäligen misstänkt i en brottsutredning och förutsätter att en utredning om självständigt förverkande har inletts. Läs mer om kroppsvisitation vid utredning om självständigt förverkande i underavsnitt 8.8.4.

12.4.5 Genomsökning på distans

Genomsökning på distans får utföras endast för att söka efter handlingar som kan vara av betydelse för utredning av brott eller om utvidgat förverkande och självständigt förverkande, dvs. för bevisinhämtning²⁶¹. Att söka efter handlingar som bara kan ha betydelse för att kunna återställa något som har avhänts annan genom brott eller för att hitta egendom som kan tas i beslag eller förvar är däremot inte tillåtet eftersom det ligger utanför ändamålet med tvångsmedlet.²⁶² Samma begränsning bör, *enligt vår uppfattning*, gälla även för sökande efter handlingar som enbart kan ha betydelse för att hitta något som kan tas i penningbeslag, exempelvis för säkrande av kryptovaluta. Det får dock antas att handlingar som kan vara av betydelse för att säkra kryptovaluta normalt också är av betydelse för att utreda brottet.

När det gäller utredning om brott kan i princip alla typer av handlingar och meddelanden som kan belysa brottet, hur det har begåtts och vem som ligger bakom det eftersökas. När det gäller utredning för att avgöra om det finns skäl för utvidgat förverkande begränsas möjligheterna till eftersökning till

²⁶⁰ 28 kap. 11 § rättegångsbalken och 2 kap. 11 § förfarandelagen.

²⁶¹ 28 kap. 10 b § rättegångsbalken och 2 kap. 11 § förfarandelagen.

²⁶² Se Lindberg, Straffprocessuella tvångsmedel (2022, JUNO), s. 738.

handlingar som kan belysa den frågan. Det kan t.ex. finnas behov av att klargöra vem som äger viss egendom eller att hitta handlingar som styrker äganderätt till egendom.²⁶³

Precis som för husrannsakan kan genomsökning på distans inte ske för att utröna omständigheter av betydelse för andra former av förverkande än utvidgat förverkande och självständigt förverkande. Genomsökning på distans för att utröna vissa omständigheter, exempelvis storleken av en brottsvinst, kan däremot ofta göras inom ramen för brottsutredningen och får i sådant fall ske i syfte att utreda omständigheter av betydelse för utredningen av brottet.

Möjligheterna att använda genomsökning på distans i en utredning om *självständigt förverkande* är mer begränsade än vad som gäller i en förundersökning och förutsätter att en utredning om självständigt förverkande har inletts. Läs mer om vad som gäller för genomsökning på distans vid självständigt förverkande, se underavsnitt 8.8.4.

12.4.6 Kopiering och biometrisk autentisering

En handling som omfattas av ett beslag eller påträffas vid en husrannsakan eller genomsökning på distans får kopieras om den skäligen kan antas vara av betydelse för utredning av brottet eller om utvidgat förverkande och *självständigt förverkande*.²⁶⁴ Att kopiera handlingar som enbart kan ha betydelse för att kunna återställa något som har avhänts annan genom brott är däremot inte tillåtet eftersom det ligger utanför ändamålet med tvångsmedlet.

Om det finns anledning att anta att någon har möjlighet att öppna ett avläsningsbart informationssystem, t.ex. en mobiltelefon, genom biometrisk autentisering är han eller hon skyldig att på tillsägelse av en polisman medverka till detta, om en genomsökning av ett beslagtaget föremål, en husrannsakan eller en genomsökning på distans annars försvåras. Om han eller hon vägrar, får en polisman genomföra autentiseringen. Detta gäller även i en utredning om *självständigt förverkande*, om en sådan utredning har inletts.²⁶⁵

12.4.7 Förvar och kvarstad

Förvar och kvarstad kan användas för att *säkra* en kommande betalningsförpliktelse, t.ex. värdet av förverkad egendom, företagsbot eller skadestånd på grund av brott, om det skäligen kan befaras att den misstänkte kommer att avvika, undanskaffa egendom eller på annat sätt undandra sig betalningsskyldigheten.

²⁶³ Se Lindberg, Straffprocessuella tvångsmedel (2022, JUNO), s. 739.

²⁶⁴ 27 kap. 17 a § rättegångsbalken och 2 kap. 10 § förfarandelagen. För kopiering i en utredning om självständigt förverkande krävs att en sådan utredning har inletts.

²⁶⁵ 27 kap. 17 f § rättegångsbalken och 2 kap. 10 § förfarandelagen.

Förvar och kvarstad kan användas i en utredning om *självständigt förverkande* men ett beslut om förvar förutsätter att en utredning om självständigt förverkande har inletts.²⁶⁶

12.4.8 Anhållande och häktning

Personella tvångsmedel som anhållande och häktning kan inte användas för att utreda frågor om förverkande. Det betyder bl.a. att häktningstiden inte kan förlängas för att göra färdigt en finansiell utredning.

12.5 Tillgångar i utlandet

Egendom som tillhör en förverkandesvarande kan finnas i utlandet. På Rånet finns en bra [guide](#) i hur åklagare kan spåra och säkra tillgångar utomlands.

Informationen i detta avsnitt är, precis som guiden på Rånet, inte uttömmande utan syftar till att ge baskunskap samt tips och råd om hur man kan komma vidare i en utredning. För närmare information om tillgångar i utlandet hänvisas till de rättsliga vägledningarna som finns på området.²⁶⁷

12.5.1 Spåra och söka tillgångar i utlandet

När det finns misstankar om att tillgångar finns i ett annat land bör åklagaren som första steg använda sig av samarbetet inom ARO och CARIN för att få bekräftat om den misstänkte har tillgångar i det landet.

ARO – tillgångar i annat EU-land

Inom EU finns särskilda nationella enheter, Asset Recovery Offices (ARO) för operativt internationellt samarbete med att återföra brottsvinster och bekämpa penningtvätt. I Sverige finns två ARO – ett vid Ekobrottsmyndigheten och ett vid Polismyndigheten. ARO kan kontrollera om personer eller företag har tillgångar i ett annat EU-land. De kan även hjälpa till med att inhämta annan information som kan behövas för att utländska tillgångar ska kunna säkras. Se mer om detta på Ekobrottsmyndighetens intranät.

En ARO-förfrågan kan i vissa fall även ge det andra landet sådan information att de själva kan starta en utredning. Detta förutsätter att det kan ske utan risk för att utredningen i det ursprungliga landet försvåras.

CARIN – tillgångar utanför EU

Camden Asset Recovery Inter-Agency Network (CARIN) är ett informellt nätverk av kontaktpunkter och ett samarbetsorgan för att underlätta inter-

²⁶⁶ 26 kap. 1 § och 3 § rättegångsbalken samt 2 kap. 9 § förfarandelagen.

²⁶⁷ Se ämnessidan på Rånet för Internationellt rättsligt samarbete.

nationella operativa kontakter och insatser avseende brottsutbytesfrågor. CARIN verkar även för att utveckla det internationella samarbetet på området. Informationsutbytet har till syfte att identifiera, spåra och säkra utbyte av brott men kan även gälla lagstiftning och information om hur en förundersökningsledare ska gå tillväga för att få information om en persons innehav av bankkonton eller fastigheter i ett annat land. Närmare 60 länder och organisationer är för närvarande representerade i CARIN. Varje land har utsett två kontaktpunkter, varav en är utredare och en åklagare, undersökningsdomare eller annan tjänsteman med liknande behörighet. Kontaktytor finns därutöver mot ytterligare ett 60-tal länder och organisationer över stora delar av världen. Se mer på CARIN:s hemsida.

12.5.2 ARO och CARIN kan användas för att bl.a. spåra och söka tillgångar utomlands

När det finns anledning att misstänka att tillgångar finns i ett annat land kan åklagaren själv, eller den utredare eller åklagarrevisor som fått direktiv om det, som första steg kontakta Sveriges kontor för ARO och kontaktpunkter för CARIN via e-postadressen brottsutbyte@ekobrottsmyndigheten.se (mer information finns på Rånet och Ekonätet).

Det behövs ingen europeisk utredningsorder (EIO) eller begäran om rättslig hjälp för att ställa frågor till ARO och CARIN utan detta aktualiseras ofta först efter att uppgifter lämnats ut och dessa behöver användas som bevis.

Åklagaren lämnar sin förfrågan till ett av de svenska ARO-kontoren eller till en av de svenska CARIN-kontaktpersonerna. De internationella kontakterna sker sedan direkt mellan ARO-kontoren i de olika länderna och vad gäller CARIN, direkt mellan kontaktpersonerna.

ARO och CARIN kan användas även i utredningar om självständigt förverkande.

Genom en förfrågan via ARO eller CARIN kan åklagaren erhålla t.ex. folkbokföringsuppgifter, offentliga taxeringsuppgifter, registerutdrag ur fastighets-/fordonsregister, utdrag ur centrala bankregister (i den mån det finns och kan lämnas ut utan internationell rättslig hjälp), utdrag ur brottsregister eller polisiär information om tillgångar. En ARO/CARIN förfrågan kan ses som första steget i att undersöka huruvida en misstänkt kan tänkas ha tillgångar i ett annat land. Svar erhålls vanligtvis snabbt – ofta inom några dagar.

Den information som erhålls genom ARO eller CARIN betraktas ofta som underrättelseinformation av andra länder. Sådan information kan därför vara förenad med *användarvillkor* eller *användarbegränsningar*. Om ett svar är förenat med sådan begränsning får det inte åberopas som bevisning. Information från svar med sådana begränsningar får inte heller läggas till grund för ett

beslut om att inleda förundersökning eller ett beslut om åtal. Det kan dock förekomma att informationen kan användas direkt. Detta varierar från land till land och framgår vanligtvis av svaret på förfrågan.

Ska information som täcks av en användarbegräsning åberopas i svensk domstol krävs att tillstånd för detta hämtas in från den andra staten. Detta måste i allmänhet göras genom en EIO eller genom en ansökan om rättslig hjälp.

Vanligtvis krävs en EIO eller ansökan om rättslig hjälp för att få ut vissa uppgifter, exempelvis ett bankkontoutdrag, men det varierar från land till land. Notera att EIO inte kan användas för en utredning om självständigt förverkande, se mer om detta nedan.

Information i kontakten med ARO/CARIN

Den information som behövs för förfrågan genom ARO/CARIN är normalt följande:

- En kort beskrivning av ärendet.
- Vilka misstänkta brott det handlar om alternativt de omständigheter som ligger till grund för utredningen om självständigt förverkande
- Person- och adressuppgifter på de misstänkta.
- Uppgift om de misstänkta är frihetsberövade eller inte.
- Vilken information som efterfrågas.
- En redogörelse för kopplingen till landet som ska tillfrågas, dvs. vilka omständigheter tyder på att informationen/underrättelsen finns i just detta land, t.ex. medborgarskap, dokumenterade resor, uppgifter om fastighetsförvärv på utpekad ort etc.
- Om svaret är brådsökande eller inte.

12.5.3 Utredning om tillgångar i utlandet

För utredningsåtgärder utomlands i syfte att inhämta uppgifter i en utredning eller bevisning för förverkande gäller normalt vanliga regler för förundersökning i brottmål dvs. åklagaren kan använda sig av EIO eller göra en ansökan om rättslig hjälp.

För utredning om *självständigt förverkande* kan åklagaren inte använda en EIO men däremot ansöka om rättslig hjälp i den utsträckning det andra landet tillåter det.²⁶⁸

²⁶⁸ Se bl.a. prop. 2023/24:144 s. 310–312.

För närmare information om hur man kan få hjälp med utredningen av tillgångar i utlandet hänvisas till de rättsliga vägledningar som finns på området.²⁶⁹

12.5.4 Säkrande av tillgångar i utlandet

För säkrande av tillgångar utomlands gäller normalt reglerna om frysning eller ansökan om internationell rättslig hjälp i brottmål.

Notera att frysning förutsätter att förfarandet grundas på ett brott och frysning kan därför inte användas för att säkra egendom som kan antas bli föremål för självständigt förverkande. Frysning kan inte heller användas för att säkra en målsägandes anspråk.

Om tillgångar har spårats till utlandet bör de säkras. När en tillgång påträffas utomlands kan åklagaren använda sig av antingen frysning eller ansöka om internationell rättslig hjälp i brottmål för att säkra tillgången. Den information som erhållits genom en ARO-förfrågan kan, utan tillstånd, användas för att säkra en tillgång.

12.5.5 Frysning

Ett svenskt frysningsbeslut utgörs av ett beslut om *kvarstad* för att säkerställa ett värdeförverkande eller utvidgat förverkande eller ett beslut om *beslag* för att säkra ett kommande sakförverkande inom EU. Även *penningbeslag* utgör frysningsbeslut.

Frysning kan inte användas för att säkra skadeståndsanspråk eller egendom som kan komma att förverkas genom självständigt förverkande.

Reglerna om frysning beskrivs utförligt i andra rättsliga vägledningar.

Notera att utrymmet för åklagare att använda sig av frysning för att säkra värdeförverkande eller utvidgat förverkande har ökat genom att förverkande av brottsvinster nu ska ske även om det finns ett skadeståndsanspråk. Utrymmet kan även sägas ha utökats genom att förverkande av brottsvinster, kostnadsersättningar och oförklarade tillgångar som innefattar betalningsskyldighet även kan ske av annan egendom (som kan tas i beslag eller penningbeslag).

Exempel på spårande, sökande och säkrande av brottsvinster i utlandet

I ett ärende om grovt dopningsbrott hittades transaktioner som tydde på att en av de huvudmisstänkta vistades mycket i en mindre ort i Spanien. En ARO-förfrågan skickades via svenska ARO-kontoret till dess motsvarighet i Spanien med frågan om den misstänkte var ägare till någon fastighet eller lägenhet i det berörda området. Av svaret framgick

²⁶⁹ Se ämnessidan på Rånet för Internationellt rättsligt samarbete.

att den misstänkte hade köpt en lägenhet tillsammans med sin fru för några år sedan för 97 000 EUR. Lägenheten var belånad till ca 50 %, vilket innebar ett övervärde om ca 49 000 EUR. Den misstänkte ägde hälften av lägenheten.

Åklagaren framställde en begäran om kvarstad till tingsrätten baserad på ett preliminärt framräknat utbyte av dopningsverksamheten uppgående till ca 600 000 SEK. Kvarstaden beviljades och åklagaren upprättade ett intyg om frysning. Åklagaren tog kontakt med svenska desken vid Eurojust, som etablerade kontakt med den mottagande myndigheten i Spanien och försåg åklagaren med kontaktuppgifter till den spanska åklagaren som skulle handlägga ärendet. Intyget översattes till spanska och skickades tillsammans med kvarstadsbeslutet (översatt) till den spanska myndigheten för verkställighet.

12.5.6 Rättslig hjälp

Även om lagen (2000:562) om internationell rättslig hjälp i brottmål (LIRB) inte innehåller särskilda regler om kvarstad, beslag och penningbeslag i utlandet kan svensk åklagare inom ramen för samarbete enligt LIRB:en, ansöka om rättslig hjälp för att säkra tillgångar utomlands. Till skillnad från frysningsförordningen som är tillämplig inom EU, kan rättslig hjälp användas för att säkra tillgångar utomlands för ett framtida självständigt förverkande.

12.5.7 Verkställighet av förverkandebeslut i utlandet eller begäran om översändande av säkrad egendom

Reglerna för verkställighet av ett beslut om förverkande av egendom skiljer sig åt beroende på om egendomen har säkrats genom frysning eller genom rättslig hjälp. Möjligheterna till verkställighet kan även skilja sig åt från land till land. För mer information om detta hänvisas till ämnessidan på Rånet för internationellt rättsligt samarbete.

För att den övergripande ambitionen att återta brottsvinster från kriminella ska kunna följas är det viktigt att egendom säkras utomlands oavsett om förverkandebeslutet i slutändan kan komma att verkställas av svenska myndigheter. Den senare verkställigheten är ytterst en fråga för Kronofogdemyndigheten.

12.6 Underrättelse till Kronofogdemyndigheten

Polismyndigheten har numera en skyldighet att underrätta Kronofogdemyndigheten om myndigheten i sin verksamhet påträffar egendom och det finns anledning att anta att egendomen kan utmätas. En underrättelse behöver inte lämnas om särskilda skäl talar mot det.²⁷⁰ Regeln tillkom i samband med att

²⁷⁰ Se 6 kap. 25 § utsköningsförordningen (1981:981) som trädde i kraft den 1 augusti 2022. Den sekretessbrytande bestämmelsen finns i 10 kap. 28 § OSL.

Kronofogdemyndigheten gavs utökade möjligheter att med hjälp av Polismyndigheten genomföra utmätning på distans. Enligt *vår uppfattning* ligger det närmast till hands att se bestämmelsen som en generell uppgiftsskyldighet. Detta innebär att åklagare vid Åklagarmyndigheten normalt inte längre behöver överväga att kontakta Kronofogdemyndigheten när ett beslag av värdefull egendom ska hävas tillbaka till en person med skulder, eftersom Polismyndigheten har en skyldighet att lämna underrättelse till Kronofogdemyndigheten om egendomen.²⁷¹

Uppgiftsskyldigheten gäller för närvarande endast för Polismyndigheten och inte för den verksamhet som drivs vid Ekobrottsmyndigheten eller andra brottsutredande myndigheter. Det betyder att åklagare vid Ekobrottsmyndigheten – och i vissa fall även åklagare vid Åklagarmyndigheten – även fortsättningsvis kan behöva överväga om det, inför det att ett beslag ska hävas till en person med skulder, är möjligt att lämna underrättelse om egendomen till Kronofogdemyndigheten. Prövningen ska då göras enligt 10 kap. 27 § OSL, den s.k. generalklausulen.

12.6.1 Något om prövningen mot generalklausulen

Sekretess gäller inte enbart i förhållande till enskilda utan även mellan myndigheter. Det uppgiftsutbyte som sker mellan myndigheter grundas i stor utsträckning på bestämmelsen i 10 kap. 27 § OSL. I denna bestämmelse anges att sekretess inte hindrar att uppgifter lämnas från en myndighet till en annan, om det är uppenbart att intresset av att uppgiften lämnas har företräde framför det intresse som sekretessen ska skydda. Den sekretess som ett uppgiftslämnande vanligtvis måste prövas mot är sekretessen för enskildas ekonomiska förhållanden i 35 kap. 1 § OSL. En bedömning av om uppgifter kan lämnas till en annan myndighet ska göras i varje enskilt fall.

I ärenden kan framkomma sådana uppgifter om den misstänkte att det är uppenbart att intresset av att lämna uppgifter till en annan myndighet har företräde framför det intresse som sekretessen ska skydda. Det kan vara fråga om skuldsatta personer som aktivt försöker dölja sina tillgångar genom att låta andra personer stå som ägare. Det kan vara personer som har tillgångar av inte obetydligt värde som på annat sätt hålls okända för myndigheterna, exempelvis svarta inkomster. En prövning i dessa situationer leder många gånger till att uppgifter om tillgångar, exempelvis vid hävande av beslag, kan lämnas till Kronofogden. Prövningen ska göras av förundersökningsledaren och tjänsteanteckning ska upprättas och diarieföras.²⁷²

²⁷¹ Bakgrunden till bestämmelsen berörs i prop. 2021/22:197 s. 23–25.

²⁷² Se Eva Lenberg, Anna Tansjö, Ulrika Geijer, Offentlighet- och sekretesslagen (19 juni 2024, version 29, JUNO), kommentaren till 10 kap. 27 § första stycket under rubriken Utlämnande av uppgifter till Kronofogdemyndigheten, bl.a. med hänvisning till JO beslut 2017-02-22 i dnr 4197-2015.

13 Penningbeslag

Bestämmelsen om penningbeslag är numera generellt tillämplig.
Penningbeslag kan endast avse pengar, fordran eller annan rättighet.
Om penningbeslaget avser en fordran eller annan rättighet verkställs penningbeslaget normalt genom ett s.k. förbudsmeddelande.

13.1 Bestämmelserna om penningbeslag är generellt tillämpliga

Bestämmelserna om penningbeslag finns numera i rättegångsbalken och är tillämpliga oavsett vilken brottstyp misstanken avser.²⁷³ För penningbeslag behöver det inte, som vid förvar och kvarstad, finnas någon undandraganderisk eller någon som skäligen kan misstänkas för brottet. Misstanken ska istället knytas till egendomen.

Penningbeslag kan användas även i utredningar där någon är misstänkt för att före femton års ålder ha begått ett brott. I sådana situationer krävs dock särskilda skäl.²⁷⁴

13.2 Förutsättningar för penningbeslag

Penningbeslag kan användas i syfte att säkra ett återställande till en målsägande eller för att säkra ett förverkande.

Tvångsmedlet är generellt tillämpligt och kan användas i utredningar av alla brottstyper. Dessutom kan tvångsmedlet användas för att säkra egendom som kan bli föremål för självständigt förverkande.

13.2.1 Vilken egendom kan tas i penningbeslag?

Tvångsmedlet penningbeslag kan användas för att säkra egendom i form av pengar, fordringar eller andra rättigheter.

Med pengar avses kontanter (fysiska föremål) och elektroniska pengar enligt lagen (2011:755) om elektroniska pengar.

²⁷³ 27 kap. 1 a § rättegångsbalken.

²⁷⁴ 36 § LUL.

Med fordringar eller andra rättigheter avses kontobehållningar, aktiedepåer eller liknande som representerar fordringar eller andra rättigheter. Även kryptovaluta kan tas i penningbeslag.

Kontanter bör enligt *vår uppfattning* i första hand säkras genom "vanliga" regler om beslag. Dessa bestämmelser har ett vidare tillämpningsområde och det är även möjligt att använda reglerna om husrannsakan och kroppsvisitation för att söka efter egendom som kan tas i beslag, vilket inte är möjligt för penningbeslag.

Penningbeslag får bara avse egendom som finns tillgänglig.²⁷⁵ Med detta menas att egendomen ska vara identifierad och tillgänglig för direkt verkställighet, t.ex. hos en bank. Egendom som omfattas av dispositionsförbud enligt lagen (2017:630) om åtgärder mot penningtvätt och finansiering av terrorism anses vara tillgänglig för penningbeslag. Likaså anses kontobehållning hos en bank vara tillgänglig för penningbeslag om bankpersonal bekräftar att medel finns på kontot och att beslutet därmed omedelbart kan verkställas.

13.2.2 Vem beslutar om penningbeslag

Det är åklagaren eller undersökningsledaren som beslutar om penningbeslag. Polisman får besluta om penningbeslag om det föreligger fara i dröjsmål.

I en utredning om *självständigt förverkande* är utgångspunkten att åklagaren beslutar om penningbeslag. För att kunna besluta om penningbeslag behöver en utredning om självständigt förverkande ha inletts.²⁷⁶ Även en anställd vid Polismyndigheten eller Säkerhetspolisen som har rätt att inleda en utredning om självständigt förverkande har rätt att besluta om penningbeslag innan utredningen har överlämnats till åklagaren.²⁷⁷

13.2.3 Förbudsmeddelande vid penningbeslag

Om penningbeslaget avser en fordran eller annan rättighet ska gäldenären eller annan förpliktigad, exempelvis en bank, meddelas förbud att fullgöra sin förpliktelse till någon annan än Polismyndigheten.²⁷⁸ En förutsättning för detta är att någon faktisk är förpliktigad. Beträffande kryptovaluta är det sällan fallet och något förbudsmeddelande ska då inte skickas.²⁷⁹

Det är undersökningsledaren som meddelar ett skriftligt förbudsmeddelande. I den praktiska tillämpningen bör åklagaren kunna delegera åt Polismyndig-

²⁷⁵ 27 kap. 1 a § andra stycket rättegångsbalken.

²⁷⁶ Detta innebär bl.a. att polisman i utredningar om självständigt förverkande inte får fatta beslut om penningbeslag vid fara i dröjsmål.

²⁷⁷ Överlämnande av ledningen av en utredning om självständigt förverkande ska snarast göras till åklagaren, se 2 kap. 3 § andra stycket förfarandelagen.

²⁷⁸ 27 kap. 1 a § tredje stycket rättegångsbalken.

²⁷⁹ Prop. 2023/24:144 s. 450.

heten att tillse att gäldenären eller annan förpliktigad får del av förbudsmeddelandet.

13.3 Bestämmelser om beslag i övrigt

För penningbeslag gäller i övrigt bestämmelserna om beslag i rättegångsbalken.²⁸⁰ Det innebär bl.a. att

- åklagaren, innan åtal har väckts, kan lämna ut egendom som tagits i penningbeslag till en målsägande om det är uppenbart att han eller hon har bättre rätt till egendomen än den hos vilken penningbeslaget har gjorts,
- att den som drabbats av ett penningbeslag har rätt att begära rättsens prövning av penningbeslaget,
- att rätten om den fastställer penningbeslaget ska sätta ut en tid för åtals väckande,
- att den som drabbas av ett penningbeslag ska underrättas om detta, och
- att protokoll ska föras över penningbeslaget.²⁸¹

Av bestämmelserna i rättegångsbalken följer att ett beslagtaget föremål ska tas i förvar av den som verkställt beslaget men att föremålet under vissa förhållanden kan lämnas kvar i innehavarens besittning. Beslagtagna föremål ska vidare vårdas väl och hållas under noggrann tillsyn. Dessa bestämmelser har betydelse endast i de situationer som ett penningbeslag avser kontanter eller andra föremål.²⁸²

Om penningbeslaget avser en fordran eller annan rättighet finns inget föremål att ta i förvar. Gäldenären eller annan förpliktigad, exempelvis banken, ska då som framgår ovan meddelas förbud att fullgöra sin förpliktelse till någon annan än Polismyndigheten.

Om det inte längre finns skäl för ett beslag ska penningbeslaget hävas. Åklagaren kan inte häva penningbeslag som har beslutats eller fastställts av rätten. Sådana beslut kan endast rätten häva.²⁸³

²⁸⁰ 27 kap. 1 a § fjärde stycket rättegångsbalken. Bestämmelser om beslag finns i huvudsak i 27 kap. rättegångsbalken.

²⁸¹ Underrättelse ska ske både till gäldenären (banken eller liknande) och till borge-nären (kontohavaren), se JO:s beslut 2020-10-21, dnr 6005–2018.

²⁸² Dessa regler gäller även om penningbeslag har tagits av kontanter. Det bör uppmärksammas att beslagtagna kontanter normalt ska sättas in på ett räntebärande konto i bank om det inte är till men för utredningen.

²⁸³ Lindberg, *Straffprocessuella tvångsmedel* (2022, JUNO), s. 510. För beslag som har gjorts med stöd av lagen (2000:562) om internationell rättslig hjälp gäller andra regler. Sådana beslut får åklagaren häva, se NJA 2013 s. 867.

13.4 Har målsäganden bättre rätt till kontomedlen?

Vid penningbeslag där det finns en utpekad målsägande var det tidigare vanligt att ta ställning till om målsäganden hade bättre rätt till kontomedel som fanns i penningbeslag. Förändringarna i den nya förverkandelagstiftningen innebär att det ofta inte finns anledning att ta ställning till om målsäganden har bättre rätt till egendom som tagits i penningbeslag, med undantag för situationer där ett förtida utlämnande kan aktualiseras. Det beror på att förverkande normalt ges företräde framför enskilda anspråk på penningmedel, oberoende av om målsäganden har bibehållit äganderätten till pengarna som finns hos förverkandesubjektet.

Som framgått ovan löses konkurrensen mellan förverkande och enskilda anspråk på så sätt att förverkande går före ett enskilt anspråk – om det gäller ett enskilt anspråk på ett belopp i pengar – oberoende av om målsäganden har ett anspråk på bättre rätt eller skadestånd gentemot förverkandesubjektet. Frågor om specialitetsprincipen, vindikationsrätt och rättsfallen ”Det utlånade kontot” NJA 2017 s. 1053 och ”Saras pengar” NJA 2009 s. 500 har därmed förlorat mycket av sin betydelse i brottmålsprocessen.

Mer om konkurrensen mellan förverkande och enskilda anspråk, se kap. 11.

13.5 Utlämnande av kontomedel enligt 27 kap. 4 a § rättegångsbalken

Om åklagaren anser det är uppenbart att målsäganden har bättre rätt till kontomedelen finns det inte skäl att förverka egendomen.

13.5.1 Förtida utlämnande förutsätter uppenbara fall

Bestämmelsen i 27 kap. 4 a § rättegångsbalken om förtida utlämnande är skapad för uppenbara fall av s.k. återställandebeslag. Den är på inget sätt avsedd att ge stöd för att åklagaren ska ta ställning i sakrättsliga frågor mellan en målsägande och andra personer med anspråk på förverkandesvaranden. Ett utlämnande med stöd av regeln har inte heller någon rättskraft, inte ens om beslutet efter prövning enligt 27 kap. 6 § rättegångsbalken fastställs av domstol. Ett utlämnande med stöd av bestämmelsen innebär dock att den hos vilken penningbeslaget är gjort måste vidta rättsliga åtgärder för att hävda sitt anspråk på egendomen.

Förtida utlämnande är avsett att användas vid uppenbara fall.²⁸⁴ Om endast målsäganden gör anspråk på egendomen är emellertid rekommendationen att förtida utlämnade bör ske om inget hindrar det.

²⁸⁴ Jfr ”Saga 27” NJA 2008 s. 282.

Följande omständigheter ska föreligga för att åklagaren ska kunna besluta om förtida utlämnande av i penningbeslag tagna kontomedel.

- Det står klart att egendomen frånhänts målsäganden genom brott.
- Omständigheterna är sådana att målsäganden kan anses ha bättre rätt.²⁸⁵
- Det är klarlagt att ett utlämnande inte riskerar inkräkta på andra brottsoffers motsvarande rätt.

Det ska tydligt framgå av åklagarens beslut om kontohavaren har av sagt sig alla anspråk på kontomedlen i penningbeslag och medgett att dessa lämnas ut till målsäganden.

13.6 Praktisk hantering av penningbeslag

Polismyndigheten är ansvarig för vården av penningbeslag. I vissa situationer är kontomedel i penningbeslag kvar hos verksamhetsutövaren (vanligtvis en bank eller motsvarande) och i andra situationer förs kontomedlen över till ett konto som Polismyndigheten förfogar över.

För att kontomedel som har tagits i penningbeslag ska kunna lämnas ut till någon annan än kontoinnehavaren förutsätts att kontomedlen har överförts till ett konto som Polismyndigheten förfogar över senast innan penningbeslaget hävs. Det gäller oavsett om rätten har beslutat att målsäganden har bättre rätt till kontomedlen eller om åklagaren beslutat att häva penningbeslaget och lämna ut kontomedlen till någon annan än kontohavaren. Innan åklagaren beslutar om att häva ett penningbeslag till annan än kontohavaren bör därför åklagaren försäkra sig om att kontomedlen har förts över till Polismyndighetens vård.

13.7 Övergångsbestämmelser

Penningbeslag är ett straffprocessuellt tvångsmedel som kan användas så snart de nya reglerna har trätt i kraft, från den 8 november 2024. Tänk dock på att det även ska vara möjligt att fullfölja penningbeslaget med ett förverkandeyrkande eftersom reglerna om förverkande knutna till ett brott ska tillämpas först när brottet har begåtts den 8 november 2024 eller senare.

²⁸⁵ "Saras pengar" NJA 2009 s. 500. En målsägande kan ha bättre rätt än en misstänkt till medel på misstänkts konto. Enligt allmänna principer består ägarens rätt till brottsbytet – med de undantag som följer av 3 och 4 §§ lagen (1986:796) om godtrosvärk av lösöre – så länge det rör sig om egendom med fortsatt identifierbarhet.

14 Tredje mans deltagande i en rättegång om förverkande

Den som inte är part i en rättegång, men hävdar rätt till egendom som yrkas förverkad (tredje man), får inträda i rättegången i förverkandefrågan om det inte finns särskilda skäl mot det.²⁸⁶

Väcker tredje man talan om bättre rätt till egendom när det pågår en rättegång om förverkande får målen handläggas i samma rättegång om det finns särskilda skäl för det.²⁸⁷

Juridiskt biträde kan förordnas för en tredje man om det finns synnerliga skäl med hänsyn till utredningen eller omständigheterna i övrigt.

Det är inte ovanligt att en tredje man har anspråk på egendom som har säkrats eller yrkats förverkad.

Tredje man kan i vissa fall begära rättens prövning av ett beslag. Det förutsätter att tredje man kan anses ha "drabbats" av beslaget.²⁸⁸

Tredje man har även möjlighet att enligt förfarandelagen bestrida åklagarens talan om förverkande inför domstol.

Genom inträde i processen ges tredje man möjlighet att hävda sin rätt till det som yrkas förverkat. Om tredje man lyckas förringa åklagarens bevisning i sådan grad att beviskravet inte är uppfyllt ska förverkandeyrkandet avslås. Ett sådant beslut innebär inget ställningstagande till vem som har bättre rätt till egendomen. Det är då en fråga mellan förverkandesvaranden och tredje man. Om tredje man vill ha frågan om bättre rätt prövad måste denne väcka en talan mot förverkandesvaranden om bättre rätt. Denna talan får handläggas i samma rättegång som förverkandetalan om det finns särskilda skäl för det.²⁸⁹

Det är Skatteverket som företräder staten om tredje man väcker talan mot staten avseende bättre rätt till egendom som har förverkats.²⁹⁰

²⁸⁶ 5 kap. 1 § förfarandelagen.

²⁸⁷ 5 kap. 2 § förfarandelagen.

²⁸⁸ 27 kap. 6 § första stycket rättegångsbalken. Det är inte helt klart hur man ska tolka uttrycket "den som drabbats av beslaget" men ägaren till föremålet, den som hade föremålet i sin besittning när det togs i beslag och annan som har begränsad rätt till ett föremål, t.ex. pant- eller retentionsrätt brukar räknas till kretsen drabbade, se Lindberg, Straffprocessuella tvångsmedel (2022, JUNO), s. 151.

²⁸⁹ Prop. 2023/24:144 s. 333.

²⁹⁰ 5 kap. 3 § förfarandelagen.

14.1 Juridiskt biträde för tredje man

I vissa situationer kan tredje man som invänder att egendomen tillhör honom eller henne ha rätt till ett juridiskt biträde. Det krävs då att det föreligger synnerliga skäl med hänsyn till utredningen eller omständigheterna i övrigt. Är denne under 18 år krävs det istället särskilda skäl.²⁹¹ Att det uppställs krav på att det ska föreligga synnerliga respektive särskilda skäl för att juridiskt biträde ska förordnas för tredje man innebär att det finns en presumtion för att denne ska föra sin egen talan.

En tredje man som hävdar rätt till egendom som yrkas, eller kan komma att yrkas förverkad, ska bl.a. informeras om sin rätt att anlita biträde och att under vissa förutsättningar få ett juridiskt biträde förordnat.²⁹²

Läs mer om vad som gäller för juridiskt biträde i avsnitt 8.7.

²⁹¹ 6 kap. 1 § andra stycket förfarandelagen.

²⁹² 42 § förfarandeförordningen där det även framgår att tredje man även ska informeras om att staten betalar kostnaden för ett juridiskt biträde, men att den som förlorar målet kan bli skyldig att betala tillbaka hela eller delar av kostnaden.

15 Kortfattat om äldre regler om förverkande

Äldre förverkandebestämmelser kommer att tillämpas under en lång tid efter de nya reglernas ikraftträdande eftersom många av de nya bestämmelserna bygger på att ett brott har begåtts och de ska tillämpas endast när brottet har begåtts den 8 november 2024 eller senare. Åklagare måste därför känna till och vara observant på vilka regler som ska tillämpas.

I korthet kan sägas följande beträffande de äldre reglerna.

15.1 Specialstraffrätt

Vid brott mot specialstraffrättslig lagstiftning ska normalt de förverkanderegler som tidigare fanns i aktuell lagstiftning tillämpas.

15.2 Förverkande av brottsutbyte

Vid bedömningen av om ett förverkande är uppenbart oskäligt ska beaktas samtida skadeståndsanspråk med anledning av brottet. Detta innebär att man vid tillämpningen av den äldre lagstiftningen normalt inte ska yrka både förverkande och skadestånd.

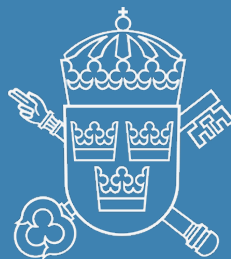
Ekonomiska fördelar till följd av ett brott som har begåtts i utövningen av näringsverksamhet kan ske endast om förverkande inte är oskäligt.

15.3 Utvidgat förverkande

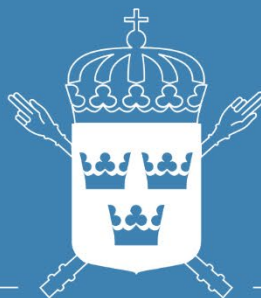
Utvidgat förverkande förutsätter att det är klart mer sannolikt att egendomen härrör från brottslig verksamhet än att så inte är fallet. Förverkande kan underlåtas om det är oskäligt.

15.4 Penningtvättsbrott

Förverkandereglerna finns, precis som vid andra specialstraffrättsliga brott, i den specialstraffrättsliga lagen, dvs. lagen om straff för penningtvättsbrott. Notera att förverkande av det som varit föremål för näringspenningtvättsbrottslighet inte kan förverkas. Däremot kan det som varit föremål för penningtvättsbrott tas i förvar enligt stöldgodslagen och utbytet kan förverkas.

Ekobrottsmyndigheten
Swedish Economic Crime Authority

ÅKLAGARMYNDIGHETEN